

בורחים מאחריות

טיפול המערכת הצבאית בתלונות של פלסטינים נגד חיילים

המוקד להגנת הפרט

רחוב אבו עוביידה 4, ירושלים 97200
טל: 02-6264438/6283555 פקס: 02-6276317

תחקיר וכתבייה: מנחם ברעם
יוסי וולפסון
שמוליק שיינטוך
הפקה והבאה לדפוס: נועה ליכטינגר

תודה מיוחדת ליעל שטיין

ירושלים, נובמבר 1997

מבוא 5

- 6 מדיניות הפרקליטות הצבאית או "מקדם האינתיפאדה"
- 8 החוק לשלילת פיצויים מפלסטינים נפגעי כוחות הביטחון
- מקרים מייצגים 11

א. ירי בלתי חוקי

- 11 הממצאים לימדו שהחשוד משקר, אך מצ"ח קבעה שהירי בוצע בהתאם להוראות הריגתו של עיסא טהה אלמנאצרה
- 15 היו עדויות לעבירה, היורה לא הועמד לדין הריגתה של רופיידה אבו לבן
- 20 כשאין חקירה – אין הוכחות פציעתו של רוחי רשיד עבדאללה
- 22 אפילו לא תפסו את קצה החוט פציעתו של מוניר קר'ה
- 25 היורה ירה בניגוד להוראות, פצע – וזוכה פציעתה של סבאח סבאתין
- 27 באין חקירה – אין ממצאים – אין אשמים פציעתן של איה עבד אלרחמן ואילהאם סלאמה

ב. זריקת רימון הלם

- 30 פרקליטת מרכז לא בדקה האם ההוראות היו חוקיות פציעתה והתעוורתה החלקית של ראנדה נאתשה

ג. סגר

- 32 האם אולצה ללדת בבית – התינוקת מתה מזיהום מותה של התינוקת שורוק יאסין

ד. מכות והתעללויות

- 36 הקצין הבדוק המציא סתירות שלא היו בעדויות הכאתה של אמל אלחמידי

- 38 המדינה מודה: מצ"ח לא חקר הטרדתם והכאתם של בני משפחת מעאלי

- 39 הטרדה ל"צרכים צבאיים"
הטרדתה של עפאף ג'רדאת
- 42 גלגוליה של גירסת־שיכחה
ההתעללות בראפת עומר ריאן
- 44 פרקליטות מרכז סיכלה את החקירה
הכאתו של מוחמד נג'יב
- 46 פרקליט מרכז מאמץ את החקירה הכושלת וקובע – "אין חשודים"
הכאתו של סאמר דוזדר
- 49 החייל אמר – וזה מה שקובע
הכאתם של נידאל ואיאד דיאב

ה. גרימת נזק לרכוש

- 52 הגזלת וגם הרווחת?
גרימת נזקים למכוניתו של מונזר אחמד עבד אלחמיד עיאש
- 54 הקצין הבודק שלא מונה
שריפת ספרים בביתו של מחמוד אלעזרארי
- 55 החיילים לא אותרו, לא היה צו תפיסה חוקי, פיצויים שולמו
גרימת נזקים לביתו של עבד ארחים אשתייה עקב הצבת תצפית על הגג
- 58 הבית נפגע – הקמ"ט הציע 500 ש"ח
גרימת נזקים לביתו של חסן עווד אבו־קביטה
- 59 איזה נזק באמת מחויב המציאות בעת חיפוש אחרי מבוקש
גרימת נזקים בביתו של עבד אלואחד עבד אלעזיז פקיה
- 62 יחידות עלומות בחסות הצנזורה
גרימת נזק בביתה של משפחת אוולאד־עיסא
- 65 צה"ל מודה: החיילים המעורבים לא נחקרו
גרימת נזקים בביתו של אמין מעאלי

ו. גניבה

- 68 כשצה"ל רוצה – החקירה מהירה ומקצועית
גניבת תכשיטים ומטבעות זהב מביתה של סועאד עיסא

מסקנות 70

נספחים

- נספח א: נתונים – תלונות שנתקבלו במוקד על פגיעות חיילי צה"ל בפלסטינים 1988–1997 72
- נספח ב: הצעת החוק לשלילת פיצויים מפלסטינים נפגעי כוחות הבטחון 74
- נספח ג: תגובת ארגוני זכויות האדם להצעת החוק 82

עם פרוץ האינתיפאדה, בדצמבר 1987, הטיל הדרג המדיני על כוחות הביטחון בכלל, ועל צה"ל בפרט, לדכא את ההתקוממות העממית של התושבים הפלסטינים בשטחים, ובכלל זה ירושלים המזרחית, נגד שלטונה הצבאי של ישראל בשטחים. משהוברהו ממדי ההתקוממות, נשלחו אלפי חיילים סדירים וחיילי מילואים לשטחים. כתוצאה מכך נוצרו עימותים אלימים בין החיילים לבין התושבים – גברים, נשים וילדים. דיכוי האינתיפאדה התבטא, בין היתר, בהפרות משמעותיות של זכויות האדם של הפלסטינים בשטחים.

ההתקוממות העממית של הפלסטינים בשטחים העמידה את הפרקליטות הצבאית כגוף המרכזי העוסק בטיפול המשפטי הנובע מן ההתקוממות. המערכת המשפטית הצבאית גויסה לשם "מציאת פתרונות במסגרת החוק" לרוב האמצעים הדרסטיים שהופעלו כנגד הפלסטינים, בהם גירושים, הריסה ואטימת בתים, מעצרים מינהליים, הוראות הפתיחה באש לסוגיהן ומדיניות הענישה והשימוש בכוח כלפי התושבים. הפרקליטות, בתוקף סמכויותיה, הייתה גם הגורם האחראי למדיניות ההעמדה לדין בכל אותם המקרים שעלה בהם חשד שחיילי צה"ל פגעו בניגוד לחוק בפלסטינים תושבי השטחים.

התיקים הכלולים בדו"ח מציגים סוגים שונים של פגיעות של חיילים בפלסטינים תושבי השטחים, בהם גרימת נזק לרכוש, הטרדות, מכות, פציעות וגרימת מוות. ניתוח דרך הטיפול בתלונות שהוגשו לרשויות בעקבות מעשי אלימות אלו – מגלה תמונה מדאיגה של משוא פנים ואי-מיצוי הדין ומצייר תמונה שאולי ניטיב לתמצתה במשפט "באין חקירה – אין ממצאים": אם בכלל אותרו החיילים החשודים במעורבות במעשה האלימות שלגביו הוגשה תלונה, הם נחקרו בשטחיות. מצ"ח (או קצין בודק, לפי העניין) הסתפקה בכך, והתעלמה מסתירות או מאמירות שעלו בחקירות, שהצריכו חקירה ובירור נוספים. בחלק מהמקרים, קיבלה מצ"ח גרסאות מתואמות של החיילים, המצטיירות בעליל מחקירותיהם כאילו היו האמת לאמיתה. במקרים חמורים יותר, ניכר מנוסח תשובות החיילים בחקירות מצ"ח, כי החוקרים שמו בניהם – באמצעות שאלות מנחות – את התשובות שניקו אותם מחשד. במקרים מעטים בלבד חקרו חוקרי מצ"ח את המתלוננים הפלסטינים, זאת על אף שהמוקד היה מוכן לסייע באיתור המתלוננים ועדים מטעמם ובתיאום פגישות עימם.

טיפול המערכת הצבאית בתלונות התאפיין בסחבת ביורוקרטית שמנעה קיום חקירות ואיתור החיילים המעורבים; איחור בלתי סביר במתן חוות הדעת של הפרקליטים ובמסירת תיקי החקירה לעיונו של המוקד ועוד. במספר לא קטן של מקרים נחשפו שיקולים תמוהים של הפרקליטות המצביעים, לכאורה, על רצון שלא לרדת לשורש האמת ולמצות את הדין.

כפי שיוסבר להלן, לא מדובר בשרשרת של מחדלים שנעשו במערכת הצבאית, אלא במדיניות שזכתה לגיבוי מלא של הפרקליטות הצבאית.

הדו"ח מבוסס על תיקי המוקד הכוללים עדויות של המתלוננים הפלסטינים, בני משפחותיהם ועדים נוספים; התכתבות ענפה עם הפרקליטות הצבאית (בעיקר עם פרקליטות פיקוד מרכז) ועם גופים אחרים ברשות הצבאית; תיקי חקירה של מצ"ח שנמסרו לעיונו של המוקד, הכוללים עדויות של חיילים בפני הגורם הצבאי החוקר ועוד.

מדיניות הפרקליטות הצבאית או "מקדם האינתיפאדה"

במהלך האינתיפאדה ביקשה הפרקליטות הצבאית ליצור את הרושם כי היא פועלת בהתאם לשני עקרונות יסודיים, כפי שניסחם מי שהיה הפרקליט הצבאי הראשי בשנים 1986–1991, תת-אלוף אמנון סטרשנוב, בספרו "צדק תחת אש": "האחד, "להעניק לצה"ל ולמערכת הביטחון את מירב ומיטב הכלים המשפטיים על-מנת לאפשר להם למלא את משימתם הקשה בהרגעת ההתקוממות"¹ והשני, "שמירה על זכויותיהם של תושבי האזור. עיקרון זה מצא את ביטויו, בין היתר, במלחמה העקבית והנמרצת של הפרקליטות הצבאית והמערכת המשפטית כולה במקרים החריגים שנתגלו בהתנהגות החיילים, בשמירה על זכויות הפרט תוך איסור חמור לפגוע בהן אלא על פי דין או מכוחו..."²

על-פי סטרשנוב, בחנה המערכת את עבירות החיילים תוך התחשבות במושג שהוגדר כ"מקדם האינתיפאדה". עקב קשיי החיילים באותה תקופה, כותב סטרשנוב, "קבענו לגביהם אמות-מידה מקילות ביחס לתקופות קודמות. קביעה זו התבטאה, לעתים תכופות, בסוג העבירות אותן ייחסנו לחיילים, במידת העונש שביקשו התובעים הצבאיים להטיל עליהם, ובעיקר בשיקולים שהנחו אותנו להעמיד חייל לדין בפני בית דין צבאי או להסתפק בהעמדתו לדין משמעתי או בהליכים מינהליים כנגדו".³ וכן: "לא אחת הסתפקנו בעבירה פחותה בחומרתה, גם אם על-פי חומר הראיות ניתן היה ליחס לחייל עבירה חמורה יותר. גם לאחר שהוגשו כתבי-אישום הייתה עמדתנו להסכים לקבל הודאה של הנאשם בעבירה קלה יותר, אם היה מוכן להודות בה, על מנת שלא למצות עמו את הדין, לא בסעיפי האשמה ולא במידת העונש".⁴ כלומר, מדיניות אכיפת החוק על החיילים הייתה אמורה להביא בחשבון את "מצבם הקשה של החיילים, לפרובוקציות מולן הם עומדים ולמשימות המוטלות עליהם, להם אינם מורגלים ומתורגלים".⁵

אלא שההקלות בשיקולי ההעמדה לדין לא היו האמצעי היחיד למימוש מדיניות "מקדם האינתיפאדה". כפי שעולה מניתוח המקרים הכלולים בדו"ח זה (ואחרים), עקרונותיה של מדיניות זו חלחלו כלפי מטה בהיררכיה הצבאית, מן הפרקליט הצבאי הראשי אל פרקליטי הפיקודים, מהם לחוקרי המשטרה הצבאית החוקרת (מצ"ח), ומשם – בדרגי הפיקוד השונים – עד אחרון החיילים.

חוקרי מצ"ח לא יכלו לנהל משך זמן רב חקירות כושלות אלמלא קיבלו, הלכה למעשה, הכשר לכך מן הפרקליטות הצבאית. רק לעתים נדירות החזירה הפרקליטות את התיקים להשלמת חקירה; ברוב המקרים קיבלה הפרקליטות את ממצאי חקירת מצ"ח כסופיים, ובאין ראיות סגרה את תיק החקירה.

על היישום הנרחב של מדיניות "מקדם האינתיפאדה", מלמדת עובדה פשוטה. התיקים הנסקרים בדו"ח זה הם מהשנים 1988 עד 1994, ועל אף גלגולים שונים, הן באינתיפאדה והן בתהליכים המדיניים בין ישראל לפלסטינים, לא ניכר שום שינוי ביישום המדיניות. אותם דפוסי חקירה והחלטות שלא להעמיד לדין חיילים, ניכרים לכל אורך השנים הללו ועד היום.

¹ סטרשנוב אמנון, צדק תחת אש – המערכת המשפטית באינתיפאדה, הוצאת ידיעות אחרונות, 1994, תל אביב.

² שם, עמ' 11.

³ שם, עמ' 11.

⁴ שם, עמ' 158.

⁵ שם, עמ' 161.

⁶ שם, עמ' 158.

בחדש ספטמבר 1997 הגיש **המוקד** עתירה לבג"צ בשם חמישה פלסטינים, בה דרש מפרקליט פיקוד המרכז לאפשר ל**מוקד** לעיין בתיקי החקירה לגבי תלונות שהגישו ואשר חקירתן הסתיימה זה מכבר. בעתירה טען **המוקד** כי העיכוב בהעברת חומר החקירה עומד בניגוד להוראות החוק המחייב את פרקליט פיקוד המרכז לפעול תוך זמן סביר. **המוקד** טען עוד כי חומר החקירה נחוץ כדי לבדוק אפשרות להגשת תביעות אזרחיות נגד המדינה והחייילים המעורבים ולכן כל עוד החומר לא מועבר אליהם, לא יכולים העותרים לקבל פיצוי על נזקיהם. העתירה טרם נדונה.

החוק לשלילת פיצויים מפלסטינים נכערי כוחות הביטחון

הפעלתה של מדיניות "מקדם האינתיפאדה" משך שנים ארוכות גרמה לא רק לכך שחיילים לא הועמדו לדין בשל פשעים שביצעו נגד פלסטינים, אלא גם להכשלת אפשרותם של הנפגעים לתבוע פיצוי על הנזקים שסבלו, בין נזקי רכוש ובין נזקי גוף ונפש. זאת מכיוון שבתביעות פיצויים, על הנתבע להוכיח את אחריות המדינה לפגיעה בו. מאחר ובמקרים רבים לא היה כל רישום במסמכי הצבא על האירוע ו/או על היחידות שהיו מעורבות בו, ובמקרים אחרים לא נוהלה החקירה כנדרש, או שהתיקים אבדו, לא הייתה בידי הנפגע כל אפשרות לתבוע פיצויים.

בחלק מהמקרים בחרו המתלוננים לתבוע באמצעות המוקד פיצויים על נזקיהם. היו בהם שהגישו תביעות לקמ"ט תובענות במשרד הביטחון, ואחרים העדיפו לתבוע בבתי המשפט בישראל. הנתבעים היו מדינת ישראל וצה"ל, ולעתים החיילים שהוברר כי היו מעורבים במעשה. היו מקרים בהם בחרו המתלוננים לתבוע פיצויים באמצעות עורכי־דין פרטיים או שהעדיפו לא לתבוע פיצויים כלל.

באופן מפתיע לא פעם הסכימה מדינת ישראל, במסגרת הסכמי פשרה, לפצות את הנפגעים, על אף שברשות המוקד לא תמיד היו ראיות חותכות לגבי האחראים הספציפיים לביצוע הנזק. אמנם, סכומי הפיצוי שהסכימה המדינה לשלם במסגרת פשרות אלו לא היו גבוהים, ולעתים אף היו מקוממים נוכח סוג העוול והעוולה שבוצעו; אך עצם הנכונות לשלם מצביעה על כך שמדינת ישראל מודעת היטב לאחריותה. מדיניות הפשרות מלמדת גם, כי מדינת ישראל מעדיפה "לסגור בשקט" תביעות מעין אלה, כדי שהן לא תתבררנה בבית משפט, שם הן גלויות לעיני כל, ובמיוחד לאנשי התקשורת.

הרצחת וגם ירשת?

בכוונת הממשלה לחסום את האפשרות לקבל פיצויים באמצעות חוק שכותרתו "חוק לטיפול בתביעות של פעולות כוחות הביטחון ביהודה והשומרון וחבל עזה, התשנ"ז-1997" (ראו נספח ב). החוק המוצע מזוויע, מקומם, מנוגד לכללי הפיצוי בניקין בישראל וכפי שהם מקובלים בעולם התרבותי, ואינו עומד בשום קנה מידה של המשפט הבינלאומי.

הנימוק העיקרי של המדינה לחוק, הוא שתביעות הפלסטינים נגד המדינה בגין נזקיהם עולות למדינה כסף רב. לטענת המדינה, עד אפריל 1997 הוגשו למעלה מ-4,000 תביעות כאלו, יותר מ-700 עודן תלויות ועומדות בבתי משפט, ובשנה האחרונה בלבד הוגשו 600 תביעות. אם מביאים בחשבון את סך כל הנפגעים באינתיפאדה (על פי נתוני משרד הביטחון) – כ-1,000 פלסטינים שנהרגו וכ-18,000 שנפצעו – הרי שמדינת ישראל תיאלץ לשלם כסף רב.

שנית, נטען בדבר ההסבר לחוק, "בחלק מן המקרים, אין למדינה אף 'קצה חוט' כדי לבדוק את הטענות בדבר מעורבות כוחות הביטחון באירוע הנטען, הן מבחינת האחריות לאירוע והן מבחינת גובה הנזק. בתקופת האינתיפאדה התקשתה המדינה להגיע לסביבת מגוריו של התובע, תושב האזורים, במטרה לברר את נסיבות הפגיעה הנטענת והיקף הנזקים. הבירור כשלעצמו היה כרוך בסיכון חיי אדם ולעתים קרובות נמנע עקב כך". וכן, "קיים גם קושי באיתור עדים מטעם המדינה מקרב כוחות המדינה והבאתם לבית המשפט. הקושי באיתור נובע מכך שתדירות תחלופת הכוחות בשטח הייתה גבוהה מאוד, וקיים קושי רב לאתר בדיעבד, לעתים שנים רבות לאחר האירוע, את החיילים שהשתתפו בפעילות נקודתית". הנה כי כן, כפי שעולה מדו"ח זה, מדיניות השיטתית והמכוונת של מדינת

ישראל, זו המכונה "מקדם אינתיפאדה", מכונה היום "קשיים" ומשמשת הצדקה להתחמקות המדינה מתשלום פיצויים.

לבסוף, מנסה המדינה להסתמך על טענה שכרוכה בסמכותה המינהלית. "קושי נוסף באותו הקשר", נאמר שם, "הוא שהטיפול הרפואיים של הנפגעים נעשו במיתקנים רפואיים שאינם בישראל, ואשר גם אליהם אין כיום גישה למדינה. עובדה זו יוצרת קושי לגבי בדיקת מהימנות הדיווח הרפואי הנטען". אלא שטענה זו אינה מדויקת: בתי החולים בשטחים, הן אלה הממשלתיים והן הפרטיים, היו נתונים לפיקוח המינהל האזרחי. כיוון שכך, במסגרת חקירת פציעה או הריגה לא היה שום קושי לאתר את בית החולים, את הרופאים והאחיות ואת התייעוד הרפואי.

ואלה עיקריו של החוק המוצע:

* בית המשפט העליון הגדיר "פעולה מלחמתית", שלגבי נזקים שנגרמו במהלכה יש פטור למדינה, כפעולה מלחמתית ממש, כמו "כינוס כוחות הקרב, תקיפה לוחמת, חילופי אש, פיצוצים וכדומה".¹ הצעת החוק מנסה להרחיב הגדרה זו ולהחיל אותה גם על "כל פעולה מבצעית של צבא הגנה לישראל שתכליתה לחימה בטרור או מניעתו, וכל פעולה אחרת של שמירה על הביטחון ומניעת פעולות איבה והתקוממות שנעשתה בניסיון של סיכון לחיים או לגוף על-ידי צבא ההגנה לישראל". במילים אחרות, כמעט כל פעולה שעשו חיילי צה"ל במסגרת האינתיפאדה או אחריה תיכנס למסגרת מוגנת זו, ומי שנפגע או ייפגע במהלך פעילות כזו לא יוכל לתבוע פיצויים, גם אם הוא חף מפשע וגם אם נפגע בשל רשלנות של אנשי כוחות הביטחון. אגב, בין אם התכוונו לכך מציעי החוק ובין אם לאו, החוק יחול גם על ישראלים שנפגעו או ייפגעו כתוצאה מפעילות של כוחות צה"ל בשטחים. עם אלה נמנים נהגי "אגד", עובדי "בזק" וחברת החשמל, עיתונאים ועורכי דין, וכמובן כל הישראלים המתגוררים בשטחים. איש מאלה לא יוכל לתבוע פיצויים מהמדינה.

החריג לכלל יהיה רק כאשר חייל צה"ל הורשע בשל גרימת הנזק בודון. אלא שברוב המקרים, כפי שעולה בבירור מדו"ח זה, לא רק שהחיילים לא הורשעו, אלא אף לא הועמדו לדין כלל עקב מעשיהם והנזקים שנגרמו.

* מי שהורשע בפעילות טרור חמורה נגד צה"ל או נגד אוכלוסייה אזרחית, לא יוכל לתבוע פיצויים, גם אם לאירוע בגינו הוא תובע פיצויים אין כל קשר לאותה הרשעה. כלומר, נקבעה ענישה כפולה ורטרואקטיבית.

* תקופת ההתיישנות לתביעה קוצרה משבע שנים – התקופה הרגילה לתביעות כספיות – לשנה אחת בלבד.

* במקרה שהמדינה לא תוכל לקבל מידע מהרשות הפלסטינית שיסייע לה להתגונן נגד תביעות פיצויים, ישלם את המחיר הנפגע: בית המשפט יהיה רשאי במקרה כזה לדחות את תביעתו.

* סכום הפיצויים שיוכלו הנפגעים לקבל והגבל, בניגוד לכלל שהפיצוי ניתן על פי גובה הנזק הריאלי. זאת ועוד, במקרה של נכות, שאז מקבל הנפגע בדרך-כלל פיצויים בתשלום חודשי, יקבלו הנכים תשלום חד-פעמי, המחושב עד שימלאו להם 65 שנים בלבד. מי שנכותו פחות מ-10 אחוזים, לא יפוצה כלל.

* החוק יחול לא רק על פגיעות מיום קבלתו ואילך, אלא גם על מקרים שקרו לפני כניסתו לתוקף וטרם החלו להתברר בבתי משפט.

החוק הזה, אם יתקבל, הופך על פיהם סדרי משפט, סדרי מוסר וערכים במדינה מתוקנת. אם יאושר, ישתרר מצב של לית דין ולית דיין בשטחים. אם עד היום עוד היה פיצויימה לפלסטינים שנפגעו, הרי שמרגע כניסת החוק לתוקפו, ולמעשה אף מלפני כן, הם יהיו נטולי זכויות תביעה כלשהן. גם בעידן שלפני החוק הזה נשללו מהפלסטינים זכויות רבות, וחיייהם, שלמות גופם ורכושם היו לא פעם הפקר. כעת ניתנת לכך גושפנקא חוקית, שכל כולה מעגנת קלגסות באצטלה משפטית.

¹ כבוד הנשיא שמגר בע.א. 623/83 לוי נגד מדינת ישראל, פ"ד מ(1) 477, 479.

לא כבוד האדם, לא חירותו ולא שלמות גופו

ב-20.3.97, כארבעה חודשים לפני שעברה הצעת החוק בקריאה ראשונה בכנסת, הועבר תזכיר הצעת החוק לתגובתם של גורמים שונים, ובהם ארגוני זכויות אדם, לרבות המוקד. ארגוני זכויות האדם העבירו את תגובתם ב-10.4.97, ובה התנגדות נחרצת לחוק ולכל מה שהוא מסמל, מייצג ויביא – אם יתקבל.

בתגובת ארגוני זכויות האדם להצעת החוק, נאמר, בין השאר: "החוק המוצע פוגע פגיעה רטרואקטיבית בוטה בשורה ארוכה של זכויות אדם בסיסיות, ומסיר מעצור בפני כוחות הביטחון, מעצור המיועד להבטיח כיבוד חיי אדם והזכות לשלמות הגוף. החוק עומד בניגוד מוחלט לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. הוא סותר עקרונות יסוד של שיטת המשפט הישראלית בכלל ושל דיני הנזיקין בפרט. הוא מנוגד לעקרון שלטון החוק" (ראו נספח ג).

בעקבות הביקורת הנוקבת שהגיעה למשרד המשפטים, ע"י ארגוני זכויות אדם ישראלים ובינלאומיים ומשפטנים בכירים, שונתה הצעת החוק. אולם העיקרון הבסיסי – הענקת פטור למדינה מנזקים שגרמה – נותר בעינו.

הצעת החוק עברה בקריאה ראשונה בכנסת ותובא לקריאה שנייה ושלישית במושב הקרוב של הכנסת, שיחל ב-2.11.97.

אנו קוראים לגנוז את הצעת החוק ולמנוע בכך את הכתמת ספר החוקים של ישראל בכתם שחור. כבוד האדם שנברא בצלם, קדושת חייו וזכותו לשלמות גופו הם מערכי היסוד של מדינת ישראל. תפקיד החוק להגן על ערכים אלו. כאשר החוק שולל פיצוי מלא מילד שנעשה נכה בעקבות ירי רשלני של כוחות הביטחון; כאשר החוק קובע שאין כוחות הביטחון חבים חובה להיזהר מלפגוע בשלמות גופו של ילד כזה; כאשר החוק אינו מעניק לילד כזה כלים לריפוי ולשיקום – הופכות מילות חוק היסוד בדבר הערכים האוניברסליים והיהודיים של קדושת החיים וערך האדם – חסרי משמעות.

הממצאים לימדו שהחשוד משקר, אך מצ"ח קבעה שהירי בוצע בהתאם להוראות הריגתו של עיסא טהה אלמנאצרה

תיאור המקרה

עיסא טהה אלמנאצרה, בן 17 ושמונה חודשים, תושב הכפר בני נעים שבנפת חברון, נפצע מירי של כדור פלסטיק ב־7.1.89. כעבור עשרה ימים נפטר בבית החולים "מוקאסד" בירושלים. ב־7.1.89, בסביבות הצהריים, יצא עיסא אלמנאצרה מביתו שבכפר בני נעים, בדרכו לעבודה. אחותו כובאר יצאה עמו מן הבית. כעבור מטרים אחדים נפרדו. באותה עת יידו צעירים אבנים מתוך סמטה אל חיילים שהיו בכפר. ברחוב ליד ביתו של עיסא אלמנאצרה חנה ג'יפ צבאי ובו חיילים. עיסא אלמנאצרה המשיך בדרכו בכיוון הג'יפ, על מנת לעצור מונית שתסיעו לעבודה. כעבור פרק זמן קצר, לכל היותר דקות אחדות, נורה עלידי אחד החיילים שהיו בג'יפ. עדי ראייה סיפרו, כי עיסא אלמנאצרה נפצע במרכז גופו, באיזור הקיבה. בעודו פצוע ומדמם קשות פונה לבית החולים "עאליה" בחברון, שם אובחן קרע בשריר הלב כתוצאה מפגיעת כדור פלסטיק. מנתח בבית החולים איחה את הקרע, והלב הוחזר לפעולה, אך עקב הפגיעה נגרם לו נזק מוחי. בשל כך פונה עוד באותו יום לבית החולים "מוקאסד" בירושלים, שם טופל במחלקה לטיפול נמרץ והונשם באמצעים מלאכותיים. למרות מאמצי הרופאים, עקב הנזק המוחי מת עיסא אלמנאצרה ב־17.1.89, עשרה ימים לאחר שנורה.

מצ"ח לא נחפזה לחקור

חקירת מצ"ח נפתחה רק לאחר מותו של עיסא אלמנאצרה, ולא ביום בו נפצע, למרות הפגיעה החמורה. כבר בדו"ח מוקדם של מצ"ח מ־17.1.89, יום מותו, נקבע כי החשוד בירי שגרם את מותו הוא סגן אלוף יאיר לנדאו, וכי סא"ל לנדאו חשוד בביצוע עבירה על פי סעיף 85 לחוק השיפוט הצבאי – שימוש בלתי חוקי בנשק. עם זאת סא"ל לנדאו נחקר רק כעבור שבועיים נוספים, ב־31.1.89. קשר בשם תיאודור, שהיה עם סא"ל לנדאו בעת האירוע בבני נעים, נחקר רק ב־12.2.89, למעלה מחודש לאחר אירוע הירי; הנהג יהושע, שהיה גם הוא במקום באותו זמן, נחקר רק ב־28.4.89 – כשלושה חודשים וחצי לאחר הירי.

העדויות

בשלוש נקודות מהותיות העלו העדויות שאלות, שעל חוקרי מצ"ח היה לבדוק לשם גיבוש מסקנות החקירה. עם זאת, חוקרי מצ"ח בחרו להתעלם מסתירות בולטות, מעדויות כי הירי בוצע בניגוד להוראות ומחשד כי סא"ל לנדאו שיקר בעדותו.

א. באיזה מרחק היו מידי האבנים מסא"ל לנדאו?

סא"ל יאיר לנדאו מסר למצ"ח תיאור שיעמוד בדרישות ממי שירה כדורי פלסטיק: תחילה ירה כדור חי לשם אזהרת מידי האבנים, לאחר מכן צעק לעברם בערבית שיעצרו, ולאחר מכן כיוון את נשקו לעבר רגליהם, כשהוא במצב עמידה, אינו מתנשף עקב ריצה או מאמץ וירה תוך כיוון נשקו דרך הכוונות אל רגליהם של מידי האבנים, מתחת לברך, כדור פלסטיק אחד. לאחר מכן ירה שבעה כדורים נוספים, גם הם מהנקודה שבה עמד.

עם זאת, כבר בעדותו של סא"ל לנדאו ישנה סתירה עובדתית של טענותיו שלו, שיש בה כדי להצביע על כך שהירי אכן בוצע בניגוד להוראות הפתיחה באש בכדור פלסטיק.

בתחילת עדותו אומר סא"ל לנדאו, כי הצעירים מידי האבנים היו כ-70 מטרים לפניו; קבוצה זו "נעה ברחוב לעבר הכיוון בו עמדתי לפני הג'יפ... (כאן נורה כדור חי לשם אזהרה וסא"ל לנדאו צעק להם לעצור) ...אך הצעירים המשיכו להתקרב לעברי". סא"ל לנדאו המשיך לעמוד בצדה הימני של הסמטה. מכאן שהמרחק בינו לבנים הצטמצם, והיה כבר פחות מ-70 מטרים. למרות זאת טען סא"ל לנדאו כי בשלב ירי כדורי הפלסטיק עדיין היה המרחק בינו לבנים 70 מטרים. ההסבר לסתירה זו נעוץ שוב ברצון להתאים את גרסתו להוראות הפתיחה באש שהיו בתוקף באותם ימים – אשר אסרו ירי כדורי פלסטיק ממרחק של פחות מ-70 מטרים, בשל סכנת החיים שהיתה צפויה לנפגעים מכדור פלסטיק מטווח כה קצר.

חיזוק לכך שאכן המרחק הצטמצם, וכי הירי בוצע לכן בניגוד להוראות, מצוי בעדותו של הנהג יהושע, המתאר את המרחק בין מידי האבנים לבין סא"ל לנדאו בשלב ירי כדורי הפלסטיק כ-50-70 מטרים.

ב. היורה עמד או כרע? ולאן כוון הירי?

שתי שאלות בעלות חשיבות מכרעת בחקירה זו היו: מאיזה מצב ירה סא"ל לנדאו – עמידה או כריעה? ולאן כוון הירי – האם לרגליים, אל מתחת לברך, או לכיוון הגוף? הוא עצמו העיד שירה ממצב עמידה, וכיוון את הנשק לעבר רגלי האנשים, מתחת לברך. חיזוק לגרסתו נתן הקשר תיאודור, שנחקר קרוב לשבועיים אחרי שנחקר סא"ל לנדאו, ואמר כי הירי היה ממצב עמידה.

אלא שהנהג יהושע, סיפר כי כשהתגברו זריקות האבנים, סא"ל לנדאו הסתתר מאחורי קיר, כרע על הברך, הוריד את הקנה (שקודם לכן הופנה כלפי מעלה לצורך ירי כדור חי באוויר לשם אזהרה), וירה כדור פלסטיק אחד לעבר האנשים שהיו בסמטה.

בנוסף, בדו"ח הנתיחה שכתב המנתח אשר טיפל בעיסא אלמנאצרה בבית החולים "עאליה" בחברון נאמר, כי הכדור חדר לגוף בצד הקדמי של חלקו הנמוך של החזה. בשרטוט הכלול בדו"ח מצוין פתח כניסת הכדור בצדו השמאלי של הגוף, באיזור הקיבה. בעת הניתוח התגלה כי הפגיעה היתה בבית החזה, וכי הכדור פגע בצידו הימני הקדמי של הלב. מסלול כזה של הכדור, מלמטה כלפי מעלה, מחזק את ההנחה שהירי בוצע ממצב כריעה כלפי מעלה, ולא ממצב עמידה, ומחליש את הטענה כי הירי בוצע לכיוון הרגליים מתחת לברך. אם מביאים בחשבון את עדותו של היורה עצמו, כי הסמטה מישורית, וכי הירי בוצע דרך כוונות הרובה, כי אז טענת הירי לכיוון הרגליים מופרכת לחלוטין: אילו אכן ירה ממצב עמידה לכיוון הרגליים, כי אז צריך היה להיות כיוון הירי מלמעלה כלפי מטה, ולא מלמטה כלפי מעלה – כקביעת הרופא בבית החולים "עאליה".

עקב סתירה כה ברורה זו בין הגרסאות השונות, היו צריכים חוקרי מצ"ח לחקור שנית את סא"ל לנדאו ולעמת אותו עם גרסאות אלה. עם זאת, הם נמנעו מלעשות זאת.

ג. מתי נודע לסא"ל לנדאו כי משהו נפגע מהירי?

בעדותו אומר סא"ל יאיר לנדאו, כי רק אחרי ירי כדור הפלסטיק השמיני שמע צעקות של נשים, כי משהו מת. הנשים, לפי תיאורו, חלפו על פניו "בריצה לעבר העיקול בסמטה בה שהו המתפרעים". למרות זאת הוא לא טרח

לבדוק מה קרה, ואחרי שחבר אליו כוח אחר ששהה בכפר, נעו כל החיילים לכיוון היציאה הצפון-מערבית של הכפר. לדבריו, רק כעבור כחצי שעה נודע כי לבית החולים בחרבון הובא פצוע. אלא שהנהג יהושע סותר את דבריו במפורש: הוא מציין כי לאחר הירי חזר סא"ל לנדאו אל הג'יפ שליידו עמדו הנהג יהושע והקשר תיאודור "ואמר לי שהוא חושב שהוא הרג מישהו". גם כאן נראה, כי סא"ל לנדאו בדה גרסה, שתהיה בהתאם להוראות הפתיחה באש, אשר קבעו כי בכל מקרה שנפגע אדם כלשהו מן הירי יש לוודא שיינתן לו טיפול רפואי. הדברים חמורים עוד יותר נוכח עדות-שלו, כי אחרי הצעקות שמישהו מת "המתפרעים נעלמו וידוי האבנים נפסק כליל". כלומר, גם אם לטענתו בעת ידוי האבנים נשקפה סכנה לחייו, ברור כי בשלב שבו נודע כי אדם נפגע לא היתה כל סכנה כזו, ואפשר היה לגשת לאותו מקום בסמטה שאליו רצו הנשים כדי לוודא מה אירע ולהגיש טיפול לנפגע.

הפרקליטות מודיעה: הירי היה בהתאם להוראות

ב-18.7.90 – למעלה משנה וחצי לאחר האירוע – נמסר למוקד, כי חומר החקירה בעניין זה הועבר לפרקליטות צבאית מרכז, ולדברי רס"ן עינת רון, אז מ"מ התובע הצבאי הראשי, לאחר בחינתו הוא הוחזר להשלמה. רק ב-8.3.91, אחרי תזכורות, ויותר משנתיים אחרי הירי ומותו של עיסא אלמנאצרה, נמסר למוקד כי "הפרקליט הצבאי חיוה דעתו כי הירי שהביא למותו של מנאצרה בוצע בהתאם להוראות, ובמהלך סכנת חיים שנשקפה לכוח עליו פיקד היורה".

אפשרויות משפטיות אחרות לטיפול בעבירות שהתגלו

אילו נחקרו הסתירות בין העדויות השונות עד תום, יכולה היתה להיווצר תשתית-ראיות טובה לשם הגשת כתב אישום נגד סא"ל לנדאו לא רק בגין עבירה של שימוש בלתי חוקי בנשק, אלא גם בשל עבירה על פי סעיף 304 לחוק העונשין, גרימת מוות בהתרשלות, שהעונש המרבי בגינה הוא שלוש שנות מאסר.

כמה זמן נחוץ לקבלת חומר החקירה?

לאחר שהובררו למוקד תוצאות החקירה, נשקלה הגשת תביעה אזרחית בשם משפחת מנאצרה בשל הריגתו של בנם עיסא. ב-12.5.91 פנה עו"ד אנדרה רוזנטל לסגן יובל הורן, עוזר התובע הצבאי הראשי, וביקש לעיין בתיק החקירה.

* באמצע יוני 1991 נאמר לעו"ד רוזנטל, ששוחח בטלפון עם רס"ן עינת רון, כי נערך דיון בבקשתו לקבל את חומר החקירה.

* ב-17.6.91 פנה עו"ד רוזנטל לסגן יובל הורן וביקש כי יודיעו לו מה עמדת הפרקליטות הצבאית לגבי בקשתו.

* ב-19.6.91 הודיע סגן הורן, כי התיק הוזמן ממצ"ח, וכי אחרי צינזור החומר שבו יתואם מועד לעיין בו.

* ב-3.9.91 שלח עו"ד רוזנטל מכתב לסגן הורן, והודיעו שוב כי הוא חוזר על בקשתו לעיין בתיק.

* ב-15.9.91 – ארבעה חודשים מיום הפנייה הראשונה לקבל את החומר – הועמד החומר לעיונו של המוקד.

תביעת פיצויים בבית המשפט

ב-17.1.96 הגיש המוקד, בשם עזבונו של עיסא אלמנאצרה ובשם הוריו, תביעת פיצויים בבית משפט השלום בירושלים על סך 112,000 ש"ח. סכום זה כולל פיצוי על קיצור תוחלת חייו של המנוח; על הכאב והייסורים שהיו מנת חלקו מרגע הפציעה ועד מותו; על הוצאות האבל והקבורה; וכן על הכאב והסבל שנגרמו להוריו. הנתבעים לשלם סכום זה היו סא"ל יאיר לנדאו, מדינת ישראל, שר הביטחון וצה"ל.

לאחר הגשת התביעה הוברר למוקד, כי פרקליטות המדינה, מחוז תל אביב, אינה מתכוונת להעביר עותק מכתב התביעה לסא"ל יאיר לנדאו. עקב כך פנתה עו"ד באדרה חורי לפרקליט המייצג את המדינה בתיק זה, וביקשה כי ימסור לה את פרטיו המלאים של סא"ל לנדאו, המצויים ברשותו, על מנת שהמוקד יעביר לו עותק מכתב התביעה. הפרקליט סירב. לבסוף נאלץ המוקד למחוק את סא"ל יאיר לנדאו, את צה"ל ואת שר הביטחון כנתבעים בתיק זה.

ביום 8.5.97 הוגש לבית המשפט הסכם פשרה בין מדינת ישראל לבין הוריו של עיסא אלמנאצרה – על סך 7,500 ש"ח.

היו עדויות לעבירה, הורה לא הועמד לדין

הריגתה של רופיידה אבו לבן

תיאור המקרה

רופיידה אבו לבן, בת 13, נורתה ונהרגה ב־17.4.89 במחנה הפליטים דהיישה שבנפת בית לחם. ביום האירוע, בשעות הבוקר, נע סיור רגלי של צה"ל בביקודו של סמל דרור יצהרי במחנה הפליטים דהיישה במטרה "להפגין נוכחות ולשמור על הסדר והעוצר", כלשון דו"ח סיכום החקירה של מצ"ח מ־19.7.89. כשהגיעו חיילי הסיור לחלק הדרומי של דהיישה, נזרקו לעברם אבנים מכל הכיוונים. במהלך ניסיון לפזר את מידי האבנים ירו החיילים כדורי גומי, וסמל יצהרי אף ירה לפחות שני כדורי פלסטיק לעבר הנערים. לאחר מכן המשיכו החיילים במרדף אחרי נערים שברחו לכיוון הר ארטס. אז ירה סמל דרור יצהרי כדור פלסטיק נוסף, שפגע והרג את רופיידה אבו לבן, שיצאה לחפש את אחיה הקטן בשליחות אביה.

מייד אחר כך הועברה גופתה של רופיידה אבו לבן לביתו של תושב המחנה, ולאחר מכן הועברה אל בית החולים "ג'בל דאוד" (Mount of David) שבבית לחם, שם בדק אותה וקבע את מותה ד"ר סמי אסעד. בדו"ח שנכתב 9 ימים לאחר מכן, ב־26.4.89, ציין ד"ר אסעד, כי הגופה הובאה אל בית החולים בשעה 10:45 בבוקר יום 17.4.89. בחלק האחורי של ראשה נראה פצע ירייה, שפגעה בחלק האחורי של הגולגולת ויצרה חור בקוטר 6 ס"מ בחלק הקדמי של ראשה, ומכך נגרם מותה.

עדויות החיילים שהיו בביקודו של סמל יצהרי, וכן עדותו של סמל יצהרי עצמו, נגבו ביום האירוע בשעות אחר הצהריים, שעות אחדות לאחר הירי. לבד משיחה של מושל בית לחם עם אביה של הילדה, שממנה עלה כי האב לא היה עד ראייה לאירוע וכי הוא אינו מסכים להוצאת גופת בתו מקברה לשם בדיקתה, לא חקרה מצ"ח ולו תושב אחד ממחנה דהיישה בקשר למות הילדה, ולא ניסתה להשיג עדויות מעדי ראייה למה שקרה.

גם אל **המוקד** הגיעה התלונה ביום האירוע עצמו. בעקבות זאת איתרו תחקירני **המוקד**, הן את הרופא שבדק את גופת הילדה, והן שלושה עדים מתושבי דהיישה – שניים מהם עדי ראייה לאירוע, ולביתו של השלישי הובאה תחילה גופת הילדה, בטרם הועברה לבית החולים "ג'בל דאוד".

בו ביום שיגר **המוקד** מכתב למי שהיה אז הפרקליט הצבאי הראשי, תא"ל אמנון סטרשנוב, ובו נאמר: "האירועים כפי שמתוארים על ידי תושבי דהיישה מצביעים לכאורה על חריגה מנוהלי הירי המקובלים ומצריכים לדעתנו פתיחה מיידית בחקירה. נשמח לסייע באיתור ובהבאת עדים לחקירה בעת הצורך".

העדויות

סקירת העדויות משני הצדדים והשוואתם מלמדת על ארבעה דברים מרכזיים:

- רופיידה אבו לבן כלל לא השתתפה ביידוי האבנים, אלא היתה צופה תמימה במתרחש.
- רופיידה אבו לבן נורתה מאחור, כלומר כשלא היה אפילו מקום לחשד כי היא מהווה סכנה למישהו.
- מעדויות החיילים, לרבות עדותו של סמל יצהרי, הורה, עולה בבירור כי הירי בכדורי פלסטיק נעשה בניגוד לפקודות המחייבות.
- החיילים שיקרו כשאמרו שלא ידעו כי אדם נהרג כתוצאה מהירי.

רופיידה היתה צופה תמימה במתרחש ונורתה מאחור

תחילה עדויות הפלסטינים שהיו עדי ראייה לירי ולתוצאותיו:

ראידה מ"ד, בת 15 ביום האירוע, ילידת מחנה הפליטים דהיישה: "...רופיידה הגיעה לביתי וסיפרה לי כי היא רוצה לצאת ולחפש את אחיה הקטן אדהם. יצאתי יחד עם רופיידה לכיוון של ההר... הבחנו כי יש צבא וראיתי בחורים

צעירים רצים לכיוון המחנה. הבנתי כי יש בעיה. רציתי אני ורופיידה להגיע לביתנו חזרה. החיילים שהיו במרחק כשלושים מטר התחילו לירות. אני רצתי והירי היה מאחורי. רופיידה היתה לפני. פתאום ראיתי אותה נופלת. אני המשכתי. לא הבנתי כי היא נפגעה מהירי. אני גם כן נפגעתי מירייה ששפשה במוטני השמאלי. אני המשכתי לרוץ ולא ראיתי יותר את רופיידה...".

עדוּתה של ראידה מ"ד תואמת את הדו"ח של ד"ר אסעד, כי הירייה שממנה נפגעה רפיידה בוצעה מאחור. חיזוק לעדותו של ד"ר אסעד מצוי גם בתמונות ובסרט וידאו של חברת סי-בי-סי הקנדית, שצולמו מייד לאחר מותה של רופיידה, ובהן נראים פניה המרוסקים. עצמות האף וארובות העיניים – האזור שדרכו יצא הכדור – רוסקו כמעט כליל על-ידי הכדור.

כשבוע לאחר האירוע נעצרה ראידה בידי "קפטן" כמאל מהמינהל האזרחי, ונחקרה בנוגע ליידוי האבנים שקדם למותה של רופיידה. ואולם, כפי שהיא מסרה **למוקד**, "במהלך החקירה לא נשאלתי על רופיידה ולא על האירוע שבו נורתה".

כיצד בוצע הירי אפשר ללמוד מעדותו של מוחמד א"ע, תושב מחנה הפליטים דהיישה, שביום האירוע בשעות הבוקר היה באיזור המכונה "הר אלאחרס": "...ראיתי את אחד החיילים מכוון בנשקו כמו צלף דרך הכוונות וירה מספר יריות. היורה כיוון את נשקו לכיוון הר אלאחרס בעת הירי. לאחר כחצי שעה שמעתי מאנשים שונים שהילדה רופיידה אבו לבן נהרגה מירי חיילים בהר אלאחרס ושהיא מתה במקום".

הירי בוצע בניגוד לפקודות

לפחות בשלוש נקודות מהותיות עבר סמל יצהרי על פקודות ירי כדורי פלסטיק:

א. ההוראות מחייבות כי לפני ירי כדורי הפלסטיק יבוצע ירי באוויר בכדור חי – לשם אזהרה. סמל יצהרי לא ירה באוויר לפני שירה כדור פלסטיק. סמ"ר דרוו שהיה איתו העיד גם הוא, כי לירי כדור הפלסטיק לא קדם ירי אזהרה באוויר.

ב. הפקודות קובעות, יש לכוון את הנשק לשם פגיעה מתחת לברך בלבד. העובדות מצביעות בסבירות גבוהה על כך, שהנשק לא כוון לרגליים, אלא לפלג הגוף העליון.

ג. הפקודות קובעות עוד, כי אם לא ניתן (בשל תנאי השטח או נסיבות אחרות) לכוון את הנשק לפגיעה מתחת לברך – אסור לירות כלל. למרות שאכן תנאי השטח – בשל המרחק והפרשי הגבהים בינו לבין הילדות – לא איפשרו לסמל דרוו יצהרי לכוון לפגיעה מתחת לברך, הוא ירה.

נוסף על כל אלה, פצע הירייה בראשה של רופיידה אבו לבן מלמד כי היא נורתה מאחור, כלומר כשגבה היה מופנה ליריה והיא לא היוותה כל איום לגביו.

החיילים שיקרו כשאמרו שלא ידעו על הרג

החיילים שנחקרו במצ"ח העידו, כי לא ראו נפגעים מהירי, והיורה עצמו ציין, "לא זיהיתי שום פגיעה, זה היה מרוחק". אך מחמוד ע"א, שלביתו הובאה גופת הילדה תחילה, העיד כי "...לאחר שעזבו 'השבאב' את הבית שלי [ולקחו את רופיידה לבית החולים שבו קבע רופא את מותה] הגיעה קבוצה של חיילים. שלושה נכנסו לחצר ביתי. אחד מהחיילים שאל אותי על הדם הרב באיזור ההר... הם עקבו אחרי הדם ועזבו את האיזור". כלומר, הביקור בביתו של מחמוד ע"א וההתחקות אחרי סימני הדם לא היו מקריים: לחיילים היה יסוד להניח כי אדם נפגע, והם ניסו לברר זאת. אף על פי כן, בחקירה התכחשו לכך.

חקירת מצ"ח ומסקנותיה

כאמור, מצ"ח לא טרחה לנסות לאתר עדים מבין הפלסטינים תושבי המחנה, ועל אף הצעת המוקד לסייע בעניין

זה, לא היתה אליו כל פנייה כזו ממצ"ח או מכל גורם אחר. אך גם בלא עדויותיהם של תושבי המחנה היה בידי מצ"ח די והותר חומר כדי לקבוע, כי סמל יצהרי ביצע ירי שלא כדון, וכי ככל הנראה היה זה קליע הפלסטיק שירה שגרם למותה של רופיידה אבו לבן.

לא זו בלבד שהחוקרים הסתפקו בעדויותיהם של החיילים, כולל היורה, סמל דרור יצהרי, הם גם לא ניסו להעלות שאלות שהתבקשו מעדויות אלו. אחד הדברים שלא בדקו כלל היה השאלה: האומנם נפגע אדם מירי כדורי הפלסטיק, שלגבי עצם קיומו לא היה ספק, ומיהו הנפגע. החוקרים הסתפקו בעדויות החיילים כי לא ראו ילדות או נערות, ולא ניסו לבסס כל קשר סיבתי שהוא בין הירי, בשלבי השונים, לבין מותה של הילדה. על אף שדבר מותה של הילדה – באותו יום ובאותן שעות שבהם התרחשו האירועים הללו במחנה דהיישה – כבר היה ידוע לחוקרי מצ"ח, והדבר עולה בבירור מעדותו של מושל בית לחם, הם לא ניסו לברר אם היה קשר בין הירי הלא-חוקי לבין מותה. בדו"ח סיכום החקירה, שיצא ב-19.7.89 ועניינו "אי קיום הוראות מחייבות בצבא", כותבים סרן אילן וסג"מ יוסי: "לא נמצא כל קשר בין מות המקומית... לבין פעילות צה"ל במקום".

גם הבדיקה שערכה מצ"ח בבתי החולים בסביבה היתה בלתי מספקת. כאמור, 9 ימים אחרי האירוע כבר נתן ד"ר אסעד מבית החולים "ג'בל דאוד" דו"ח ראשון על גופת הילדה. חוקרי מצ"ח לא הגיעו לבית החולים, לא דיברו עם ד"ר אסעד והסתפקו בדבריו של סא"ל [---], מפקד משל"ט בית לחם, כי "בבדיקה שנעשתה בבתי החולים לא נמסר כי הגיעה שום הרוגה או שום פגועה בראש".

גם בעניין הטיפול בגופה קיבלה מצ"ח את גרסת החיילים, מבלי שבדקה אותה. סא"ל [---], מושל בית לחם, העיד, כי פגש את אביה של הילדה, ו"לפי מה שהבנתי מהאבא, בתו לא הגיעה לבית חולים, לא נבדקה ע"י רופא, ורופא לא קבע את מותה". אלא שהאבא מכחיש שאמר זאת, ולמעשה גם לפי גרסת אותו סא"ל לא היה האבא עד ראייה, לא לפגיעה ולא למה שקרה לאחר מכן, ויעידו דבריו: "לגבי האירוע של הנערה שטוענים שנהרגה במחנה הפליטים דהיישה ב-17.4.89 התקבלה פניה מראש המינהל לנסוע למשפחה ולברר באמצעותה את נסיבות המוות... פגשנו את אבי הנערה – חליל אבו לבן... הוא טען כי לא ראה אותה, לא בזמן הפגיעה ולא אחרי הפגיעה ולא בזמן הקבורה... האבא היה עד שמיעה בלבד ששמע שמועות שעברו במקום".

אף על פי שלחוקרי מצ"ח היה ברור מדברי הסא"ל, כי מדובר בעדות שמיעה כפולה – שכן הסא"ל היה עד שמיעה, לכאורה, לעדות שמיעה של האבא, שלא נכח בעת הירי ופניו הגופה – הם לא חקרו את האבא. למרות זאת קבעו סרן אילן וסג"מ יוסי כי: "בחקירתנו הוברר כי המקומית שנהרגה נקברה בדרך לבית החולים, ונקברה ע"י השבאב שפינו אותה, בלא שנבדקה ע"י רופא ומבלי שגורם רפואי קבע את מותה".

כבר בדו"ח מוקדם של מצ"ח על האירוע מציינים סג"מ יוסי ורס"ן דוד, כי "מעורב מס" 1 (סמל דרור יצהרי – המוקד) ירה שני כדורי פלסטיק לעבר מתפרעים בעת הפרות סדר מבלי לירות כדור חי לפני ירי כדורי הפלסטיק ומבלי שירה לכיוון הרגלים כמתחייב בפקודות". השניים קובעים כי סמל דרור (יצהרי – המוקד) עבר לכאורה עבירה על פי סעיף 133 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955, שעניינה "אי קיום הוראות המחייבות בצבא". גם בדו"ח סיכום החקירה נקבע, כי סמל יצהרי "ירה שני כדורי פלסטיק לעבר המתפרעים אך לא זוהתה פגיעה. החייל לא ירה כדור חי באויר לפני ירי כדורי הפלסטיק ולא ירה לכיוון הרגליים, ובכך חרג מהפקודות בנושא ירי פלסטיק".

חוות דעת פרקליטות מחוז מרכז

תיק חקירת מצ"ח בפרשה זו הועבר לפרקליטות צבאית פיקוד מרכז, וב-11.9.89 נתנה סא"ל רחל דולב, פרקליטת מרכז, את חוות דעתה עליו. בטרם כתבה חוות דעת זו הגיעו אליה פניות מארגון "בצלם" ומהמוקד, שבהן נאמר כי בני משפחתה של רופיידה אבו לבן לא נחקרו. אף על פי כן לא הוחזר התיק למצ"ח לשם השלמת החקירה, וסא"ל דולב מעידה כי הסתפקה בעדותו של מושל בית לחם כי דיבר עם אבי הילדה. חוות הדעת ניתנה איפוא בהסתמך על הנתונים החסרים והלקויים שהיו בתיק.

גם סא"ל דולב הגיעה למסקנה, כי העדויות מלמדות, שסמל יצהרי עבר לכאורה "עבירה של שימוש בלתי חוקי בנושק... שכן, הוראות השימוש בקליע פלסטיק... מחייבות ירי באויר להזהרת המתפרעים, לפני ירי הפלסטיק, וירי

גומי אינו משמש תחליף לירי אזהרה זה". יתר על כן, "מקום בו אין ניתן (בשל תנאי השטח או נסיבות אחרות) לכוון נשק לפגיעה מתחת לברך אין לירות" (ההדגשה במקור – המוקד).

למרות דברים אלה, החליטה סא"ל דולב שלא להעמידו לדין, לא בפני בית דין צבאי ולא לדין משמעתי. ההחלטה שלא להעמידו בפני בית דין צבאי נבעה מכך ש"מן הירי שלו ככל הנראה לא נפגע איש". ההחלטה בעניין הדין המשמעתי נומקה בכך שעברו יותר משלושה חודשים מאז שחרורו משירות המילואים, ולאחר תקופה זו אי-אפשר להעמידו לדין.

ניכר, כי סא"ל דולב חשה שהטיפול בתיק היה רחוק מלמצות את הדין. את תיק החקירה הורתה לסגור, כדבריה, "לאחר היסוסים רבים", ואף המליצה כי מפקד הגדוד של סמל יצהרי יזמן אותו אליו ויעיר לו בחומרה על טעותו, "ויסביר לו את נימוקי בחוות דעת זו, בלב כבד, שלא להעמידו לדין".

אפשרויות משפטיות אחרות לטיפול בעבירות שהתגלו

בהתחשב במכלול הנתונים שהיו לפניו, חרף כל הליקויים שצוינו לעיל, יכלה סא"ל דולב לגרום להעמדתו של סמל דרור יצהרי לדין בגין שתי עבירות: האחת לפי סעיף 133 לחוק השיפוט הצבאי, שעניינה כאמור "איקום הוראות המחייבות בצבא" והעונש המקסימלי בגינה הוא שנת מאסר; והאחרת לפי סעיף 85 לאותו חוק, שעניינה "שימוש בלתי חוקי בנשק", והעונש המקסימלי בגינה הוא שלוש שנות מאסר.

זאת ועוד, אילו החליטה סא"ל דולב להעמיד את סמל יצהרי לדין בפני בית דין צבאי, כי אז העובדה שעברו יותר משלושה חודשים מאז שוחרר, אינה משנה. לגבי העבירה של אי-מילוי הוראות המחייבות בצבא אפשר היה להעמיד את סמל יצהרי לדין בתוך חצי שנה מיום שחרורו, ולגבי העבירה של שימוש בלתי חוקי בנשק אפשר היה להעמידו לדין עד שנה מיום שעבר את העבירה. היות שאת הדו"ח שלה בעניין זה כתבה ב-11.9.89, ברור כי עמד לפניו פרק זמן של כחודש לגבי העבירה הראשונה, ועוד 7 חודשים לגבי העבירה השנייה.

תגובת שר הביטחון

ב-29.5.89 פנה ח"כ יאיר צבן אל שר הביטחון דאז, יצחק רבין, בבקשה לברר מה עלה בגורל חקירת מותה של רופיידה אבו לבן. בין השאר ביקש ח"כ צבן לדעת, האם נגבו עדויות מבני המשפחה ומעדי ראייה פלסטינים, וכן האם הוגש כתב אישום ובאיזו האשמה.

תגובת שר הביטחון, שהסתמכה על תשובת התובע הצבאי הראשי, הגיעה ב-15.3.90. נאמר בה, בין השאר: "אחד המפקדים ירה שני כדורי פלסטיק, אך סטה מההוראות המבצעיות הרלוונטיות. נראה, כי אחד מקליעים אלה פגע במנוחה וגרם למותה". במכתב מוסברים מניעיה של סא"ל דולב, פרקליטת מרכז, מדוע אין להעמיד את היורה לדין, אך שר הביטחון מוסיף: "יודגש, כי הפרקליטה הורתה על ההערה (לסמל יצהרי – המוקד) על אף סכנת חיים שמשקפה לכוח".

ממצאי החקירה – הגרסה החדשה

ימים אחדים לאחר מכן, ב-27.3.90, פנה המוקד למשרד התובע הצבאי הראשי בבקשה לקבל את ממצאי החקירה בענין מותה של רופיידה אבו לבן.

ב-18.4.90 השיבה רס"ן עינת רון, אז סגנית התובע הצבאי הראשי, כי "לא נמצאו כל תימוכין בחקירה לטענה כי הנערה נהרגה כתוצאה מפגיעת כדור פלסטיק בראשה".

המוקד השיב לרס"ן רון ב-29.7.90, תוך הסתמכות על תשובת שר הביטחון לח"כ יאיר צבן, כי היורה סטה מהוראות ירי כדורי פלסטיק, שנראה כי אחד מהם גרם למותה של רופיידה. בהתבסס על נתון זה התבקשה רס"ן רון להסביר את הסתירה בין טענתה, כי הילדה לא נהרגה מקליע פלסטיק, לבין דברי שר הביטחון,

שהסתמך על תשובת התובע הצבאי הראשי, הממונה על רס"ן רון. למכתב צורף הדו"ח של ד"ר אסעד שבדק את הגופה.

רס"ן רון השיבה ב־26.8.90, כי "למרבה הצער נפלה טעות בניסוח התשובה (של שר הביטחון לח"כ צבן – המוקד) וממנה ניתן היה להבין שיש קשר בין הירי של החייל הנזכר לבין אירוע המוות". בתשובתה התעלמה כליל מדו"ח בית החולים "ג'בל דאוד" בדבר הממצאים על הגופה.

המוקד הגיב על כך במכתב מ־12.9.90. בין השאר נאמר בו, כי "הנוסח" החדש שנשלח ללשכת שר הביטחון בעניין זה אינו אלא גרסה חדשה לגבי האירוע. בשלב זה ביקש המוקד לעיין בתיק החקירה, כיוון שמשפחת ההרוגה שקלה את האפשרות לנקוט צעדים משפטיים בעקבות מותה.

כמה זמן נחוץ לקבלת חומר החקירה?

רק לאחר יותר משנה קיבל המוקד את תיק החקירה:

- * ב־9.10.90 ביקשה רס"ן רון כי המוקד יעביר אליה יפוי כוח מטעם המשפחה, לשם עיון בתיק החקירה.
- * ב־14.11.90 הועבר יפוי הכוח, והמוקד חזר על הבקשה לקבל את כל חומר הראיות שהצטבר בתיק. לא הגיעה כל תגובה מרס"ן רון, גם לא על פניות נוספות אחרי כן בטלפון.
- * ב־24.2.91 חזר המוקד ודרש במכתב את כל חומר הראיות. רס"ן רון לא הגיבה.
- * ב־22.3.91 חזר המוקד ודרש במכתב את כל חומר הראיות. רס"ן רון לא הגיבה.
- * ב־26.4.91 – כחמישה חודשים ומעלה לאחר שהועבר יפוי הכוח לרס"ן רון – פנה המוקד לפצ"ד דאז, תא"ל אילן שיף, על מנת שזה יסייע בקבלת חומר הראיות. לא התקבלה כל תשובה מהפצ"ר.
- * ב־5.5.91 שב המוקד ופנה לרס"ן רון. רס"ן רון לא הגיבה.
- * ב־23.5.91 שב המוקד ופנה לרס"ן רון. רס"ן רון לא הגיבה.
- * ב־4.7.91 – למעלה מ־7 חודשים מאז הועבר יפוי הכוח לרס"ן רון – פנה המוקד לעו"ד נילי ארד, אז מנהלת מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, על מנת שתסייע בידו.
- * ב־30.7.91 השיבה רס"ן רון, כי יתואם עם המוקד מועד לעיון בחומר, שיצונזר קודם לכן.
- * ב־11.9.91 הודיע למוקד סרן יובל הורן, עוזר התובע הצבאי הראשי, כי החומר יעמוד לעיון החל מ־6.10.91.

דרישת הפיצויים

ב־19.1.94 פנה המוקד, בשם הוריה של רופיידה אבו לבן, ליועץ המשפטי לאיזור יו"ש ותבע פיצוי בגין מותה של הילדה. אחרי התכתבויות ודיונים הודיע קמ"ט תובענות במשרד הביטחון ב־2.1.95, כי התביעה נדחתה.

תביעת פיצויים בבית המשפט

ב־22.2.96 הגיש המוקד, בשם עזבונה של רופיידה אבו לבן והוריה, תביעת פיצויים בבית משפט השלום בירושלים על סך 106,500 ש"ח. סכום זה כולל את הפיצוי על קיצור תוחלת חייה של הילדה ועל הכאב והייסורים שהיו מנת חלקה מהרגע שנורתה ועד שמתה; על הוצאות קבורה ואבל; ועל הכאב והסבל שנגרמו להוריה. הנתבעים לשלם סכום זה היו שלושה: דרור יצהרי, צה"ל ומשרד הביטחון. התביעה נתמכה, בין השאר, בעדויותיהם של עדי ראייה לאירוע מקרב תושבי דהיישה, וכן בתצהירו של ד"ר סמי אסעד, שבדק את גופת הילדה וקבע את מותה.

ב־11.3.97 נתן בית המשפט תוקף של פסק דין להסכם פשרה, שבמסגרתו שילמו הנתבעים להוריה של רופיידה אבו לבן 40,000 ש"ח.

תיאור המקרה

ביום 3.3.89, בשעות הצהריים, נסע רוחי רשיד עבדאללה מן הכפר טובאס שליד שכם במכוננית, באיזור צומת מכורה. בצומת עמדו בטרמפיאדה 8 או 9 חיילים וחיילת. כשהתקרבה המכוננית לצומת הרים אחד החיילים את נשקו וירה לעברה. מן הירי נפצע רוחי רשיד עבדאללה. הנהג המשיך בנסיעה עד לבסיס צבאי סמוך, ושם קיבל הפצוע עזרה ראשונה. לאחר מכן הוחש באמבולנס צבאי למינהל האזרחי בשכם, ומשם הועבר על-ידי אנשי הצלב האדום לבית החולים "אלאייתיחאד" בשכם. הוא אושפז למשך כ-90 יום שבמהלכם עבר שלושה ניתוחים. אחרי שחרורו מבית החולים הורו לו הרופאים לנוח בביתו משך שישה חודשים. בתקופה זו היה מרותק למיטה. על פי חוות דעת של מומחה לאורתופדיה נגרם לרוחי רשיד עבדאללה שבר מרוסק בירך השמאלית. רגלו התקצרה בכ-3 סנטימטרים, וכתוצאה מכך הוא צולע. נוסף על כך מקום הפציעה רגיש והפצוע סובל כאבים. האורתופד חיווה את דעתו, כי מצב זה הוא בלתי הפיך. נקבעו לו 15% נכות לצמיתות בתחום האורטופדי.

העדויות

פרטי המקרה נמסרו למוקד הן על-ידי הפצוע עצמו, והן על-ידי שניים מנוסעי המכוננית. שלושת העדים מסרו את המקום והשעה שבהם התרחש הירי, את מספר החיילים שעמדו בטרמפיאדה, ושלושתם העידו כי היורה היה חייל כבן 20. במינהל האזרחי בשכם נגבו עדויות מן הנהג ומן הפצוע. שלושת העדים מסרו עוד, כי בעת שנחקרו הנהג והפצוע צולמה המכוננית בידי חיילים.

איש אינו חוקר

* ב-6.4.89, כחודש לאחר המקרה, פנתה עו"ד עליזה הרמן בשם המוקד אל הפרקליט הצבאי הראשי דאז, תת-אלוף אמנון סטרשנוב. במכתבה הביאה את פרטי האירוע, וציינה כי במינהל האזרחי בשכם נגבו עדויות לגבי מה שהתרחש. היא ביקשה לדעת אם התקיימה חקירה, ומה תוצאותיה.

* ב-2.8.89 השיבה פרקליטת מרכז דאז, רחל דולב: "לצערו, עקב הזמן הרב שחלף מיום האירוע ועד פתיחת החקירה, וכיוון שמדובר בטרמפיאדה וביורה אלמוני – לא ניתן היה לבצע חקירה רצינית ולברר את נסיבותיו של המקרה, או לאתר את היורה האלמוני".

הוחמצה האפשרות לחקירה מהירה ויעילה

כאמור, מייד לאחר שנפצע רוחי רשיד עבדאללה המשיך הנהג בנסיעה אל מחנה צבאי סמוך, שם טופל הפצוע. לאחר מכן הועבר רוחי רשיד למינהל האזרחי, ומשם לבית חולים. למינהל האזרחי נודע, איפוא, דבר פציעתו זמן קצר מאוד לאחר שאירעה. למרות זאת, לא נעשה דבר כדי להכניס את מצ"ח לתמונה, על מנת שאפשר יהיה לאתר את היורה, אשר ייתכן שבאותה שעה עצמה עדיין המתין בטרמפיאדה.

גם במידע שהתקבל מעדויות נוסעי המכוננית, שנחקרו במינהל האזרחי, לא נעשה כל שימוש. אם אכן צולמה המכוננית, יכלו הצילומים לסייע בחקירת כיוון היריות ואולי אף סוג הנשק שממנו נורו הכדורים שחדרו מבעד לדפנותיה ופגעו ברוחי רשיד עבדאללה. אך לא נראה כי גם מידע זה נוצל לחקירה כלשהי.

אילו נבדקו כל הנתונים הללו מייד לאחר האירוע, ייתכן שאפשר היה לאתר את הירדה, ואולי אף עדים למעשהו מבין החיילים שעמדו באותה עת בטרמפיאדה.

משרד הביטחון דוחה תביעה לפיצויים משום ש"אין הוכחה"

* על אף שבמכתבה מ-2.8.89 קבעה פרקליטת מרכז, כי אין אפשרות לברר את נסיבות המקרה, היא הציעה שהפצוע יפנה לקמ"ט תובענות באיזור יהודה ושומרון, וכי כאשר תתבקש התייחסותה של פרקליטות מרכז לעניין, היא תמליץ לפצותו עקב פציעתו.

* ב-16.11.90 הגיש עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד, בשם הפצוע, תביעת פיצויים לקמ"ט תובענות.

* רק לאחר מספר חודשים הודיע קמ"ט תובענות לעו"ד רוזנטל, ב-25.7.91, כי תביעת הפיצויים נדחתה.

* ב-8.8.91 נפגש עו"ד רוזנטל עם סגן הפרקליט הצבאי הראשי, אלוף-משנה דוד יהב, וב-14.8.91 שלח אליו את כל החומר הרלבנטי לגבי המקרה. המכתב לא נענה.

* ב-4.11.91 שלח עו"ד רוזנטל תזכורת לאל"מ יהב.

* תשובה בעניין זה התקבלה ב-11.12.91 מאל"מ אחז בן-ארי, אז ראש ענף הדין הבינלאומי במפקדת הפרקליט הצבאי הראשי. במכתבו מציין אל"מ בן-ארי, כי משרד הביטחון החליט שלא לפצות את רוחי רשיד עבדאללה, שכן: "...מדובר במקרה שאין לגביו כל הוכחה או רישום, ואשר התובע עצמו לא דיווח עליו".

הדבר הנכון היחיד בקביעה זו הוא שאין הוכחה לגבי מה שאירע. ואין תימה בכך, שהרי איש לא חקר את הפרשה. אשר לרישום – הוא היה קיים לפחות במינהל האזרחי בשכם, שם נחקרו נוסעי המכונית. ואשר לכך שהתובע לא דיווח על המקרה – זו קביעה צינית: הפצוע, שהובא למינהל האזרחי מייד לאחר הפציעה, לא רק היווה הוכחה חיה לכך שהוא נורה, אלא אף נחקר לאחר מכן ומסר עדות לגבי מה שהתרחש.

תביעת הפיצויים בבית המשפט האזרחי

עקב דחיית תביעת הפיצויים על-ידי משרד הביטחון הגיש המוקד ב-28.2.96 תביעת פיצויים בשם רוחי רשיד עבדאללה לבית משפט השלום בירושלים.

הנתבעת היא מדינת ישראל, והיא נדרשת לפצותו בסך 532,500 ש"ח בגין הפסדי שכר בעבר ובעתיד, הוצאות שונות שהוציא עקב הפציעה, וכן כאב וסבל.

התביעה עדיין תלויה ועומדת.

תיאור המקרה

ביום 7.11.89, בשעה 11 בבוקר, הלך מוניר קר'ה, תושב חלחול, אז בן 64, ברחוב בחברון. הוא היה בדרכו לתחנת המוניות לחלחול, כדי לנסוע לביתו. בידי נשא שקיות ובהן מזון. ברחוב לא היה באותה שעה שום אירוע של הפרות סדר או ידוי אבנים. לפתע נורה לעברו צרור כדורים, שפגע ברגלו. הוא הסתובב וראה חייל צה"ל המכוון לעברו את רובהו. החייל, שאיים לירות בו בשנית, היה חלק מקבוצת חיילים קטנה, 5-6 חיילים, שהיתה בסיור רגלי. עקב פציעתו נפל מוניר קר'ה על אי תנועה. מכונית פרטית עצרה במקום, ונהגה ביקש להכניס את קר'ה לתוכה ולקחתו לבית חולים. אל המכונית נורו כמה כדורים נוספים אשר פגעו בה. למרבה המזל לא נפגע איש מירי זה. מוניר קר'ה הובהל במכונית זו לבית החולים עאליה בחברון.

העדויות

תיאור המקרה מתבסס על עדותו של הפצוע, מוניר קר'ה. בעדותו **למוקד** ציין, כי החיילים חבשו כומתות ירוקות. חיזוק מה לעדותו של מוניר קר'ה נתן הנהג שאסף אותו לבית החולים, רסמי עבד ארחים מסלם ג'אבר, תושב חברון. הוא לא ראה מי ירה במוניר קר'ה, אך שמע את הירי. הוא לא זכר כמה יריות נורו, אך ציין שהן היו רבות. הוא גם ראה כיצד נופל מוניר קר'ה על אי התנועה. משניגש אליו כדי להכניסו אל המכונית, נורו לעברה 4-5 יריות – שפגעו במכונית, בחלקה האחורי.

איש אינו חוקר

- * ב-7.12.89, מייד לאחר הגשת תלונתו של מוניר קר'ה **למוקד**, פנתה עו"ד עליזה הרמן לפרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, וביקשה לחקור את האירוע.
- * ב-19.12.89 ביקשה סא"ל דולב פרטים והבהרות על מה שאירע, וציינה: "לאחר הבהרת הנקודות הנ"ל אוכל לשקול אם וכיצד יש לחקור את התלונה".
- * ב-23.2.90 הועבר לסא"ל דולב המידע שביקשה, כולל תצהירו של הפצוע, דו"ח רפואי על מצבו ועוד. המידע נותר בלא תגובה.
- * ב-21.11.90 נשלח מכתב תזכורת מן **המוקד** אל סא"ל שלמה פוליטיס, שהחליף את סא"ל רחל דולב.
- * ב-24.12.90 התקיימה פגישה של **המוקד** עם סא"ל פוליטיס, ובה הובטח **למוקד** כי העניין ייבדק.
- * ב-31.1.91 ביקש **המוקד** לדעת אם היתה התקדמות כלשהי בנושא. המכתב לא נענה.
- * ב-19.3.91 חזר **המוקד** ופנה לסא"ל פוליטיס. המכתב לא נענה.
- * ב-9.5.91 שב **המוקד** והזכיר לסא"ל פוליטיס, כי בשעתו ציינה סא"ל דולב שתשקול "אם וכיצד לחקור" בעניין לאחר קבלת המידע.
- * באוגוסט 1991, בעקבות פניות טלפוניות מפרקליטות מרכז, שוב העביר **המוקד** מסמכים רלבנטיים לעניין.
- * ב-4.9.91 הודיע סא"ל פוליטיס על סגירת החקירה בעניין פציעתו של מוניר קר'ה: "...למרות כל מאמציו להתחקות אחר גורל הטיפול שנעשה בפנייה זאת העליתי חרס בידי. בשלב זה, עקב חלוף זמן רב מעת האירוע, החלטתי שלא להורות על חקירה שכן נראה שהסיכויים שניתן יהיה לאתר כיום את הגורמים המעורבים באירוע כנטען הינם קלושים והחקירה לא תהא אפקטיבית ממילא". עם זאת, הוסיף: "מכל מקום החלטתי לנסות ולברר ברישומי צה"ל, במידת האפשר, באם ניתן כיום לברר אם היו הפרות סדר בזירת האירוע אם לאו ובאם ניתן כיום

לאחר כוחות שפעלו בשטח ביום האירוע. אם אצליח לקבל פרטים שיאפשרו מתן קצה חוט לפתיחת חקירה אשכול עמדי מחדש".

* ב'7.12.89 הודיע סא"ל פוליטיס למוקד: "...הבירור שערכתי לא הוביל למציאת קצה החוט המיוחל. בתלונתכם המקורית מיום 7.12.89 דובר על חיילים שחבשו כומתות ירוקות. ברם, לפי הרישומים מאותה תקופה מתברר שבשטח פעלו חיילים החובשים כומתות שחורות. במצב כזה, אין סיכוי לאתר חיילים שביצעו את הנטען בפנייתכם. במידה, ואכן הדבר בוצע ע"י חיילים, אין לפסול אפשרות שהירי בוצע ע"י כוחות שלא ביצעו תעסוקה באיזור האירוע, כגון: חיילים שעברו באקראי במקום וכד'". כיוון שכך, סיכם סא"ל פוליטיס: "אינני מורה כיום על פתיחת חקירה בתלונה דנן, ומבחינתי תם הטיפול בה".

* עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד לא השלים עם החלטתו של סא"ל פוליטיס, ובשורת מכתבים, שאליהם צורפה עדותו של נהג המכונית, דרש כי התיק ייפתח שוב לחקירה.

* ב'28.5.92 הודיע סא"ל פוליטיס למוקד, כי החלטתו שלא לחקור בעינה עומדת.

* ב'5.8.92 דרשה עו"ד באדרה חורי מהמוקד, כי תיערך חקירה בפרשה.

* ב'23.11.92 הודיע סא"ל פוליטיס למוקד, כי עמדתו לא השתנתה.

אפשרויות משפטיות אחרות לטיפול בעבירות שהתגלו

חקירה מהירה של העובדות עשויה היתה לגלות מה אירע בחברון ב'7.11.89, ומי ירה במוניר קרג'ה. אך מהשתלשלות העניינים ברור כי איש בפרקליטות מרכז לא עשה שום ניסיון לחקור ולברר את האמת. תלונת המוקד הועברה לפרקליטות מרכז חודש לאחר האירוע, וכבר בסוף פברואר 1990, כשלושה חודשים ומחצה לאחר האירוע, היו בידי פרקליטות מרכז כל הנתונים שסיפק לה המוקד. בשלב זה, כיוון שטרם חלף זמן רב, אפשר היה לנסות לאתר אילו כוחות היו בעיר באותו יום. אלא שהעובדות מדברות בעדן: בחודש נובמבר אותה שנה – כתשעה חודשים אחרי שהועבר החומר לפרקליטות מרכז – עדיין לא נבדק דבר. למעשה, באוגוסט 1991, שנה ותשעה חודשים לאחר האירוע, עדיין שבה הפרקליטות וביקשה מסמכים מהמוקד, צעד המלמד על כך שעד אז בעצם לא נעשה דבר.

ב'4.9.91 אמנם הבטיח פרקליט מרכז, סא"ל שלמה פוליטיס, למוקד, כי יברר אם ניתן לאתר, למרות הזמן הרב שחלף, את הכוחות שפעלו בחברון ביום האירוע. האשמה לכך שחלף זמן רב מאז האירוע, נעוצה בפרקליטות, ואין היא יכולה להשתמש בכך כתירוץ לסגירת תיק החקירה.

סא"ל פוליטיס טען כי המוקד התלונן שהיו אלה חיילים חובשי כומתות ירוקות, ואילו הדיווחים מהשטח היו על חיילים חובשי כומתות שחורות; אי לכך, כטענתו, אין סיכוי לאתר את החיילים. טענה זו אינה במקומה. גם אם נניח שאמנם היו אלה חיילים חובשי כומתות שחורות – ואחרי ככלות הכל אפשר להניח שאדם זקן ופצוע לא הבחין, ואולי לא זכר, את הצבע המדויק – בכל זאת התבקשה חקירה בשאלה, אילו כוחות היו בחברון באותו יום, יהיה צבע כומתתם אשר יהיה. אך חקירה כזו כלל לא נפתחה.

זאת ועוד. בהמשך דבריו אומר סא"ל פוליטיס כי: "אין לפסול אפשרות שהירי בוצע ע"י כוחות שלא ביצעו תעסוקה באיזור האירוע, כגון: חיילים שעברו באקראי במקום וכד'". עם זאת, לא נערך בירור לגבי זהות הכוחות שהיו בחברון באותו יום, בין בתעסוקה מבצעית ובין שלא בתעסוקה מבצעית.

דרישת הפיצויים

אחרי שכל דרישות המוקד לחקור את הפרשה ולאחר את היורה לא נענו, פנתה עו"ד באדרה חורי ב'8.7.93 למשרד הביטחון, ותבעה כי מוניר קרג'ה יפוצה בסך 25,000 ש"ח על הפציעות שנגרמו לו עקב הירי, על הכאב והסבל, ועל ההוצאות שהוציא לשם התרפאות בבתי חולים שונים, בגדה המערבית ובירדן.

משרד הביטחון התנער מאחריות החיילים לאירוע, וב'21.8.94 כתב עו"ד לוראן איצקוביץ לעו"ד באדרה חורי, כי

המסמכים הרפואיים שהעבירה בעניינו של מוניר קר'ה אינם מעידים כי הנזק נגרם מירי כלשהו. והוסיף: "אולי נפצע מאבן?" לבסוף הציע פיצוי של 2,000 ש"ח בלבד.
לאחר משא ומתן ממושך הוסכם ביוני 1996, כי משרד הביטחון יפצה את מוניר קר'ה בסכום של 12,000 ש"ח.

תיאור המקרה

ב־7.9.89, כאשר היה סמל (מילואים) דוד בן גיגי, יחד עם שלושה חיילים נוספים, בסיוור בכפר חוסאן, הם נתקלו במחסום אבנים במרכז הכפר. החיילים עצרו מכוניות שנסעו במקום, והורו לנוסעים בהן לצאת ולפנות את האבנים. באחת המכוניות נסעו בני משפחת סבאחין. הנהג, מוחמד סבאחין, לא ציית להוראתו של סמל בן גיגי ונסע לאחור, בנסיעה איטית. בן גיגי רץ אחרי המכונית, קרא לסבאחין לעצור, אך הוא לא עצר. אז כרע בן גיגי ברך, כיוון את רובהו, וירה לעבר גלגלי המכונית. המכונית נעצרה. לאחר מכן התברר, כי מהירי נפגעה סבאח סבאחין, אשתו של הנהג. היריות פגעו בעמוד השדרה שלה, בכליה הימנית, בחלק מהמעיים ובריאה הימנית. כתוצאה מן הפגיעה נותרה סבאח סבאחין משותקת ממותניה ומטה והיא אינה שולטת על צרכיה. לפי חוות דעת רפואית, אין סיכוי שמצבה ישתפר אי־פעם.

ההליך המשפטי

ההעמדה לדין

תיק החקירה בפרשה זו אינו מצוי בידי המוקד, אך סגניתה של פרקליטת מרכז מסרה למוקד, כי תיק החקירה הגיע לפרקליטות מרכז ב־19.3.90. כתב אישום נגד סמל דוד בן גיגי באשמת שימוש בלתי חוקי בנשק הוגש ב־20.5.90. למעשה, אפשר היה להאשים את בן גיגי בביצוע עבירת פציעה לפי חוק העונשין, דבר שגם סגנית הפרקליטה הודתה בו, או בעבירה של חבלה ופציעה בנסיבות מחמירות, עבירה שהעונש המרבי בגינה הוא שש שנות מאסר. לעומת זאת, העונש המרבי בגין העבירה הצבאית הוא רק שלוש שנות מאסר.

השפיטה

פסק הדין של הערכאה הראשונה, בית הדין הצבאי של מחוז מרכז, ניתן ב־26.9.90. במקום שהיתה סתירה בין עדותו של מוחמד סבאחין, שטען כי נסע לאחור ממחסום האבנים בנסיעה איטית, לבין עדות הנאשם, שסבאחין נסע מהר, העדיף בית הדין המחוזי את עדותו של סבאחין, שנתמכה בעדותו של חייל אחר. כיוון שכך, התמקד בית הדין בשאלה שהתעוררה עקב ממצאי החקירה: התברר, כי על אף שחולקו לחיילים הוראות פתיחה באש בכתב – שלא התירו פתיחה באש במצב מעין זה שהיה בחוסאן – נתנו להם המפקדים הוראות בע"פ שסתרו את ההוראות שבכתב. מעדותו של בן גיגי ומעדויותיהם של חיילים אחרים עלה, כי בהוראות הפתיחה באש שבכתב הותר ירי רק כאשר היה מדובר ב"כלי רכב חשוד", כלומר מכונית שסביר להניח כי מישהו מנוסעיה היה מעורב בפגיעו חבלני או בפשע חמור אחר, או כי הוא נמצא בדרכו לבצע פיגוע או פשע כאלה. לעומת זאת תיחדרו המפקדים את חייליהם לפתוח באש גם על מכונית שאינה עוצרת, גם שלא בנסיבות אלה. בן גיגי טען, כי פעל בהתאם להוראות מפקדיו, ולכן הוא חף מפשע.

ההרשעה

בית הדין לא קיבל טענה זו וקבע, כי בן גיגי פעל בניגוד להוראות הפתיחה באש, שבין השאר אסרו במפורש ירי על אדם, שאינו בגדר "חשוד" בהקשר של פיגוע חבלני או פשע חמור אחר, ואשר מסרב לדרישה לעצור ונמלט. אשר להוראות הסותרות של המפקדים בשטח, קבע בית הדין המחוזי, כי הן היו "הדרכה פסולה ונעדרת יסוד בחוק" וכן דחה את טענת בן גיגי, כי עומדת לו טענת "צידוק", שמשמעותה כי הוא פטור מעונש כיוון שביצע את העבירה עקב הוראה שקיבל ממפקדיו.

בשל כל אלה הורשע סמל דוד בן גיגי בשתי עבירות של שימוש בלתי חוקי בנשק. אך כאשר הגיע בית הדין לשאלת העונש, הקל עמו בנימוק שהוא היה קורבן לעירפול ביחס להוראות הפתיחה באש שנוצר עקב הסתירה בין ההוראות הכתובות לבין הפקודות בשטח. עוד נזכר כנימוק להקלה בעונשו שירות המילואים שהוא מבצע כבר עשרות שנים. בסופו של דבר הוטל עליו עונש מאסר על תנאי של שלושה חודשים, אם יעבור אותה עבירה במשך שנתיים מיום פסק הדין.

הזיכוי

הן התביעה והן הסניגוריה עירערו על פסק דין זה. בית הדין הצבאי לערעורים קיבל את טענות הסניגוריה, וב"7.3.91 זיכה את בן גיגי מכל אשמה. נימוקיו של בית הדין הצבאי לערעורים לזיכוי, מלמדים על מגמה של מתן לגיטימציה בדיעבד לנורמות פסולות שהשתרשו בשטח. בשתי נקודות מרכזיות סמך בית הדין את ידיו על נורמות כאלו: האחת, שאמנם ספק אם תדרוכי המפקדים בשטח היו חוקיים, אך הם לא היו בלתי חוקיים בעליל, ולכן חובה היתה על בן גיגי לציית להוראות. השנייה, שהיו די והותר עדויות, כי המפקדים הבהירו לחיילים שאם לא ינהגו לפי התדריך בע"פ, יינקטו נגדם צעדים משמעותיים; בכך ראה בית הדין סיבה לקבל את טענת הצידוק של בן גיגי. במילים אחרות, גם בית הדין הצבאי לערעורים ראה בבן גיגי קורבן של עירפול המצב. עם זאת, הרחיק לכת לעומת בית הדין המחוזי, וזיכה אותו מכל אשמה.

בית הדין לערעורים מותח ביקורת על הפרקליטות הצבאית

בשולי פסק דינו של בית הדין הצבאי לערעורים העירו השופטים שתי הערות לפרקליטות הצבאית. הראשונה שבהן נוגעת לחקירה החסרה והרשלנית שערכה מצ"ח בנסיבות האירוע, ולכן שהפרקליטות לא מצאה לנכון לדרוש חקירה מעמיקה יותר. דברי השופטים מדברים בעדם:

"...העיון בחומר הראיות שהוצג לבית דין קמא... מעורר תמיהות לגבי האופן הלקוי שבו נוהלה החקירה. כך, לא נערכה כל בדיקה בבית החולים שבו אושפזה וטופלה סבטין, בקשר להימצא הקליע שפגע בה. זה למרות שבדו"ח הרפואי נקבע מפורשות שנמצא פצע כניסה של כדור, ולא נמצא פתח יציאה. משמע, הכדור נשאר בגופה של הנפגעת, והוצא, ככל הנראה, בניתוח. אילו נמצא קליע כזה אפשר היה לערוך בדיקה בליסטית ולהשוותו לנשק שממנו הוא נורה. לא נערך ניסיון לבדוק את הרכב שנפגע ולבחון את מקום הפגיעה, ולהסיק מכך את המסקנות הנחוצות. לא נערך תרשים של זירת האירוע. תרשים כזה – אילו נערך – היה כולל את מיקום זורקי האבנים ומיקומו של הרכב הנפגע. עיון בתרשים היה עשוי לסייע לקבוע מי מבין החיילים, אם בכלל, היה עלול לפגוע ברכב, בלי צדיה. התביעה הצבאית לא ביקשה השלמת חקירה בנקודות הנ"ל. מן הראוי להפיק מכך לקחים. הננו מפנים לכך את תשומת לב קמצ"ר, מפקד מצ"ח והתובע הצבאי הראשי".

ההערה השנייה מתמודדת עם "תסמונת השינגימל". השופטים מפנים אותה אל הפרקליט הצבאי הראשי, ועיקרה הוא זה: הרי החייל פעל לפי הוראות שנתנו לו מפקדיו, ובתחקיר שנערך לאחר האירוע אף קיבל מהם שבחים על התנהגותו. כיוון שכך, אומרים השופטים, "האחריות הראשונה – אולי אפילו הראשונה במעלה", אינה צריכה ליפול על כתפיו דווקא, ו"ההחלטה לתבוע רק ממנו (מבן גיגי – המוקד) את הדין איננה משרתת את עקרון השוויון בפני החוק". כלומר, לפרקליט הצבאי הראשי נאמר כמעט במפורש, כי היה מקום להעמיד לדין גם את המפקדים בגין הפקודות הלא-חוקיות שנתנו לחייליהם. למיטב ידיעת המוקד, לא הועמד שום מפקד לדין בשל פקודות לא חוקיות אלו.

באין חקירה – אין ממצאים – אין אשמים

פציעתן של איה עבד אלרחמן ואילהאם סלאמה

תיאור המקרה

ב־8.9.93 בשעות אחר הצהריים נכנס גיפ של צה"ל ובו חיילים לכפר בידיא שבנפת טולכרם, בשל מידע שבכפר ישנם רעולי פנים שמציירים סיסמאות על קירות הבתים. רעולי הפנים היו מוקפים בילדים רבים. כאשר ראו רעולי הפנים את החיילים, החלו להימלט. החיילים רדפו אחריהם, ובמהלך המרדף ירו באש חיה. מן הכדורים נפגעו שתי ילדות ששהו בחצר ביתן: איה עבד אלרחמן, אז בת חמש וחצי, ואילהאם סלאמה, אז בת שש וחצי. איה נפגעה בשתי ירכיה מפגיעות כדורים, והגיעה לבית החולים "אלאיתחאד" בשכם לאחר שאיבדה דם רב. היא נותחה לשם יאחוי קרע בעורק הראשי בירך, ואושפזה בבית החולים למשך חודש ימים. בשתי ירכיה נותרו צלקות גדולות עקב הירי. רופא אורתופד קבע לה נכות לצמיתות בשיעור 10%. אילהאם נפגעה גם היא בירך. היא טופלה ואושפזה משך שבוע בבית חולים.

העדויות

שני החיילים שהיו בגיפ שנכנס לכפר היו סמ"ר דוד, חובש, וסגן רואי גוטמן. סמ"ר דוד הוא שירה את היריות שממן נפצעו שתי הילדות. הדבר עולה הן מעדותרשלו והן מעדותו של סגן גוטמן. אשר לנסיבות הירי, העידו סגן גוטמן וסמ"ר דוד, כי הדבר היה במהלך מרדף אחרי רעולי פנים. הירי שביצע סמ"ר דוד ואשר גרם לפציעת הילדות נעשה אל תוך סמטה, ומעיד על כך סגן גוטמן: "לא זכור לי שדוד ביצע נוהל מעצר חשוד בצומת זו (שבה עמדו השניים בעת הירי – המוקד) לפני שירה... אני לא זוכר בדיוק אם בכלל ראיתי את הרעולי פנים שהיו בסמטה או לא. היה במקום בלאגן... לדעתי, הילדות נפגעו מהירי של דוד בטעות, כאשר הוא ירה לתוך הסמטה. לא היתה לדוד כל כוונה לפגוע בהן". כלומר, סמ"ר דוד ירה אל תוך הסמטה, בלא לוודא מי נמצא בה. בהתחשב בכך שבתחילת התקרית היו לא מעט ילדים ברחוב, ועל כך העידו הן סמ"ר דוד והן סגן גוטמן, היה על היורה להביא בחשבון, כי פרט לרעולי הפנים עשויים להיות בסביבה אנשים נוספים, ובהם גם ילדים. בכך מנוגד הירי להוראות שהיו תקפות באותה עת, ועל פיהן: "יש לשקול באחריות ובזהירות האם מן הראוי להשתמש בנשק, בהתחשב בכל נסיבות האירוע... הפתיחה באש חיה מותרת רק לעבר תוקפים או חשודים מזוהים. אין לירות ללא הבחנה" (ההדגשות שלנו – המוקד). ירי זה היה גם בניגוד להוראות אחרות, ועל כך העיד מפקד החטיבה, קצין בדרגת אלוף משנה, שבדק את שהתרחש בבידיא באותו יום: "הירי של החיילים לעבר רעולי הפנים שלשמש הגיעו לכפר בידיא היה תקין לחלוטין למעט הנקודה של חומת מפגע אותה לא ראה היורה שממנה נפגעו הילדות מכדורים שהמשיכו בכיוונן. בעת ירי שנועד לעצור רעולי פנים יש להקפיד על חומת מפגע נקייה ולא לירות בעת שיש גורמים נוספים אפילו אם יש סכנת חיים". כלומר, גם מפקד החטיבה הגיע למסקנה, שסמ"ר דוד לא מילא אחרי הוראות הפתיחה באש.

מצ"ח אינה נחפזת לחקור

מעדויותיהם של סמ"ר דוד וסגן גוטמן עולה, כי כבר כחצי שעה לאחר הירי נודע להם כי שתי ילדות נפגעו מהירי. את האירועים תיחקרו מפקד הגדוד, קצין בדרגת סגן אלוף ומפקד החטיבה, קצין בדרגת אלוף משנה. שני אלה קבעו – למרות שכאמור היו ערים לכך שהחיילים נהגו בניגוד להוראות – כי לא היו שום ליקויים בהתנהגותם של דוד וגוטמן. מסקנה זו אינה מחייבת את מצ"ח. חקירת מצ"ח החלה רק בעקבות תלונת המוקד, שנשלחה לפרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, ב־15.11.93.

למכתב המוקד צורף, בין השאר, תצהיר שנתן אביה של אילהאם, ובו העיד, כי ביום האירוע הגיעו לביתו חיילים מהמינהל האזרחי, והתנצלו על האירוע והירי.

רק בחודש ינואר, כארבעה חודשים אחרי האירוע, נחקרו שני המעורבים העיקריים – סמ"ר דוד ב'1.94.6 וסגן רואי גוטמן ב'1.94.17. אביה של איה נחקר ב'2.94.2, ואביה של אילהאם נחקר ב'3.94.3 – כחמישה חודשים אחרי האירוע. מפקד הגדוד נחקר ב'2.3.94 – כשישה חודשים אחרי האירוע, ומפקד החטיבה נחקר ב'29.3.94 – קרוב לשבעה חודשים אחרי האירוע. הרופא שטיפל בילדות נחקר רק ב'24.3.94.

עיכוב כה ניכר בחקירה סיכל למעשה כל יכולת לברר את האמת. כאמור, כבר כחצי שעה לאחר הירי היה ברור לשני המעורבים בירי, כי היו נפגעים. אילו בוצעה בו במקום חקירה כראוי, כי אז ייתכן, למשל, שבמקום הירי היו מתגלים הקליעים שפגעו בילדות. על פי עדות הרופא, בפצעי הירי ברגלי הילדות היו פתחי כניסה ויציאה של הכדורים, ומשמעות הדבר שהקליעים יצאו מגופן ונותרו בשטח. בדיקה בליסטית, אילו בוצעה, יכלה לסייע בקביעת זהות היורה.

פרקליט מרכז קובע: אין אשמים

ב'23.5.94 הודיע פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, למוקד, כי "ממצאי החקירה לא נמצא קשר סיבתי מובהק בין הירי שאמנם בוצע על ידי החיילים לבין פציעת הקטינות. מכל מקום, הירי שבוצע על ידי החיילים תאם את הוראות הפתיחה באש".

אשר לאיקום קשר סיבתי בין הירי לבין פציעת הילדות, ברור כי סא"ל פוליטיס התעלם מכך שחקירת מצ"ח היתה חלקית בלבד, וקיבל את ממצאיה בלא עוררין. גם בשלב מאוחר, יחסית, זה יכול היה סא"ל פוליטיס לדרוש ממצ"ח חקירה חוזרת של המעורבים בירי או מציאת עדי ראיינה נוספים מן הכפר – לשם ביסוס התיק, אך הוא לא עשה כן.

אשר לירי בניגוד להוראות – הן מעדויות המעורבים בירי עצמם והן מחוות דעתו של מפקד החטיבה עולה, כי החיילים לא מילאו אחר הוראות פתיחה באש. ממצאי מצ"ח בנקודה זו סותרים לחלוטין את מסקנתו של סא"ל פוליטיס, כפי שנמסרה למוקד.

כאשר עירערה עו"ד באדרה ג. חורי, בשם המוקד, על מסקנה זו של פרקליט פיקוד מרכז, נאחז סא"ל פוליטיס בטענה, מפי המעורבים בירי, כי בשעת הירי היתה הסמטה ריקה מאדם, וכי הם לא ראו את הילדות, והתעלם משאר הדברים שנאמרו על ידם בחקירה.

עו"ד חורי סירבה לקבל מסקנה זו, ושבה והסבה את תשומת לבו של סא"ל פוליטיס לתצהיר שנתן אביה של אילהאם סלאמה, המעיד כי במינהל האזרחי הכירו כבר באותו ערב באחריות לירי ולתוצאותיו.

תשובתו של סגן פרקליט מרכז דאז, רס"ן ברוך מני, מעידה על סדקים בגרסת סא"ל פוליטיס. "הדעת נותנת", כתב רס"ן מני לעו"ד חורי ב'1.8.94, "כי הירי שבוצע על ידי החיילים שנחקרו, קשור לפציעתן של הקטינות, זאת בשל קרבת המקום והזמן בין הירי לבין הפציעה. ברם, הפרקליט, במסגרת תפקידו כאחראי על חוליית תביעה פלילית צריך להשתכנע מעל לכל ספק סביר כי ירי ספציפי, שבוצע על ידי חייל ספציפי, הביא לפציעה ספציפית – זאת לא ניתן היה לקבוע רק לנוכח ההסתברות אותה שטחתי לעיל. ... ייתכן והפציעה נגרמה כתוצאה מירי חיילי צה"ל... אולם, יחד עם זאת, לא הונחה בפנינו תשתית ראייתית שתצדיק פעולה כלשהי על ידי הפרקליט במישור הפלילי". אחרי קבלת חומר החקירה במוקד, ביקשה עו"ד חורי כי מצ"ח יחקור עדים נוספים, שלא נחקרו לפני שהועבר החומר לסא"ל פוליטיס. גם אחרי חקירתם לא השתנתה המסקנה, כי אין להעמיד איש לדין בשל הירי שגרם לפציעת הילדות.

אפשרויות משפטיות אחרות לטיפול בעבירות שהתגלו

כאמור, מעדויות המעורבים בירי ומפקד החטיבה עולה, כי הירי נעשה בניגוד להוראות הפתיחה באש. אפילו

בהתבסס על ממצאים חלקיים אלה אפשר היה להעמיד את היורה, סמ"ר דוד, לדין בגין עבירה לפי סעיף 85 לחוק השיפוט הצבאי, שימוש בלתי חוקי בנשק. העונש המקסימלי בשל עבירה זו הוא שלוש שנות מאסר.

תביעת פיצויים בבית המשפט

ב־3.7.97 הגיש המוקד בשם שתי הילדות, תביעת פיצויים בבית משפט השלום בירושלים על סך 130,000 ש"ח בגין נזקים מיוחדים שנגרמו לאיה אחמד ועל סך 40,000 ש"ח בגין נזקים מיוחדים שנגרמו לאילהאם סלאמה, בתוספת נזקים כלליים לשתיהן.
התביעה תלויה ועומדת.

פרקליטת מרכז לא בדקה האם ההוראות היו חוקיות

פציעתה והתעוררותה החלקית של ראנדה נאתשה

תיאור המקרה

ביום 22.1.90, בשעות הצהריים, יידו תלמידים בעיר חברון אבנים לעבר חיילי צה"ל שהיו סמוך לבית ספר לבנות "חליל אלנמוזגיה". בשעה 12.30 לערך, עם סיום הלימודים, החלו תלמידות לצאת מבית הספר אל הרחוב, שם יידו התלמידים אבנים. בין היוצאות היתה גם ראנדה נאתשה, אז בת 14. בעודה יוצאת עם חברותיה מבית הספר השליך קצין מילואים בשם אריה אופק רימון הלם לעברן. עם התפוצצותו חשה ראנדה נאתשה, כלשונה, "שריפה בעין ובפנים". היא איבדה את הכרתה, ופונתה משם לבית החולים בשיך ג'ראח, שם אושפזה למשך עשרה ימים. עקב התפוצצות רימון ההלם איבדה את ראייתה בעין אחת. הרופאים הצליחו להציל את עינה השנייה, אך מצב הראייה בה אינו יציב. נוסף על כך החלה ראנדה נאתשה לסבול מפגיעות פסיכולוגיות עקב האירוע ועקב הנכות – אובדן עין – שנגרמה בעקבותיו.

העדויות

חקירת מצ"ח נפתחה ב־12.3.90, בעקבות פניית המוקד לפרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב. ב־14.5.90 הושלם דו"ח החקירה.

מהדו"ח עולה, כי למעשה אין ויכוח ביחס לרוב עובדות המקרה. ראנדה נאתשה העידה, כי החיילים עמדו במרחק 20 מטרים מבית ספרה. התלמידות שיצאו מבית הספר לא השתתפו ביידוי האבנים. החיילים גם לא הזהירו את התלמידות לפני שפעלו. למרות זאת, השליך לעברן קצין המילואים אריה אופק רימון הלם, ואף אישר זאת בחקירתו. ההסבר להשלכת הרימון לעבר התלמידות נמצא בעדותו של קצין נוסף, מפקד גדוד, בשם ירבעם שגב. לדבריו, המצוטטים בדו"ח, "הדבר אירע במהלך פיזור התקהלות שנוצרה כאשר הבנות יצאו מבית הספר ואחריהן הסתתרו מידי האבנים". כלומר, זהותו של משליך הרימון והמניעים להתנהגותו ידועים.

מחלוקת קיימת באשר לשאלה, ממה נפגעה ראנדה נאתשה. גרסת הדו"ח מושתתת על הערכתו של ירבעם שגב, כי ניצרת רימון ההלם היא שפגעה בראנדה נאתשה. אלא שסוג הפגיעה – המתועד במסמכים רפואיים – מלמד כי סביר יותר שהיא נפגעה מהתפוצצות הרימון בקרבתה.

פרקליטת מרכז סוגרת את התיק

ב־28.6.90 החליטה פרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, לסגור את התיק ללא נקיטת אמצעים משפטיים נגד איש מחיילי צה"ל שהיו מעורבים באירוע זה. הנמקותיה להחלטתה מושתתות רובן ככולן על דו"ח החקירה של מצ"ח ועל עדותו של קצין מההסביבה המרחבית יהודה בקשר להוראות בדבר השלכת רימון הלם. קצין זה, דני ששון, מסר בחקירת מצ"ח, כי "...לגבי רימון הלם אין הגבלה בטווח ואין צורך בהכשרה מיוחדת בכדי להשתמש בו". בהתבסס על כך קבעה סא"ל דולב, כי הקצין אריה אופק "פעל בהתאם להוראות מח"ט מבצעים שברשותו ואשר בסמכותו להפעילם". כיוון שכך, לא מצאה כל פגם בהתנהגותו, וכאמור הורתה לסגור את תיק החקירה.

אפשרויות משפטיות אחרות לחקירת האירוע

מדוע סוכנו חיי התלמידות

הבעיה העיקרית העולה באירוע זה היא: מדוע הושלך הרימון אל תוך קבוצת התלמידות. כאמור, מאחורי קבוצת התלמידות עמדו תלמידים שיידו אבנים לעבר החיילים, ובהשלכת רימון ההלם ניסו החיילים להפחידם ולהרתיעם מהמשך השלכת האבנים. אך בנסיבות שנוצרו – כאשר עקב יציאת התלמידות הן חצו בפועל בין החיילים לבין התלמידים – היה ברור כי השלכת הרימון לכיוונן תסכן קודם כל אותן. למרות זאת השליך אריה אופק את הרימון. כלומר, הבדיקה המשפטית צריכה היתה להתמקד בשיקול הדעת הלקוי של אריה אופק. אך למרות נתונים אלה לא התייחסה פרקליטת מרכז לשאלה של סיכון חיי אזרחים. היא קיבלה את הסברי החיילים כי היו בסכנה, והסתפקה בכך. היא גם לא תהתה, מדוע בעצם נורה הרימון אל תוך קבוצת התלמידות, ולא במרחק בטוח מהן, מה שהיה משיג את אפקט ההרתעה, בשל הרעש שמקים רימון כזה בהתפוצצו, אך לא היה מסכן אף אחד. בהקשר זה אין חוות דעתו של דני ששון, לגבי נוהל השלכת רימון הלם, מעלה או מורידה. הנתונים בשטח בשעת האירוע, שבהם מודים כל המעורבים, היו כאלה שלא היה מקום להשליך רימון הלם אל תוך קבוצת התלמידות. התנהגות כזו מהווה חריגה מהוראות ושימוש לא חוקי בנשק, מפני שגם אם היו החיילים בסכנה, אסור היה לסכן אוכלוסייה אזרחית שבמקרה נקלעה למקום ובעצמה לא סיכנה איש. אילו הועמד אריה אופק לדין בגין עבירות של שימוש לא חוקי בנשק, אי־מילוי הוראות או התרשלות, היה צפוי לעונשי מאסר שבין שנה לשלוש שנים.

ממה נפצעה ראנדה נאתשה

מסקנתה של פרקליטת מרכז, כי ראנדה נאתשה נפגעה, ככל הנראה, מניצרת הרימון, מסתמכת כולה על הערכתו של ירבעם שגב. צורת הפגיעה מפריכה טענה זו. ניצרת רימון היא חפץ מתכתי קטן יחסית, שפגיעתה עלולה לגרום חבלה מצומצמת. לעומת זאת, ראנדה נאתשה סבלה מכוויות בפניה ובשערה, ומפגיעה בשתי עיניה. כלומר, חלק לא מבוטל מפניה נפגע, דבר האופייני לפגיעה מהתפוצצות בסמוך אליה. מסקנה זו היתה צריכה להוביל להעמדתו של אריה אופק לדין בעבירות הנזכרות בפסקה הקודמת.

שאלת חוקיות ההוראות

אשר לעצם ההוראות בדבר השלכת רימון הלם – אי־הגבלת טווח השלכתו והעובדה שאין חובה לקבל הכשרה מיוחדת כדי להשליכו – כאן הפכה פרקליטת מרכז, בעצם חוות דעתה, את היוצרות על פיהן. מי שמאשר הוראות שימוש בנשק הוא הפרקליטות הצבאית הראשית, ולא כל יחידה בשטח לפי ראות עיניה. ואילו מעדותו של דני ששון עולה, כי מי שהוציא את הוראות השימוש ברימון הלם היתה החטיבה המרחבית יהודה, ככל הנראה מפקד החטיבה.

במצב זה התבקש, כי פרקליטת מרכז תבדוק, האם קיבל מפקד החטיבה המרחבית יהודה אישור מהפרקליטות הצבאית הראשית להוראות אלו. שכן, אם לא התקבל אישור כזה, הרי שההוראות היו בלתי חוקיות. אך הפרקליטה הסתפקה בקבלת חוות דעתו של דני ששון, ולא בדקה בעצמה אם הוצאו הוראות אלו בסמכות. אילו הגיעה למסקנה שההוראות הוצאו שלא בסמכות, היתה חייבת להידרש בהקשר לאירוע זה גם לאחריותו של מפקד חטמ"ר יהודה. מכיוון שלא בדקה את שאלת החוקיות, פטרה עצמה מהחובה לחקור הסתעפות זו של החקירה, ואולי להעמיד לדין אנשים נוספים.

האם אולצה ללדת בבית – התינוקת מתה מזיהום מותה של התינוקת שורוק יאסין

תיאור המקרה

הוריה של התינוקת שורוק יאסין, מתגוררים בכפר בלעין שבנפת רמאללה. בחודש ינואר 1991 היתה אמה של שורוק, בות'יינה יאסין, בחודש התשיעי להריונה. היא עמדה ללדת בבית החולים של הסהר האדום בירושלים, והוזמנה לשם לבדיקה ליום 21.1.91. ימים אחדים קודם לכן פרצה מלחמת המפרץ, ובשטחים הוכרז עוצר. עקב כך ניגש ב־20.1.95 עבד אלטיף איסמעיל יאסין, אביה של שורוק – תוך הסתכנות בשל הפרת העוצר – לנציגות של המינהל האזרחי בכפר חרבתא, השוכן כארבעה קילומטרים מבלעין, כדי לקבל אישור מעבר לירושלים לו ולרעייתו. כשהגיע לבית הממשל בחרבתא לא איפשר לו החייל שעמד בשער להיכנס למבנה, למרות שהאב הסביר לו מה מבוקשו. החייל דרש ממנו להביא את המוחתאר של בלעין, שבאותה תקופה התגורר ברמאללה. כיוון שהאב לא הצליח לקבל אישור תנועה לירושלים, לא הגיעה רעייתו לבדיקה.

כעבור חמישה ימים, ב־25.1.91, נתקפה האם צירי לידה. האב עשה נסיונות נואשים למצוא בכפרו כלי רכב שבאמצעותו יסיע את האם לבית חולים, אך לשווא – בשל העוצר, לא נמצא כל כלי רכב. בלית ברירה הועקה מיילדת, וזו איבחנה כי היילוד בתנוחת עכוז. חרף המצב הקשה ילדה האם בביתה, בהשגחת המיילדת. התינוקת נולדה כחולה ולא חדלה מלבכות. כעבור ימים ספורים, ב־29.1.91, חדלה לאכול. משהבינו הוריה כי התינוקת במצוקה, ניסו להביאה לבית חולים. שוב ניסה האב לקבל עזרה משכניו לכפר – אך כולם סירבו. רוב השכנים נימקו זאת בפחד מפני מה שיארע להם אם יפרו את העוצר. לבסוף נחלץ אחד השכנים לעזרתו, ולאחר שמכוניתו תוקנה הוסעו האם והתינוקת, לפנות בוקר, לבית החולים ברמאללה. באותה שעה לא היה רופא תורן בבית החולים, אלא רק אחות. ככל הנראה לא קיבלה התינוקת כל טיפול רפואי עד למחרת בבוקר. בכל ימי אשפוזיה של התינוקת לא הותר לאביה לבקר אצלה. ב־9.2.91 נפטרה שורוק יאסין, והיא בת שבועיים בלבד.

העדויות

בעקבות תלונתו של האב שנמסרה לארגון "בצלם", מינה צה"ל קצינה בודקת שהיא רופאה. אחד הדברים המרכזיים שנחשפו בעדויות שגבתה, הוא שורת פקודות שרירותיות שהוציא סרן סמי, מי שהיה אז מפקד נציגות המינהל האזרחי בחרבתא. ממצאים אלו לא מנעו מפרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, להגיע לקביעה כי האשם במותה של התינוקת הוא לא אחר מאשר אביה.

עדות מפתח בפרשה היתה זו של החייל אשר עמד בפתח נציגות המינהל האזרחי בחרבתא, ומנע את כניסתו של האב, עבד אלטיף איסמעיל יאסין, לבניין. החייל, רביב שמו, מספר בעדותו: "לפני תחילת מלחמת המפרץ לא קיבלתי תידרוך – לא בכתב ולא בע"פ לגבי פתרון בעיות רפואיות של אנשים מקומיים שיופנו לנציגות. ... עם תחילת המלחמה, סמי, מפקד הנציגות, הנחה את חיילי, כולל אותי, שמקומיים לא ייכנסו לנציגות, אלא יטופלו אך ורק דרך המוכתר שלהם. מוכתר הכפר בלעין לא היה בכפר מתחילת המלחמה, אלא גר ברמאללה". ומוסיף: "היו מקרים שהצטברו הרבה מקומיים סמוך לשער הנציגות ואז סמי מפקד הנציגות הנחה שאם הם לא יתפזרו תוך 5 דקות, הם ייעצרו ע"י הצבא על הפרת עוצר ואז המקומיים התפזרו עקב פחד להיעצר".

מדבריו של רבי עולה עוד, כי תושבי השטחים נשלחו חזרה ללא כל התייחסות לבקשותיהם, גם במקרה שלא היה קצין בנציגות. אישור לכך נמצא גם בעדויות אחרות – של סרן סמי, של סגן דורון, שהיה עוזר קצין מינהל אזרחי, ושל אל"מ ש', מהמינהל האזרחי ברמאללה.

מעדותו של סמי עולה כי הוא נתן הוראות שסיכנו מראש את מי שהיה בחוץ בעת עוצר, גם אם פקודותיו שלו הן שגרמו לו להפר את העוצר: "גם אם המוכתר הזה (של כפר בלעין – המוקד) לא היה באותו רגע, הוא היה יכול לפנות לכל מוכתר בכפר סמוך ולהיעזר בו". ואם לא די בכך, בעדות משלימה הוא מוסיף ואומר: "תושב מקומי שהגיע לנציגות ללא מוכתר, ונשלח חזרה לכפר לבוא עם מוכתר או לשוב חזרה לנציגות כשימצא קצין, לא קיבל אישור ביד כדי שיוכל לחזור ללא בעיה של הפרת עוצר".

הוראותיו של סמי יצרו מצב בלתי אפשרי עבור תושבי בלעין: הן בעצם אילוצם להיזקק לתיווכו של מוחתאר לשם הסדרת ענייניהם, והן בשל כך שהמוחתאר אינו זמין כלל, בשל מגוריו ברמאללה. על כן, לא נותרה להם למעשה כל אפשרות לטפל בענייניהם.

תוצאות המדיניות

בשל מצב זה, לא נבדקה האם בשלב כה קריטי של ההריון, ולא אובחן בעוד מועד, כי ייתכן שצפויה תחילת לידה בתנוחת עכוז של העובר. אילו נבדקה בזמן, ייתכן שהיו ננקטים צעדים שהיה בהם למנוע את מה שהתרחש אחר כך.

כאמור, בליט ברירה ילדה האם, בות"ינה יאסין, את בתה שורוק בבית. כאשר כבר הצליחו ההורים להביא את התינוקת לבית החולים ברמאללה, איבחן ד"ר עבדאללה עבד אלחמיד מוסטפא מוחסן אצל התינוקת זיהום, שלהערכתו נבע מכך שהיא נולדה בבית, בתנאים לא סניטאריים. סיבת המוות כעבור כמה ימים היתה הזיהום הזה והיפוקסיה (חוסר אספקת חמצן למוח) שגרמה נזק מוחי.

פרקליט מרכז קובע: אין אשמים

כעבור כעשרה חודשים ממותה של שורוק יאסין מסר פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, את מסקנותיו לגבי מותה של התינוקת שורוק יאסין. במכתבו מ-18.12.91 מסתמך סא"ל פוליטיס על ממצאי חקירתה של הקצינה הבודקת, אך מגלגל את האשמה לפתחו של אבי התינוקת: "...ניתן היה לנוע בעוצר במידה והיה הכרח בכך, גם ללא אישור מיוחד, ועובדה היא שאבי הפעוטה הגיע למשרדי הממשל, בתקופת העוצר, טרם מועד הלידה". במכתבו אין אזכור לכך שהאב נשלח מהממשל כלעומת שבא וכי עקב כך לא נבדקה רעייתו בשלב כה קריטי של הריונה. בהמשך מכתבו מצייין סא"ל פוליטיס כי "היום הקריטי לגבי גורל הפעוטה הינו יום הלידה ב-25.1.91. באותו יום לא פנה המתלונן לגורמי הממשל כדי לבקש אישור תנועה בעוצר ע"מ להוביל את אשתו לבית החולים. תחת זאת העדיף לפנות לבעלי רכבים בכפר בלעין אותם הכיר, כדי שיקחו את אשתו לבי"ח. מר יאסין לא נענה מטעם שני בעלי רכבים, אליהם פנה ואשר סירבו להסיע את אשתו לביה"ח בטענה שאין להם אישורי תנועה בעוצר. גם לצורך העברת הפעוטה לביה"ח ביום 29.1.91 עקב ההרעה במצבה לא פנה מר יאסין לרשויות המינהל האזרחי, אך הפעם, להבדיל מהפעם הקודמת, מצא בעל רכב שהסיע אותו ואת אשתו והפעוטה לרמאללה, שם אושפזה הפעוטה לקבלת טיפול רפואי".

לפיכך מסקנתו היא כי: "בנסיבות המפורטות לעיל, החלטתי להורות על סגירת התיק ככל שהדבר מתייחס לקשר בין מותה של התינוקת לרשויות צה"ל".

סא"ל פוליטיס מתעלם במכתבו מן המציאות של תושב כפר בלעין באותם ימים: באין אישור תנועה בעוצר, הסתכן אדם היוצא מביתו על מנת להגיע למינהל האזרחי לבקשת עזרה, בכך שייעצר עקב הפרת העוצר; במינהל האזרחי שולחים אותו חזרה לביתו בידיים ריקות, כיוון שהגיע בלי המוחתאר; המוחתאר הרי אינו זמין; והתושב הנשלח כלעומת שבא, שוב מפר את העוצר בעצם שהייתו מחוץ לביתו.

ראוי לציין כי ב־24.4.91, קבע בג"ץ, בעקבות עתירה של עמותת רופאים ישראלים-פלסטינים ביחס להסדרת השירותים הרפואיים בעת העוצר הממושך בשטחים, כי על המינהל האזרחי להוציא הוראה שבה יהיה "פירוט מלא של דרך הפעולה הפתוחה בפני חולה או בני משפחתו, הנקלעים למצב הקשה בו עליהם להזדקק בשעת עוצר לעזרה רפואית (הצורך בעזרת רופא או אף הסעה לאישפוז)". מכתבו של סא"ל פוליטיס נשלח לאחר פסק-דין זה, ללא כל התייחסות למה שנאמר בו.

אפשרויות משפטיות אחרות לטיפול בעבירות שהתגלו

הן מעדותו של החייל רביב, שעמד בפתח נציגות המינהל האזרחי בהרבאת ומנע את כניסת עבד אלטיף יאסין, והן מעדותו של סרן סמי, עולה כי לפי הפקודות שהוציא סרן סמי בקשר לדרך שבה יטופלו פניות תושבי האיזור, חייב כל תושב להזדקק לתיווכו של מוחתאר בעת פנייה כזו, ורק קצינים מטפלים בבעיות; ובאין קצין במקום – לא תטופל שום בעיה, תהא אשר תהא חומריתה ודחיפותה.

פקודה מעין זו אינה יכולה להיות חוקית. חובה על שלטון כיבוש לדאוג לרווחתם ולבריאותם של תושבי השטח הכבוש, ובכלל זה לדאוג כי לא יימנע מהם טיפול רפואי. פקודות אלו של סרן סמי בעליל מנעו טיפול רפואי, הן באם והן בתיוונות עצמה. עקב כך אפשר היה לשקול את העמדתו לדין בשל ביצוע עבירה על סעיף 304 לחוק העונשין, גרימת מוות בהתרשלות. הסעיף דן בגרימת מותו של אדם עקב חוסר זהירות, מעשה פזיז או אי-אכפתיות, שאינם מגיעים עד כדי רשלנות פושעת. עונשו של מי שמבצע עבירה זו – עד שלוש שנות מאסר.

כמה זמן נחוץ לקבלת חומר החקירה?

- * ב־17.4.91 דרש עו"ד אנדרה רוזנטל בשם המוקד מהפרקליט הצבאי הראשי דאז, תא"ל אילן שיף, את חומר החקירה ותשלום פיצויים על מות התיוונקת.
- * ב־10.5.91, בעקבות פסק הדין של בג"ץ ביחס לעתירה של עמותת רופאים ישראלים-פלסטינים, פנה שוב עו"ד רוזנטל לתא"ל שיף בבקשה לקבל את תוצאות החקירה.
- * ב־27.5.91 הודיעה ראש לשכתו של תא"ל שיף, כי מונתה קצינה בודקת לחקור את המקרה.
- * ב־26.7.91 שוב דרש עו"ד רוזנטל את ממצאי החקירה.
- * ב־7.8.91 הודיע סא"ל פוליטיס לעו"ד רוזנטל, כי לא ידוע לו על כל הפניות הקודמות בעניין זה, למעט הפנייה מ־26.7.91, וביקש כי יומצא לו ייפוי כוח.
- * ב־14.8.91 הועברה אל סא"ל פוליטיס כל ההתכתבות, ועו"ד רוזנטל דרש שוב את ממצאי החקירה. סא"ל פוליטיס לא השיב.
- * ב־13.10.91 שב עו"ד רוזנטל ופנה לסא"ל פוליטיס, והזכיר כי למרות שחלפו חודשיים מאז מכתבו הקודם, טרם קיבל תשובה. סא"ל פוליטיס לא השיב.
- * ב־3.11.91 שוב פנה עו"ד רוזנטל לסא"ל פוליטיס בתזכורת.
- * ב־21.11.91 השיב סא"ל פוליטיס, כי תיק החקירה התקבל אצלו וכי הוא לומד אותו באופן מעמיק.
- * ב־18.12.91 הודיע סא"ל פוליטיס על החלטתו לסגור את התיק.
- * ב־13.1.92 ביקש עו"ד אנדרה רוזנטל בשם המוקד לקבל העתק מחומר החקירה.
- * ב־30.3.92 השיב סא"ל פוליטיס, כי לאחר שהחומר יצונזר יודיע לעו"ד רוזנטל שיוכל לקבלו.
- * ב־10.6.92 נמסר למוקד כי חומר החקירה המצונזר הגיע למשרד התובע הצבאי.

דרישת הפיצויים

- * ב־19.1.94 דרשה עו"ד באדרה חורי מצה"ל, בשם הוריה של שורוק יאסין, פיצוי על מותה של התיוונקת. מכתבה

נשלח לסרן תהילה וינוגרד בלשכת היועץ המשפטי בבית אל.

* ב-7.3.94 שלחה עו"ד חורי תזכורת לסרן וינוגרד.

* ב-20.3.94 התבקשה עו"ד חורי על-ידי ציון שוקר, קצין תביעות, להמציא ייפוי כוח ומסמכים רפואיים מקוריים.

* ב-24.4.94 הומצאו המסמכים הללו למר שוקר.

* ב-25.7.94 הודיע עו"ד לוראן איצקוביץ', בשם קמ"ט תביעות, כי מבלי להודות באחריותו של צה"ל למות התינוקת

ומטעמים הומניטריים, יהיה צה"ל מוכן לפצות את הוריה בסכום של 7,000 ש"ח.

* בפגישה שנערכה בין עו"ד חורי לבין עו"ד אדריאן אגסי, קמ"ט תובענות, ב-30.12.94, וכן במכתב של עו"ד אגסי

לעו"ד חורי מ-2.1.95, הודיע עו"ד אגסי כי אין הוא מוכן להעלות את סכום הפיצוי שהציע.

תביעת פיצויים בבית המשפט

ב-23.11.95 הגיש **המוקד**, בשם עזבונה של שורוק יאסין ובשם הוריה, תביעת פיצויים בבית משפט השלום

בירושלים על סך 81,300 ש"ח. סכום זה כולל את הפיצוי על קיצור תוחלת חייה של התינוקת ועל הכאב, הסבל

והייסורים שהיו מנת חלקה עד שמתה; על הוצאות הנסיעות לבית החולים והאבל; על הכאב והסבל שנגרמו

להוריה; וכן על אובדן תמיכה שהיתה המנוחה עתידה להעניק להוריה בבוא העת.

הנתבעים לשלם סכום זה הם מדינת ישראל ובית החולים הממשלתי ברמאללה.

ב-9.3.97 הגיעו מדינת ישראל וההורים להסכם פשרה, שלפיו קיבלו ההורים 14,000 ש"ח.

הקצין הבודק המציא סתירות שלא היו בעדויות

הכאתה של אמל אלחמידי

תיאור המקרה

ביום 15.12.88, בשעות הצהריים, פרצו חיילים לבית משפחת אלחמידי בכפר אלעזריה, כנראה במסגרת חיפוש אחרי בוני מחסום ומידיי אבנים. אבי המשפחה לא היה באותה עת בביתו; היו שם רק האם, הבת אמל, בת 14, וילדים קטנים נוספים. החיילים השתוללו בבית, הרסו רהיטים ושברו חפצים, והיכו את אמל תוך דרישה שתמסור את שמותיהם של מידיי האבנים ובוני המחסום. הם היכו אותה בחלקים שונים של גופה, בעטו בה ודרכו על כפות רגליה. לאחר מכן גררו אותה החיילים, תוך שהם אווזים בעורפה ובשיער ראשה, אל בית הקפה שמעבר לכביש. שם החזיקו אותה ליד הבאר, ואיימו להשליכה פנימה אם לא תמסור שמות.

העדויות

מתנדבת המוקד, שביקרה אצל אמל אלחמידי כחודש לאחר האירוע, עדיין זיהתה סימני חבלה על רגליה: אחד האגודלים היה פצוע ונפוח, וסימני המכות ניכרו במרפק ידה ועל רגליה. אמל אלחמידי העידה, כי שלושה חיילים חובשי כומתות שחורות שפרצו לביתה היכו אותה באלה בגפיה ודרכו עליה. לאחר מכן גררו אותה החוצה, תוך שהם אווזים אותה בעורפה ובשערה, אל מעבר לכביש, לבית הקפה. על מרפסת בית הקפה המשיכו להכות אותה, ואחר כך העמידו אותה על פי הבאר ואיימו עליה שישליכו אותה לשם אם לא תגלה מי זרק את האבנים. יעקוב מוחמד מוסטפא אלחטיב, בעל בית הקפה באלעזריה, העיד כי ראה חייל גורר את אמל בשיער אל הבאר הסמוכה לבית הקפה, ושמע אותו מאיים עליה כי אם לא תגלה מי זרק אבנים יזרוק אותה לתוך הבאר. תוך כדי כך הוא גם היכה אותה באלה. על אנשים שביקשו להגן עליה איימו החיילים בנשקם. אלחטיב ציין, כי החיילים חבשו כומתות אדומות. גם שכנה של אמל, טהר מוחמד תותה, ראה כיצד היכו החיילים את אמל במרפסת בית הקפה.

כמה זמן לוקח למסור את ממצאי החקירה

- * המוקד פנה בעניין זה בתחילה לדובר צה"ל ב־26.1.89.
- * ב־11.5.89, הועברה תלונה לפרקליט מרכז ולפרקליט הצבאי הראשי.
- * ב־27.5.89 הפנתה פרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, את המוקד להתלונן במשטרת ישראל.
- * ב־2.7.89, לאחר שיחת טלפון עם עו"ד עליזה הרמן מהמוקד, הבטיחה סא"ל דולב כי תשקול שוב את קבלת התלונה.
- * ב־18.8.89 העבירה עו"ד הרמן לסא"ל דולב מידע נוסף על האירוע, והוסיפה כי בני משפחה של אמל אלחמידי ושכנים מוכנים למסור עדויות. סא"ל דולב לא הגיבה.
- * ב־28.2.90 שלחה עו"ד הרמן תזכורת לסא"ל דולב. סא"ל דולב לא הגיבה.

- * ב'24.12.90 התקיימה פגישה עם מחליפה של סא"ל דולב, סא"ל שלמה פוליטיס, שבה נדון אירוע זה.
- * ב'31.1.91 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב'25.3.91 שוב נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב'5.5.91 שוב נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב'28.8.91 שוב נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס.
- * ב'3.9.91 השיב סא"ל פוליטיס למוקד, כי בעבר נערכה חקירה, וכי פרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, החליטה לסגור את התיק מאחר שהחקירה לא הצליחה לאתר ברישומי צה"ל פרטים על היחידה שפעלה במקום במועד האירוע. משום כך אי־אפשר היה להגיע לממצאים באשר לאירוע או ביחס לאחראים לו.
- * ב'2.10.91 ביקש עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד לעיין בחומר הראיות שהצטבר בתיק. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב'22.11.91 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס.
- * ב'8.3.92 שוב נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס.
- * ב'22.3.92 נמסר לעו"ד רוזנטל כי החומר עומד לרשותו.

מה עולה מהחומר המצונזר

מה שנמסר למוקד היו שני מסמכים בלבד: דו"ח הקצין הבודק ועדות אחת, אשר שימשה יסוד למסקנות הקצין הבודק.

העדויות צונזרו באמצעות מחיקות רבות, כך שרק מעט ממה שנאמר בה גלוי לעין. מהחומר המקוטע שלא נמחק עולים הדברים הבאים: "...עד אז (עד יולי 89' – המוקד) היתה במקום (ככל הנראה אלעזריה – המוקד) בקרת שליטה אשר בתקופות מסוימות היתה כפופה למרחב יהודה ובתקופות אחרות עבדה עצמאית מול מפקדת איו"ש". ובהמשך: "בהתאם ליומן המבצעים של אותה תקופה מסתבר כי במקום פעלה פלוגה עצמאית אך אין פירוט מי הפלוגה. כמו כן האירוע הנדון אינו נזכר ביומן המבצעים לא בתאריך הנ"ל ולא בתאריך לאחריו. ציון כי בתאריך [מחוק] תוכננה פעולה יזומה של הפלוגה באיזור אל עזריה". ועוד אפשר לקרוא במקוטע: "...כל הדיווחים רשומים שאיגועו (כנראה צריך להיות "הגייעו" – המוקד) מפלוגת אבו־דיס".

האומנם אי־אפשר היה לאתר את הפלוגה?

הקצין הבודק – ששמו נמחק מההעתק שנמסר למוקד – מונה לחקור את האירוע רק ב'21.1.90, כלומר שנה וחודש לאחר האירוע.

הקצין הבודק נאחז בסתירות בדברי עדי הראייה בדבר צבע הכומתות שחבשו החיילים שהיו מעורבים בהכאתה של אמל אלחמידי, על מנת להגיע למסקנה כי אי־אפשר לקבוע איזו יחידה נכחה במקום באותו זמן. אך במשפט הבא, מייד לאחר מכן, הוא כותב: "הפלוגה ששהתה במקום נקראה פלוגת אבו־דיס". כאמור, מידע זה מעוגן באותה עדות יחידה שנמסרה בעניין זה, כך שבידי הקצין הבודק בהחלט היה מידע שיכול היה לסייע בידו לאתר את היחידה ואולי אף את החיילים המעורבים. אך הוא העדיף לא לחקור.

זאת ועוד, חלק ממסקנתו הסופית הוסבר בטענה ש: "...אין אפשרות לקבוע בודאות שאכן היתה התעללות של חיילים כפי שנאמר בתלונה וזאת עקב עדויות סותרות". אלא שאין כל עדויות סותרות. כל עדי הראייה העידו כי אמל אכן הוכתה במרפסת בית הקפה, וחלקם ראו כיצד החזיקו אותה החיילים על פי הבאר הסמוכה לבית הקפה ואיימו להשליכה פנימה אם לא תגלה מי זרק אבנים. סתירה, אם בכלל, יכלה לבוא מעדויות החיילים, אך בעדות היחידה שנגבתה אין כל התייחסות לאירוע עצמו.

המדינה מודה: מצ"ח לא חקר הטרדתם והכאתם של בני משפחת מעאלי

תיאור המקרה

ביום 9.12.89 נכנסו שני חיילים לבית משפחת מעאלי בכפר סלפית שבנפת טול כרם. אחד מהם היה גבוה ובלונדי ונשק בידו, השני נשא מכשיר קשר על גבו. הם שאלו את האב, עבד אלהאדי מעאלי, אם יש לו בנים, ומשהשיב בחיוב וכי בנו בחדרו, נכנסו לשם החיילים. הם תפסו את ידיו של הילד אוסמה, בן 13, ובדקו את כפות ידיו כדי לגלות אם יידה אבנים. כשהתערב האב כדי למנוע זאת, החל החייל הבלונדי לקללו. הוא היכה את האב פעמיים, ולאחר מכן היפנה אליו את רובהו, ואיים לירות בו. הוא גם חירף וגידף את האב ואת האם. כאשר ביקשה ממנו האם לחדול, היכה אותה פעמיים בחזה בידו.

צה"ל אינו עונה

- * ב-19.90.4 פנתה עו"ד עליזה הרמן מהמוקד לפרקליטת פיקוד מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, ושטחה בפניה את התלונה בקשר לפגיעה בבני משפחת מעאלי.
- * ב-19.2.90.2 שלחה עו"ד הרמן תזכורת לסא"ל דולב. סא"ל דולב לא הגיבה.
- * ב-29.4.90.2, בתיאום עם המוקד, נחקר האב, עבד אלהאדי מעאלי, במצ"ח.
- * ב-26.9.90.2 נשלחה תזכורת למחליפה של דולב, סא"ל שלמה פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב-11.11.90.2 נשלחה תזכורת למצ"ח ירושלים, לשם הועבר הטיפול בתלונה. מצ"ח לא הגיבה.
- * ב-26.12.90.2 נשלחה תזכורת לסא"ל שלמה פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב-24.3.91.2 נשלחה תזכורת לסא"ל שלמה פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב-19.4.91.2 נשלחה תזכורת לסא"ל שלמה פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.

תשובה בלחץ הבג"ץ

ב-22.5.91, אחרי יותר מ-16 חודשים ללא תשובה ובלא כל הסבר סביר, עתר עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד לבג"ץ, על מנת שיוורה לפרקליט פיקוד מרכז להעביר למוקד את ממצאי החקירה בקשר להטרדת בני משפחת מעאלי והכאתם.

ב-14.7.91, יום לפני התאריך שנקבע לדיון בעתירה, הודיעו הצדדים לבג"ץ כי אין טעם לדון בעתירה, היות שבאת כוח פרקליט פיקוד מרכז הודיעה למוקד, כי פרט לגביית העדות מעבד אלהאדי מעאלי, אבי המשפחה, לא נעשו שום פעולות נוספות בעניין זה. לכן ביקשו הצדדים לבטל את העתירה. המדינה שילמה לעותר הוצאות משפט.

אפשרויות אחרות לחקירת האירוע

בעת שפנה המוקד לפרקליטת מרכז עדיין היה קל יחסית לנסות לאתר את החייל שפגע בבני משפחת מעאלי. עבר פחות מחודש מאז האירוע, ומיומני המבצעים של היחידות שהיו מוצבות בסביבת סלפית אפשר היה לגלות מי היה בסיוור בכפר ב-9.12.89. אילו אותר החייל הבלונדי, אפשר היה לחקור נגדו חשדות לתקיפה, איומים, או אף שימוש בלתי חוקי בנשק.

תיאור המקרה

עפאף ג'רדאת היא תושבת כפר עקב הסמוך לירושלים. בחודשים ינואר עד מארס 1990 היא היתה נתונה להטרדות חוזרות ונשנות של חיילים שהיו מוצבים בקרבת הכפר. אירועי הטרדה והפחדה כאלו חזרו על עצמם חמש פעמים. בעלה של עפאף, כרם, עבד אז במשמרות לילה בירושלים וייתכן שהחיילים היו מודעים לכך וניצלו את היעדרותו כדי להטריד את רעייתו.

מתי החלה החקירה

- * בי"ד 27.3.90, ימים אחדים לאחר הפעם הרביעית שבה הטרידו החיילים את עפאף ג'רדאת ואיימו עליה, שיגרה עו"ד עליזה הרמן מהמוקד מכתב דחוף למי שהיה אז היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון, אל"מ אחז בן-ארי. במכתב גוללה עו"ד הרמן את השתלשלות הדברים, וביקשה את טיפולו המידי של אל"מ בן-ארי.
- * בי"ד 20.4.90 הודיע אל"מ בן-ארי לעו"ד הרמן, כי העניין הועבר לטיפול של פרקליטת פיקוד מרכז.
- * בי"ד 20.5.90 פנתה עו"ד הרמן לפרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, בבקשה לעדכנה בטיפול בתלונה.
- * בי"ד 26.6.90 השיבה סא"ל דולב לעו"ד הרמן, כי העניין הועבר לקצין בודק.
- * החקירה עצמה החלה רק כארבעה חודשים לאחר התלונה:
- בי"ד 22.7.90 גבה הקצין הבודק, רבי-סרן גבי, את עדותה של עפאף ג'רדאת.
- בי"ד 23.7.90 גבה רס"ן גבי את עדותו של חייל בשם הדר.
- בי"ד 25.7.90 גבה רס"ן גבי את עדותו של חייל בשם שגיא.

העדויות

העדויות העיקריות בפרשה זו היא של עפאף ג'רדאת עצמה. נוסף על תצהיר שמסרה במשרדי המוקד היא גם נחקרה על ידי רבי-סרן גבי, שמונה לקצין בודק בפרשה. היא העידה על ארבע פעמים שבהם נכנסו החיילים לביתה:

1. בתאריך שלא זכור לה, ככל הנראה במהלך חודש ינואר, ביום שבת, אחרי השעה 18.00 הגיעו חיילים לביתה. בעלה לא היה, והיא שהתה בבית רק עם ילדיה. החיילים צילצלו בפעמון הדלת מספר פעמים ואמרו לה לפתוח את הדלת. היא סירבה ואמרה שאינה יכולה לפתוח את הדלת כשבעלה איננו. אחד החיילים אמר שאם לא תפתח – יירה בה. החיילים המשיכו להכות בדלת, ולבסוף פתחה אותה עפאף ג'רדאת. מולה ראתה שלושה חיילים. שניים מהם היו שחרחרים ולא גבוהים. השלישי היה גבוה ובלונדי. הבלונדי הוא שאיים בנשק. על כתפיהם היו כומתות בצבע חאקי. לשאלה אם הם רוצים לערוך חיפוש בבית לא השיבו, והחלו ללעוג לה. מצב זה נמשך כשעה, שבמהלכה שהו החיילים בבית, לא חיפשו דבר ורק השפילו אותה. לאחר כשעה עזבו החיילים את הבית.
2. הפעם השנייה היתה כשבוע עד עשרה ימים אחרי האירוע הראשון. אז הגיעו החיילים לבית בשעת צהריים. משפתחה עפאף את הדלת נכנסו החיילים לבית. אחד מהם זיהתה עפאף – זה היה החייל הבלונדי שהיה גם בקבוצת החיילים שנכנסה לבית כמה ימים קודם לכן. הפעם הסתובבו החיילים, שגם להם היו כומתות בצבע חאקי, בתוך הבית בעוד היא וילדיה יצאו ממנו. החיילים יצאו לבסוף מן הבית – אחרי כעשר דקות – בלא שדיברו איתה.

3. בפעם השלישית, יומיים-שלושה אחרי הפעם השנייה, הגיעו חיילים לבית בשעה 6 בבוקר, דפקו חזק על הדלת וכמעט שברו אותה. עפאף ג'רדאת ובעלה לא היו בביתם באותה שעה, ועל מה שאירע נודע להם משכנה.

4. הפעם הרביעית היתה כשבוע אחרי האירוע השלישי. הפעם הגיע החיילים בערך בשעה 20:30. הם צילצלו בפעמון הדלת, אך מכיוון שעפאף כיבתה את כל האורות בבית, חשבו שאין שם איש והלכו.

5. הפעם החמישית היתה ב־22 או ב־23 במאוס 1990, סביב השעה 20.00 או 20.30. שוב הגיעו חיילים, הפעם ארבעה במספר, לבית וצילצלו בפעמון. היא לא פתחה את הדלת. החיילים הבחינו באור בבית והמשיכו לצלצל בפעמון. עפאף כיבתה את האורות בבית. אז שברו החיילים את הזכוכית בדלת המרפסת. התפתחו חילופי צעקות בין החיילים לבין שכניה של עפאף, שאף הזעיקו קרובי משפחה שלה. בין השאר הגיע גיטה של עפאף, והוא שפתח את הדלת לחיילים, לא לפני שמנעולה התעקם קשות. בין ארבעת החיילים זיהתה הפעם עפאף חייל שחרחר, מאלו שהיו בביתה בפעם הראשונה. תוך כדי חילופי הצעקות בקשר לפתיחת הדלת איים עליה החייל השחרחר, כי אם לא תפתח – יזרוק לתוך הבית פצצת עשן. את האחרים תיארה כך: האחד שמו יוסי, הוא נמוך ושערו חום; השני הרכיב משקפיים; השלישי גבוה למדי, מלא, לא כהה, מזוקן. לשאלתה של עפאף הזדהה החייל בשם יוסי כמפקד הקבוצה. החיילים הסתובבו בבית אגב השפלת הנוכחים, ביניהם שכנות וקרוב משפחה של עפאף. בשלב מסוים הורו לכולם, פרט לעפאף, לצאת מן הבית. כשנותרה עפאף לבדה עם החיילים אמר לה החייל השחרחר: "אני אשגוע אותך, אבוא כל יום, עד שתשגעני". הוא סירב למסור לה את פרטיו. כל אותו זמן המשיכו שאר החיילים להסתובב בבית, בלי לחפש דבר. הם יצאו כעבור כשעה.

ב־30.3.90, ימים אחדים אחרי הגשת תלונתה של עפאף ג'רדאת ופנייתה של עו"ד הרמן לאל"מ בן-יאר, התפרסמה בעיתון הירושלמי "כל העיר" כתבה שכותרתה "עוברים להטרדות מיניות" ובה תיאור ההטרדות והאימים. בעת שחקר רס"ן גבי את שני החיילים, הוא היפנה את תשומת ליבם לכתבה זו, ולמעשה התמקד בחקירתו באירוע האחרון.

החייל הדר, שדרגתו סמל, העיד, כי אכן היה בביתה של עפאף ג'רדאת, פעם אחת. לטענתו, הסיבה לכניסה לבית היתה "ראינו דמות חשודה שנעלמה לכיוון הבית... חשדנו שהאיש שנעלם לנו מסתתר בבית". אילו חיילים היו איתו כשנכנסו לבית? "אני זוכר את יוסי [מחוק] ואת שגיא [מחוק]. היינו ארבעה או חמישה". על מעשיהם בתוך הבית העיד: "נכנסנו לבית ובדקנו אם לא מתחבא שם מישהו חשוד". אשר לזנק שנגרם: "במשך הדפיקה על הדלת ברגליים שברנו את המנעול... יוסי ניסה לטפס על המרפסת ולא הצליח להיכנס משם. אולי ניסה לפתוח חלון כלשהו".

שגיא, שכאמור נזכר בעדותו של הדר, היה גם הוא בדרגת סמל. הוא אישר שאכן היה בבית באותו יום. הוא טען כי זו היתה הפעם הראשונה שהיה שם. מדוע נכנסו בכלל לבית? "זה היה בערב, בין 20.00 ל-21.00, בחשיכה ראיתי דמות רצה, רדפנו אחריה, החבר'ה ראו אותה נכנסת לבית המתלוננת. רצינו לברר מי זה". וכאשר נכנסו לבית "אני עמדתי בפרוזדור, האחרים עשו סריקות בבית". ואיך נגרם הזנק לבית? "בעטנו בדלת, כדי לנסות לפתוח אותה, הדלת נתקעה והיו בעיות במנעול או במפתח. ייתכן ששברו חלון במרפסת הצדדית".

פרקליט מרכז סוגר את התיק

על סמך שלוש עדויות אלו הגיע פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, למסקנה כי "הכניסה לביתה היתה לצרכים מבצעיים ולא לצורכי הטרדה, אם כי ייתכן וגרימת הנזק למנעול דלת הבית והשימשה במרפסת היו מיותרים. אי לכך הוריתי על סגירת תיק החקירה והמלצתי לפצות את גב' עפאף ג'רדאת בגין הנזק שנגרם לביתה בעת כניסת החיילים".

פרקליט מרכז לא נתן דעתו על כך שבעצם לא נחקרו מעורבים מרכזיים בפרשה. זאת ועוד, הזמן הרב שחלף מאז האירוע האחרון ועד חקירת שני החיילים, כארבעה חודשים, היה בו די והותר כדי שהשניים יתאמו גרסאות שיהוו נימוק סביר מדוע נכנסו לבית. זה כשלעצמו היה צריך לעורר חשד אצל פרקליט מרכז.

אפשרויות אחרות לחקירת האירוע

כמה מחדלים בולטים היו בחקירת תלונתה של עפאף ג'רדאת:

1. על אף שגם בתלונה המקורית וגם בעדותה לפני הקצין הבודק העידה עפאף ג'רדאת על ארבעה מקרי הטרדה ואיומים, חקר הקצין הבודק את שני החיילים אך ורק ביחס לאירוע האחרון, זה שהיה ב־22 או ב־23 במארס 1990. בשאלות שהציג להם הוא כלל לא התייחס לאירועים האחרים, והסתפק בתשובותיהם, כי זו הפעם הראשונה שהיו שם.
2. על אף ששמו של החייל יוסי נזכר בפירוש בשתי עדויות, זו של עפאף ג'רדאת וזו של סמל הדר, ומעדותו של סמל הדר עולה כי יוסי היה ככל הנראה זה ששבר את שמשות דלת המרפסת – לא טרח הקצין הבודק לחפש אותו ולחקור אותו על חלקו, לפחות באירוע האחרון. העובדה שנמצאו הסמלים הדר ושגיא מלמדת, כי לקצין הבודק היה ידוע איזו יחידה היתה מוצבת בסביבת כפר עקב בתקופה הרלבנטית. מכאן, שדי בקלות יכול היה להגיע גם לאותו יוסי.
3. לא נעשה ניסיון לאתר חיילים אחרים שהיו בקבוצות האחרות שנכנסו לבית משפחת ג'רדאת.
4. גיסה של עפאף ג'רדאת ושכניה לא נחקרו, למרות שהיו עדים לחלק מהאירועים.

אילו נעשה ניסיון לאתר את שאר החיילים, ובמיוחד את יוסי, אפשר היה לקבל תמונה ברורה יותר של הדברים שהתרחשו שם. התמונה היתה מלאה יותר אילו העידו גם השכנים וקרובי משפחתה של עפאף ג'רדאת. החקירה טויחה, וכך נמנעה האפשרות לחקור מסכת עובדות שמלמדת לכאורה על הטרדה, הסגת גבול, אימים, גרימת נזק לרכוש, ושימוש לא חוקי בנשק.

תביעת פיצויים בבית המשפט

ב־2.2.97 הגיש המוקד, בשם בני משפחת ג'רדאת, תביעה נגד מדינת ישראל בגין התנהגותם של החיילים באירוע שתואר לעיל וכן בגין התנהגות חיילים באירוע אחר בו היה מעורב אבי המשפחה – כרם ג'רדאת. בכתב התביעה מפורטות עילות התביעה: רשלנות בהתנהגות החיילים, מיטרד, הסגת גבול, פגיעה בפרטיות, תקיפה וגרימת נזק לרכוש. בתביעה מצוין לא רק הנזק שנגרם להורים, בעלי הבית, בשל פגיעה בכבודם, בפרטיותם וברכושם, אלא גם הנזק שנגרם לשני ילדיהם הקטנים בשל התפרעות החיילים שהיו עדים לה בעל כורחם – חרדה ועוגמת נפש. בסך הכל תובעים בני משפחת ג'רדאת כי מדינת ישראל תפצה אותם בסכום של 70,500 ש"ח.

התביעה עדיין תלויה ועומדת.

תיאור המקרה

רפאת עומר ריאן מתגורר בכפר בית דיקו שבנפת רמאללה. ב־15.6.91, בסביבות השעה 15.00, הגיעו לביתו שני חיילים, דרשו ממנו ומאחיו להציג תעודות זהות, ולאחר מכן דרשו מהם לצאת לרחוב. אחד החיילים נעל את שאר בני המשפחה בתוך הבית. מייד כשיצאו רפאת ואחיו לרחוב, בעט אחד החיילים בגבו של רפאת. חייל אחר קרא לו להתקרב אליו, שוב ביקש את תעודת הזהות שלו, ואז, באמצעות מרפקו הימני, היכה אותו. הוא גם ציווה עליו לבוא איתו למרכז הכפר, ושם מסר את תעודת הזהות שלו ל־3 חיילים אחרים, ואמר כי רפאת ניסה לגנוב את נשקו. שלושת החיילים החלו לצעוק על רפאת, היכו אותו באגרופים וסטרו על פניו. הם החזירו לו את תעודת הזהות והורו לו למחוק סיסמאות מקירות בסביבה, גם מכאלו שעליהם לא היו כתובות כל סיסמאות. חייל אחר שהגיע למקום שאל את רפאת למעשיו, לקח את תעודת הזהות שלו, והחל להכותו – תוך שהוא משתמש בידיו, ברגליו ובנשקו. כאשר לא הצליח רפאת להגיע לסיסמאות שהיו כתובות בחלקו הגבוה של קיר, החלו החיילים לבעוט בו. תוך כדי התעללות הולכת ונמשכת, שכללה עוד הכאות ואילוצו החוזר להציג תעודת זהות, הגיע שוב החייל שטען כי רפאת ניסה לקחת את נשקו, והורה לו לירוק על תמונתו של יאסר ערפאת. אגב כך המשיך להכותו. כל אותה עת, בין המכות, ההשפלות והגידופים, המשיך רפאת למחוק סיסמאות. כל המסכת הזאת נמשכה לפחות שעה וחצי. יחד עם רפאת הוכו עוד שמונה מתושבי הכפר. באותו ערב התלונן מוחתאר הכפר על ההתעללות במינהל האזרחי בא־ראם. קצין בשם אמיר אמר למוחתאר כי אין ביכולתו לעשות דבר.

העדויות

החיילים שהיכו היו מגולני

עדותיו של רפאת ריאן נמסרה למוקד שלושה ימים אחרי האירוע, ב־18.6.91. הוא מסר, כי החיילים שנכנסו לכפר היו מגולני. הוא למד זאת הן מצבע כומתותיהם והן מדברי החיילים עצמם. עדות זו נתמכת בעדותו של סרן (מיל') דני צידון, ששירת כקצין מבצעים בגדוד מילואים של חיל השריון שפעל במסגרת החטיבה המרחבית בנימין, לדבריו, בתקופה שאירע האירוע בכפר דיקו קיבל הגדוד תחת פיקודו פלוגה של גולני. מפקד הפלוגה היה סגן אבי אטיאס. פלוגה זו יועדה לבצע משימות מיוחדות של החטיבה. "במסגרת תוכנית המשימות השבועית לפלוגת גולני", העיד סרן צידון ב־2.9.91, חודשיים וחצי אחרי האירוע, "תוכננה כניסה לבית דיקו. הכניסה בוצעה בתאריך 15.6.91 בשני צירים בהליכה רגלית, כאשר על כל ציר מפקד קצין. כוח אחד היה בפיקוד סג"מ בר ששת מגולני והכוח השני נכנס דרך הכביש היחיד של הכפר. בתוך הכפר המשימה היתה להפגין נוכחות ולבצע מחיקת סיסמאות, הורדת דגלים וכר".

לא היה ניסיון לחטוף נשק מחייל גולני

אשר לטענה כי רפאת ניסה לקחת נשק מאחד החיילים, הוא עצמו מסר בעדותו לחוקר מצ"ח כי אחד משני החיילים שנכנסו לביתו "החזיק בידי בחוזקה, זרק אותי כלפי השער ובעט בגבי. מהדחיפה שלו נדחפתי מספר צעדים קדימה ובטעות המרפק שלי פגע בחייל שלישי שהיה בחוץ בידו. החייל שנפגע התרגז עלי, תפס אותי ועם המרפק שלו הכה אותי בפני".

סרן דני צידון, שהיה עד לשלבים מסוימים בהכאתו של רפאת, מחזק חלקית את עדותו גם בנקודה זו: "בשלב מסוים של הפעילות ראיתי חיילים מוציאים מבית שני אנשים בסביבות גיל עשרים. ביציאה מהחצר לרחבה שלפני

הבית אחד הצעירים אחז בנשקו של חייל גולני שעמד ליד השער. האוחז עשה זאת בכוונה תחילה ולא תוך כדי מעידה או דחיפה, אם כי ניתן לומר בוודאות שזה לא היה מתוך כוונת חטיפת נשק אלא מין עשיית רושם או התרברבות לפני הקהל מסביב. החייל ועוד חייל שעמד לידו התרגזו מאוד ונתנו לאיש שתיים שלוש בעיטות. האיש לא נפל ולא נחבל באופן קשה באותו שלב. בשלב זה אמרתי לחיילי גולני שהיו במקום להירגע, והם הפסיקו ולקחו את האיש לבצע עבודות מחיקת סיסמאות, הורדת דגלים ותמונות וכו'".

גם אם נעדיף את גרסתו של סרן דני צידון ביחס לנגיעתו של ראפת בנשקו של החייל, ברור כי ניסיון לחטוף נשק לא היה כאן. זאת ועוד, עדותו של צידון, כי הורה לחיילי גולני "להירגע", כלשונו, מלמדת כי היה ער לכך שהם מכים בלא סיבה.

שיכחה קולקטיבית

לעומת עדותו של סרן דני צידון, שאינו חשוד בהטיה לטובת תושבי הכפר דיקו דווקא, לא זכר איש מחיילי גולני שהיו במקום דבר – לא את שם הכפר (מלבד קצין אחד) ולא את האירועים בו. כולם נחקרו בשליש האחרון של חודש אוקטובר 1991 (ב' 21 וב' 23 בו), כלומר מעט יותר מארבעה חודשים אחרי האירוע. זהו פרק זמן שלרוב אפשר לצפות מאדם כי יזכור מה אירע במהלכו, שלא לדבר על אירוע חריג כמו זה בכפר דיקו. חוקרי מצ"ח אף לא ניסו לעמת גרסה מופרכת זו עם גרסתו של סרן דני צידון, שנמסרה למעלה מחודש וחצי קודם לכן. יתרה מזאת, הנוסח המעט-אחיד של תשובות הנחקרים מעיד, כי הוצגו להם שאלות מנחות, שלחיילים רק נותר לענות עליהם: לא זוכר כפר, לא זוכר אירוע, לא זוכר ניסיון חטיפת נשק.

יש לציין כי סרן דני צידון ענה – ככל הנראה בתשובה לשאלה אם הוא זוכר מישהו מחיילי גולני שהיו בכפר דיקו – כי אינו יכול לזכור אותם וגם לא את החייל שנגעו בנשקו. מסתבר, שחוקרי מצ"ח דווקא איתרו כמה מהחשודים ואף חקרו אותם. אך הם לא ניסו לברר עם סרן צידון, שמא אלו האנשים שאותם ראה בעת מעשה בכפר.

ב-25.10.91, יומיים בלבד אחרי חקירת העד האחרון מבין חיילי גולני, סיכמה מצ"ח את החקירה: "בחקירתנו לא אותרו החיילים המכים ולא נמצאו סימוכין נוספים לתלונותיו של המקומי בדבר הכאתו והשפלתו".

אפשרויות אחרות לחקירת האירוע

כאמור, לחוקרי מצ"ח היה די והותר מידע על מעשיהם של חיילי גולני שהיו ב-15.6.91 בכפר דיקו. עדות ניטרלית בעניין זה נתן סרן דני צידון, וממנה עלה כי היתה אווירה של השתוללות, וכי ראפת ריאן לא עשה דבר שבגיניו היה צורך להכותו או להשפילו. דווקא העובדה שלסרן צידון לא היה עניין להטות את עדותו לטובת ראפת היתה צריכה לעמוד לנגד עיני חוקרי מצ"ח, כאשר שמעו עדויות כמעט-אחידות מחיילי הפלוגה. אחידות זו מעוררת אחת משתי תהיות, או שתיהן גם יחד: שהחיילים, אשר עמד לרשותם די והותר זמן מהאירוע ועד החקירה, טוו גירסת-שיכחה, או ששאלות חוקרי מצ"ח הן שהינחו אותם לעבר גירסת-שיכחה זו.

הפרקליטות אינה מתאמצת

פרקליט צפון, סא"ל זאב ליסון, שהעניין היה בתחום סמכותו, אימץ ללא עוררין את ממצאיה של חקירה כושלת זו. הוא לא דרש ממצ"ח לחקור כראוי את האירוע החמור, וקיבל את המסקנה של הדו"ח המסכם: "נסיונותיהם של החוקרים לאתר את מבצעי המעשים שנטענו ע"י הנדון (ראפת עומר ריאן – המוקד) עלו בתוהו ולפיכך הוריתי על סגירת התיק בלא נקיטת צעדים משפטיים כנגד מאן דווא".

מחדלה של הפרקליטות כאן הוא כפול: לא רק שאסור היה לה להשלים עם ניהול כה כושל של חקירה, אלא שנוכח החשד העולה לתיאום גרסאות – בין מצד החיילים ובין בהכוונת החוקרים – היה עליה לחקור גם חשד למעשים אלה, שהם בגדר עבירה של שיבוש הליכי משפט.

תיאור המקרה

ביום 21.4.90, בשעה ארבע אחר הצהריים, חזר מוחמד נגיב, תושב הכפר חיזמא, לביתו לאחר יום עבודה במרכז נוטרדאם שבירושלים. בזמן היעדרו הוטל עוצר על הכפר. נגיב לא ידע על העוצר. במרכז הכפר, לא הרחק מביתו, עצר את מוחמד נגיב כלי רכב צבאי ובו שלושה חיילים. אחד מהם שאל את נגיב מה מעשיו בחוץ בזמן עוצר. נגיב השיב כי הוא חוזר מהעבודה, והציג את תעודות העובד שלו ממרכז נוטרדאם, הכתובות עברית ואנגלית. החייל קרע את התעודות לגזרים. לאחר מכן הצביע אותו חייל על כתובת שעל קיר סמוך, ושאל את נגיב מי כתב אותה. נגיב השיב שאינו יודע. אז תפס אותו החייל בגרונו וסטר על פניו, תוך שהוא שואל שאלות קנטרניות ופוגעות. כל אותו זמן לא הירפה החייל מגרונו של מוחמד נגיב. לבסוף בעט בו החייל ושילח אותו לדרכו בליווי קללה. כל אותה עת היו אשתו וילדיו של מוחמד נגיב עדים למעשה.

העדויות

מוחמד נגיב התלונן במוקד כבר למחרת היום, ובו ביום, 22.4.90, שיגרה מנהלת המוקד דאז, צילי גולדנברג, מכתב לפרקליטת פיקוד מרכז דאז, סא"ל רחל דולב. במכתבה פירטה את השתלשלות האירוע, צירפה את צילומי התעודות הקרועות, והדגישה כי התלונה מובאת לידיעת פרקליטות מרכז סמוך מאוד לאירוע, כך שהדבר יקל על איתור היחידה שחייליה היו מעורבים בהכאתו של מוחמד נגיב.

איש אינו חוקר

- * ב־22.4.90, כאמור, סמוך מאוד לאירוע עצמו, הגיע המידע הראשון על האירוע לידיעת פרקליטות מרכז.
- * ב־17.6.90 נשלחה תזכורת לסא"ל דולב. סא"ל דולב לא הגיבה.
- * ב־28.8.90 נשלחה תזכורת לסא"ל דולב. סא"ל דולב לא הגיבה.
- * ב־21.11.90 נשלחה תזכורת לפרקליט פיקוד מרכז, סא"ל שלמה פוליטיס.
- * ב־24.12.90 נערכה פגישה עם סא"ל פוליטיס.
- * ב־31.12.91 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב־12.3.91 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב־19.4.91 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב־2.6.91 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב־20.8.91 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס.
- * ב־3.9.91 הודיע סא"ל פוליטיס למוקד, כי בדק את העניין עם כל הרשויות החוקרות אשר סביר שיחקרו את הנושא, כדי לברר אם נפתחה חקירה, ונראה לו שלא נפתחה כל חקירה. לסיכום קבע, כי "כיום מבדיקת התלונה וסיכויי החקירה החלטתי שלא יהיה טעם להורות על פתיחתה עתה".
- * ב־30.4.93 שיגרה עו"ד באדרה חורי בשם המוקד מכתב לסא"ל פוליטיס, שאליו צירפה תצהיר של המוכה, מוחמד נגיב, ודרשה לפתוח בחקירה. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
- * ב־20.6.93 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס.
- * ב־27.7.93 השיב סא"ל פוליטיס לעו"ד חורי, כי במכתבה ובתצהיר שצורף אליו אין כדי לשנות את החלטתו.

אפשרויות משפטיות אחרות לטיפול בעבירות שהתגלו

אילו נהגה פרקליטות מרכז כמתבקש, יכלה להורות למצ"ח לחקור במהירות את הפרשה. כאמור, המידע היה בידי פרקליטות מרכז סמוך מאוד לאירוע, בעת שהיה קל לאתר איזו יחידה שהתה בכפר חיזמא בזמן העוצר, והיה סיכוי סביר לאתר את החייל המכה ואת שני החיילים האחרים שהיו עדי ראייה למתרחש. זאת ועוד, הפרקליטות לא טרחה להורות למצ"ח לגבות עדויות מבני משפחתו של המוכה, שהיו אף הם עדי ראייה להכאתו. משכך נהגה הפרקליטות, סיכלה במו ידיה את האפשרות לחקור את העניין ולהביא את המכה לדין.

פרקליט מרכז מאמץ את החקירה הכושלת וקובע – "אין חשודים"

הכאתו של סאמר דוזדר

תיאור המקרה

ביום 21.4.92, בסביבות השעה 17.00, נסע סאמר דוזדר במכוניתו בעיירה אלבירה. שני חיילים שעברו במקום בג'פ הורו לו להאט את מהירות נסיעתו. הוא המשיך בנסיעתו לרמאללה, משם התכוון להגיע לירושלים. בצומת בדרך לירושלים הוריד חבר שהיה עימו ואז ניגשו אליו אותם שני חיילים, דרשו ממנו את תעודת הזהות שלו והורו לו להיכנס לג'פ, תוך שדחפו אותו פנימה. החיילים נסעו למחנה צבאי, ככל הנראה מחנה אלון, שם הוצא דוזדר מהג'פ ונדרש לשבת על הריצפה. כעבור כ-10 דקות חזרו החיילים, והורו לו בצעקות לעלות לג'פ אחר. את פניו כיסו בסמרטוט. הם החלו בנסיעה, ותוך כדי הנסיעה היכה חייל שישב ליד הנהג, שהציג את עצמו כ"קפטן יוסף", את דוזדר באגרופיו.

החיילים נסעו בג'פ עד מקום שלאחר מעשה זיהה סאמר דוזדר כמערה ליד כפר עקב. הוא הוכנס למערה ושם היכו אותו שני החיילים תוך שהם מגדפים אותו ומעליבים אותו. הם איימו לירות בו, ולבסוף יצאו מן המערה – ובעודו בתוכה השליכו פנימה רימון הלם. כתוצאה מכך נפצע סאמר דוזדר בפניו. לאחר התפוצצות הרימון חזר "קפטן יוסף" למערה, החזיר לדוזדר את תעודת הזהות שלו, והורה לו לבוא אליו למחרת בבוקר למשרד המינהל האזרחי בא־ראם. אחרי האירוע טופל סאמר דוזדר בבית החולים ברמאללה, שם נחבשו פניו. בדיקה נוספת עבר בבית החולים "מוקאסד" בירושלים.

לאחר כל זה ביקש דוזדר להגיש תלונה למשטרה. בהיותו תושב ירושלים פנה לתחנת המשטרה במגרש הרוסים. שם שלחו אותו מחדר לחדר – מבלי לקבל ממנו את התלונה – ולבסוף הורו לו לפנות למשטרת נוה יעקב. גם בנוה יעקב סירבו לקבל ממנו את התלונה, בטענה שאינם מקבלים תלונות בענייני הצבא, והורו לו לפנות למצ"ח בשכונת מאה שערים.

למי להגיש את התלונה?

לאחר הגשת תלונתו של סאמר דוזדר במוקד פנה עו"ד רמי יובל לפרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, וביקש כי תיערך חקירה בעניין. ב-19.5.92 השיב סא"ל פוליטיס, כי פעל בשני מישורים: העביר את החומר לחקירה, והעביר את מכתבו של עו"ד יובל למשטרת ישראל, כדי לבדוק מדוע לא התקבלה תלונתו של דוזדר. ב-24.6.92 השיבה משטרת ישראל לעו"ד יובל, כי דוזדר יכול לבוא ולהגיש את תלונתו בתחנת נוה יעקב.

מצ"ח חוקרת

מצ"ח, יש לציון, פעלה מהר יותר ממשטרת ישראל. כבר ב-24.5.92, חמישה ימים אחרי תשובתו של סא"ל פוליטיס למוקד, נחקר סאמר דוזדר ומסר את גרסתו בקשר לאירוע. יומיים לאחר מכן, ב-26.5.92, נחקר אחד החיילים שנחשד במעורבות בפרשה; למחרת, ב-27.5.92, נחקרו עוד ארבעה חיילים; כעבור ארבעה ימים נוספים נחקר קצין; וכעבור עוד יום נחקר רופא שהסביר את הכתוב בתעודה הרפואית שניתנה לדוזדר בבית החולים "מוקאסד". סאמר דוזדר אמר בסוף עדותו, שניתנה כאמור כחודש לאחר האירוע, כי הוא יוכל לזהות את החיילים שהיכו אותו. אך מצ"ח לא ערכה מסדר זיהוי. במקום זאת הסתפקו החוקרים בתשובותיהם של החיילים והקצין שנחקרו, כי כל הפרשה לא היתה ולא נבראה מבחינתם. יתרה מזאת, האמירה החוזרת בעדויות, כי על עצם הפרשה נודע להם רק מחקירת מצ"ח, מעידה על שאלה מנחה שהציג לכולם החוקר – שחקר את כולם בהפריש זמן קצרים באותו יום, 27.5.92.

לשני חיילים הציג אותו חוקר מצ"ח כרטיסי עבודה של שני ג'יפים, שבהם רשום כי הם נהגו בכלי הרכב הללו ביום האירוע, 21.4.92. שניהם הודו כי אכן נהגו בג'יפים באותו יום, אך הכחישו כל קשר לאירוע. חוקר מצ"ח לא ניסה לעשות דבר על מנת להעמיד במבחן את גרסת ההכחשה הזאת. בעדותו של הקצין, סגן רן, הוא אמר כי: "בפלוגה יש ג'יפים". כמה ג'יפים? – החוקר לא שאל. וכיוון שלא שאל, לא יכול היה לגלות אם עליו לבדוק עוד כמה כרטיסי עבודה, ובאמצעותם לגלות מי נהג בהם, ומי היכה את סאמר דוזר. החוקר, סמ"ר יעקב רביב, ביקר גם בבסיס חרמ"ש אלון, שם חקר את החיילים: "בתאריך 27.5.92 יצאתי לפלוגת חרמ"ש אלון ובדקתי עם סג"מ יוחאי [מחוק] ביומן המבצעים של הפלוגה לגבי התרחשות אירוע חריג הקשור לפציעתו של סאמר דוזר בתאריך 21.4.92. במהלך הבדיקה לא נמצא כל רישום לגבי עצירתו והכאתו של סאמר דוזר בתאריך 21.4.92".

אפשרויות אחרות לחקירת האירוע

1. החוקר בחר לחקור רק את חיילי חרמ"ש אלון, וזאת מן הסתם בהסתמך על קרבת המחנה למקום שבו אולץ סאמר דוזר להיכנס לג'יפ הצבאי, ועל המקום שאליו – כנראה – הובא במסגרת נסיעת ההתעללות בו. גם אם מקבלים את ההכחשה המוחלטת של החיילים שחקר בחרמ"ש אלון, הרי היה עליו לחפש חשודים במקום אחר. אך הוא לא עשה זאת.
2. אפילו נניח שאכן חיילים מחרמ"ש אלון הם שהתעללו בסאמר דוזר, הרי מעדויותיהם של החיילים שנחקרו אפשר היה להבין, כי יש מקום לחזור ולבדוק את גרסאותיהם. העובדה החשובה ביותר בהקשר זה – שכאמור לא נבדקה כלל – היא כמה ג'יפים יש ביחידה, ומי נהג באיזה ג'יפ ביום האירוע. הצגת כרטיסי עבודה של ג'יפים בפני שני חיילים בלבד אין בה כדי להעלות או להוריד במובן זה.
3. אילו נערכה בדיקה אמיתית לגבי הג'יפים ונהגיהם ביום האירוע, יכול היה מצ"ח לערוך מסדר זיהוי של הנהגים, שהרי דוזר אמר כי יוכל לזהות את מי שהיכו אותו. אך מצ"ח נמנעה מעריכת מסדר זיהוי.
4. בעדותו מסר דוזר, כי החיילים שאיראו אותו במחנה אלון משך כ-10 דקות, לפני שחזרו והעלו אותו לג'יפ האחר כדי להמשיך להתעלל בו. לא נעשה כל מאמץ לאתר עדי ראייה לשני מצבים שבהם היו החיילים המכים בקרבת דוזר – בעת שהורידו אותו מהג'יפ בבסיס, ובעת שחזרו אליו.
5. מסקנתו של החוקר רביב, כי ביומן המבצעים של הפלוגה אין כל רישום לגבי עצירתו והכאתו של דוזר, היא תמוהה בלשון המעטה. כאילו דרכם של מתעללים לתעד את מעשיהם הפליליים ביומן המבצעים של הפלוגה. מגרסתו של דוזר ניתן היה להבין, כי החיילים המכים עשו הכל כדי להסתיר את מעשיהם: עובדה היא, שלקחו אותו למערה מבודדת, ושם היכוהו.

הפרקליטות אינה מתאמצת

ב-7.7.92 הודיע תובע צבאי בשמו של פרקליט מרכז למוקד, כי "...נתקבל אצלנו תיק החקירה וניתנה חוו"ד פרקליט בעניין. הפרקליט החליט לסגור את תיק החקירה מאחר ולא אותרו חשודים בביצוע המעשה שתואר ע"י מר דוזר". כלומר, למרות כל התהיות שמעוררת עצם החקירה בפרשה זו, לא מצא פרקליט מרכז לנכון להחזיר את תיק החקירה למצ"ח ולהורות לה לחקור את הפרשה בצורה יסודית. במקום זאת קיבל את הממצאים הלא-מבוססים, ועליהם השתית את המסקנה, ש"אין חשודים". עם קבלת חומר החקירה במוקד פנתה עו"ד באדרה חורי לסא"ל פוליטיס, וציינה כי מחומר החקירה עולה, שהחקירה לא בוצעה כראוי ולא מוצתה. "אירוע חמור של גרימת חבלה למרשי לא נחקר ולא אותרו מבצעי הפעולה, לדעתי, רק מן הטעם שהקצין הבודק לא מילא את עבודתו כראוי", ציינה עו"ד חורי. היא דרשה כי ייערך מסדר זיהוי. במכתבה גם מסרה לסא"ל פוליטיס, כי סאמר דוזר מסוגל, למרות הזמן שחלף מאז האירוע, לזהות את מי שהיכו אותו.

סא"ל פוליטיס דחה את בקשתה, משני טעמים. ראשית, משום שלגרסתו לא ברור למי צריך לערוך מסדר זיהוי, שהרי לא אותרו חשודים; שנית, מסדר זיהוי בשלב זה "איננו יעיל", כהגדרתו.

כמה זמן לוקח לקבל את חומר החקירה

- * ב"ב 1.6.92 נגבתה העדות האחרונה בתיק זה.
 - * ב"ב 24.7.92 ביקשה עו"ד באדרה חורי בשם המוקד מפרקליט מרכז, סא"ל פוליטיס, לצלם את חומר החקירה. סא"ל פוליטיס לא הגיב.
 - * ב"ב 27.11.92 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס.
 - * ב"ב 29.12.92 הודיע סא"ל פוליטיס כי ביקש לקבל את חומר החקירה, וכי עם קבלת החומר המצונזר יודיעה דבר.
 - * ב"ב 2.3.93 שב המוקד וביקש לדעת האם התקבל החומר המצונזר.
 - * ב"ב 22.3.93 הודיע תובע צבאי בשם סא"ל פוליטיס, כי החומר המצונזר טרם התקבל אצלם.
 - * ב"ב 4.7.93 שב המוקד וביקש לדעת, האם התקבל החומר המצונזר.
 - * ב"ב 8.8.93 הודיע תובע צבאי בשם סא"ל פוליטיס, כי החומר המצונזר התקבל אצלם.
- חומר החקירה היה אצל פרקליט מרכז כבר למעלה משנה לפני שהועבר לידי המוקד, וזאת לצורך מתן חוות דעתו לגבי הטיפול בתיק. אך הפרקליטות נמנעה מלצנזרו במהירות סבירה ולהעבירו לידי המוקד, בלא שום סיבה סבירה.

דרישת הפיצויים

- ב"ב 13.9.96 פנה עו"ד הישאם שבאיטה מהמוקד למשרד הביטחון, בדרישה לפצות את סאמר דוזר על פציעתו, וכן על הסבל ועוגמת הנפש שנגרמו לו – בסך 7,000 ש"ח.
- מדינת ישראל וסאמר דוזר הגיעו להסכם פשרה ב"ב 8.5.97, שלפיו קיבל דוזר 3,250 ש"ח.

תיאור המקרה

ביום 3.4.94, בשעה 21.30, נסעו יעקוב סולימאן דיאב ושני בניו, נידאל ואיאד, וכן בני משפחה נוספים במחנה הפליטים קלנדיה שליד ירושלים, בכיוון היציאה מן המחנה. הם חזרו מביקור אצל בני משפחה המתגוררים בקלנדיה, ונסעו לביתם בשועפט. הם נסעו בשתי מכוניות. בכביש הראשי רמאללה-ירושלים צעקו להם חיילים שעמדו שם, לעצור. כשצערו המכוניות פתחו החיילים את דלתותיהן ומשכו החוצה את נידאל ואת איאד. לאחר שהוציאו אותם, החלו להכותם – בקתות רוביהם ובאגרופים. כמה מהנשים שהיו שם ביקשו לחלץ את השניים מידי החיילים, והוכו אף הן. לאחר כ-15 דקות נכבלו ידי השניים באזיקונים, הם הועלו לג'יפ ונלקחו משם. למחרת היום פנה אביהם למינהל האזרחי ברמאללה, והתברר כי הם עצורים שם.

ב-5.4.94 התלונן האב במשטרת נוה יעקב על הכאת בניו. בעקבות פניית **המוקד**, שאליו פנה האב ב-6.4.94, ולאחר סחבת בתכתובת, הוברר רק בתחילת יולי 1994, כי המשטרה העבירה את הטיפול בתלונה למצ"ח, כיוון שהיה מדובר בחיילים.

כמה זמן לוקח לקבל את החומר החקירה

- * ב-18.7.94, לאחר שהוברר **למוקד** כי החומר הועבר למצ"ח, פנתה עו"ד באדרה חורי לפרקליט פיקוד מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, בבקשה שיעדכנה במצב הטיפול בתיק.
- * ב-14.8.94 הודיע סרן אודי בן אליעזר, תובע צבאי, בשם סא"ל פוליטיס, על סגירת התיק.
- * ב-24.8.94 ביקשה עו"ד חורי לקבל את חומר החקירה.
- * ב-25.9.94 הודיע סרן בן אליעזר, כי עם קבלת החומר יודיע **למוקד**.
- * ב-5.2.95 שבה עו"ד חורי והזכירה לפרקליטות מרכז את בקשתה. לא היה כל מענה.
- * ב-17.8.95 פנתה עו"ד חורי לעו"ד נילי ארד, אז מנהלת מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, בתלונה חריפה על הסחבת שנוקטת הפרקליטות הצבאית במסירת חומר החקירה.
- * ב-22.8.95 העבירה עו"ד ארד את תלונתה של עו"ד חורי לסא"ל פוליטיס, תוך בקשה שישב במשרדו לעו"ד חורי, והעתק מתשובתו יעביר אליה.
- * ב-23.8.95 השיב סרן בן אליעזר, כי לצערו, חרף חלוף הזמן, טרם נתקבל אצלם חומר החקירה.
- * ב-28.9.95 שבה עו"ד חורי ופנתה אל פרקליט מרכז, תוך ציון העובדה כי כבר חלפה שנה תמימה מיום הבטחתו הראשונה כי החומר יגיע לידיה.
- * ב-5.11.95 הודיע סרן בן אליעזר, כי עקב תקלה התעכבה קבלת חומר החקירה במשרדם.
- * ב-31.3.96 שבה עו"ד חורי והזכירה למשרד פרקליט מרכז, כי עברו חמישה חודשים מאז דווח לה על התקלה.
- * ב-9.6.96 נמסר **למוקד** בשיחת טלפון, כי בפרקליטות מרכז עדיין מחפשים את התיק.
- * ב-10.6.96 הודיעה עו"ד חורי לפרקליטות מרכז, כי היא פונה אליהם בפעם האחרונה בעניין זה.
- * ב-17.6.96 הודיע סרן בן אליעזר בטלפון, כי החומר אמור להגיע למשרדם בימים הקרובים.
- * ב-3.7.96 הודיע סרן בן אליעזר בטלפון, כי החומר טרם הגיע.
- * ב-8.7.96 הודיע סרן בן אליעזר בטלפון, כי החומר הגיע.

מיום פנייתה של עו"ד באדרה חורי בבקשה לקבל את חומר החקירה ועד להודעה כי הוא זמין עבור **המוקד** חלפו קרוב לשנתיים ימים.

העדויות

מחומר החקירה עולה כי מצ"ח חקרה שני חיילים בלבד, ועדויותיהם הן ששימשו יסוד להחלטתו של פרקליט מרכז לסגור את התיק.

רב"ט אסי ברכה סיפר לחוקר מצ"ח ב-16.4.94, כשבועיים לאחר האירוע, כי מחנה קלנדיה היה נתון באותו זמן בעוצר. כשעה לאחר הכרזת העוצר הגיעו שתי המכוניות של בני משפחת דיאב, ובתשובה לשאלה ענה אבי המשפחה, "עקוב זיאב, כי לא יזע בלל על העוצר. האב סירב תחילה לצאת מהמכונית, אך לבסוף יצא. גם בניו סירבו, אך "לאחר ויכוחים וצעקות" יצאו גם הם. אסי ברכה העיד, כי האחים התבקשו לגשת לקיר סמוך על מנת שייערך על גופם חיפוש, אך הם לא הסכימו. גם האב ניסה לבקש שירפו מבניו. ואז, מספר החייל, "נאלצנו להפעיל כוח סביר על מנת להביא אותם לכיוון הקיר. בשלב זה רק אני ועוד חייל ששמו לא זכור לי טיפלנו בעניין... הכוח הסביר שהפעלנו כלפי שני האחים היה דחיפות בלבד לעבר הקיר. אני דחפתי את האח הצעיר והחייל השני את האח המבוגר". מסיבה שהחייל אינו מפרט "אז באו לעזרתנו עוד חיילים, כשישה במספר, ועזרו לנו ע"י דחיפות סבירות להביא את שני האחים אל הקיר. במהלך זה האח הקטן התחיל לקלל ולדחוף וכן [הלם ב] שני אגרופים כלפי באיזור הבטן, אך לא נגרם לי נזק כלשהו". לאחר מכן נעצרו האחים.

רב"ט אסי ברכה מסר עוד בעדותו, כי עדים למתרחש היו קצין מינהל אזרחי מרמאללה ועוד חייל מיחידתו. העד השני, קצין מינהל אזרחי בנפת רמאללה בשם אורן שקד, הוא זה שעליו דיבר רב"ט ברכה בעדותו, אף שלא זכר את שמו. שקד העיד, כי הוא היה זה שהחליט להטיל עוצר על מחנה הפליטים קלנדיה. הוא נקלע למקום התקרית במסגרת סיורו במחנה לאחר הטלת העוצר, ולמעשה – בניגוד למה שאמר רב"ט אסי ברכה – לא היה עד ראיייה למה שהתרחש בין שני האחים לבין החיילים: "...ליד הכניסה הראשית של מחנה הפליטים... ראיתי התקהלות של חיילים וכן של 4 מקומיים. עצרתי במקום לראות אם יש בעיות. כשירדתי מהרכב הוסבר לי ששני מקומיים צעירים בסביבות גיל ה-20 התקיפו חיילי סיור, הרימו עליהם ידיים וקיללו אותם כאשר חיילי הסיור עיכבו את הרכב בו הם היו כאשר ניסה לצאת ממחנה הפליטים קלנדיה כשעה לאחר שהוטל העוצר". כשהגיע למקום, העיד שקד, כבר עמדו שני האחים כשפניהם לקיר, ואף חייל לא היכה אותם. אחרי התייעצות איתו הוחלט לעצור אותם. בעדותו טען שקד, כי האב אמר לו שהוא מצטער, וכי אמר שהדבר לא יקרה שוב. לדבריו, האב לא התלונן כי החיילים היכו את בניו. גם הבנים, בעת שהובלו למעצר, לא התלוננו שהוכו.

פרקליט מרכז החליט: החיילים נהגו כשורה

כאמור, שתי עדויות אלו הן ששימשו יסוד להחלטתו של פרקליט מרכז לסגור את התיק. היחיד מבין שני העדים שהיה עד ראיייה למתרחש היה גם אחד החשודים הפוטנציאליים בביצוע ההכאה – רב"ט אסי ברכה. ברור איפוא, שעדותו לא יכולה להיחשב אמינה. הזמן שחלף מיום התקרית ועד היום שנחקר, קרוב לשבועיים, היה בו די והותר כדי שיוכל לגבש גירסה שתגונן עליו. ואכן, השימוש החוזר בעדותו במונח "כוח סביר" ואף בצירוף המקורי "דחיפות סבירות" מלמד היטב על כך. זהו מונח שאינו שגור על פיהם של הדיוטות, ונראה כי מישוה הינחה אותו לציין זאת, כיוון שהפעלת כוח סביר נגד חשוד היא בגדר המותר – אם הוא מתנגד לחקירתו, לחיפוש על גופו או למעצרו. מצ"ח היתה חייבת לנסות לאתר עדים נוספים לאירוע. כאלו לא חסרו. כאמור, פרט לשני האחים נכחו במקום עוד חמישה מבני משפחתם; ורב"ט אסי ברכה העיד, כי בדחיפות השתתפו עוד כמה חיילים. אך בשום שלב לא נחקרו – לא האב, לא שני הבנים שהוכו, נידאל ואיאד, לא אח נוסף שהוכה אף הוא, עלא, לא איש מבני המשפחה האחרים, ואף לא מישוה מהחיילים שנכחו במקום.

למרות מחדלים אלו הגיע פרקליט מרכז למסקנה, כי "החיילים המעורבים נהגו כשורה". בהחלטתו לסגור את התיק בלא לנקוט כל צעד, ולו משמעותי, נגד החיילים, הסתמך בין השאר על דברי הקצין אורן שקד, כי האב ניגש אליו, התנצל על מה שאירע, ולא התלונן כי בניו הוכו. עובדה זו אין בה כדי ללמד על מה שמבקש פרקליט מרכז להוכיח. אם בכלל, היא יכולה אולי ללמד על כך, שהאב ביקש לחסל את התקרית במהירות, למנוע את מעצרו של בניו,

לאפשר להם להצטרף לבני המשפחה על מנת שכולם יחזרו יחד הביתה – ותו לא. אילו התלונן על המכות, היה יוצר סיבה לבירור נוסף, שייטכן שהיה משהה את תהליך שחרורם.

אפשרויות אחרות לחקירת האירוע

כאמור, מצ"ח לא חקרה את רוב עדי הראייה לאירוע. סביר להניח, שאילו נחקרו כל בני משפחת דיאב שהיו עדים לאירוע, כולל הבנים, וכן כל החיילים שנכחו במקום – היתה מצטיירת תמונה מורכבת יותר. יתרה מזאת, ייתכן שהיו מתגלים חשודים נוספים מבין החיילים שהפעילו כוח כלפי הבנים.

הפרקליט הצבאי הראשי נאחז במסקנות פרקליט מרכז

לאחר שהתקבל במוקד חומר החקירה, פנה עו"ד הישאם שבאיטה לפרקליט הצבאי הראשי ועירער על מסקנות פרקליט מרכז. הוא מחה על דרך החקירה, ודרש כי תיערך חקירה חוזרת או שתושלם החקירה בעניין זה. מ"מ הפרקליט הצבאי הראשי, אל"מ יוסף תלרז, דחה את תביעתו של עו"ד שבאיטה, ונימוקיו נסמכים, רובם ככולם, על החלטתו של פרקליט מרכז. הוא אינו מתייחס לטענתו של עו"ד שבאיטה, כי מצ"ח גבתה עדות אך ורק משני אנשים, וכי עצם העדויות מעוררות תהיות. במקום זאת הוא נאחז בעדותו של רב"ט אסי ברכה, כאילו היא הדבר האמין ביותר בפרשה זו: "עיון בחומר החקירה מגלה כי החייל המעורב מסר אמרה מפורטת, במסגרתה תיאר את השתלשלות האירועים, שהובילה למעצרו של בניו של מרשך. עפ"י עדותו של החייל, כל שהופעל הוא כוח סביר על מנת להעמידם ליד הקיר".

אל"מ תלפז גם הודיע לעו"ד שבאיטה כי: "זהותם של החיילים הנוספים, אשר היו מעורבים באירוע, איננה ידועה". זו טענה תמוהה. אם אותר רב"ט אסי ברכה, אפשר היה לאתר גם את שאר החיילים. לשם כך היה צורך לחקור את רב"ט ברכה, שללא ספק ידע מי היה איתו באותו יום ובאותן שעות בקלנדיה. עובדה היא, שרב"ט ברכה היה זה שמסר למצ"ח את זהותו של הקצין אורן שקד, וכך יכלו חוקרי מצ"ח לחקרו. אפשר היה להגיע לחיילים נוספים גם לפי רישומי יחידתם, האמורים ללמד מי מהם היה באיזו פעילות – ומתי.

ה. גרימת נזק לרכוש

הגזלת וגם הרווחת?

גרימת נזקים למכוניתו של מונזר אחמד עבד אלחמיד עיאש

תיאור המקרה

ביום 6.2.89, סמוך לשעה 9 בבוקר, נסע מונזר אחמד עבד אלחמיד עיאש, תושב בית אומר, במכוניתו בכביש בית אומר-חברון. סמוך לעיריית חלחול עצרו אותו חיילים, ולקחו את מכוניתו בטענה שהם צריכים לבדוק אותה במחנה צבאי בחלחול. הוא ביקש צו כתוב בעניין החרמת המכונית, אך החיילים אמרו כי יקבל צו כזה כאשר יחזירו לו את המכונית. הם הורו לו לחזור בשעות הצהריים כדי לקבל את המכונית. כשחזר, ראה שמכוניתו עומדת בשולי הכביש. מכסה המנוע היה פתוח, חייל אחד התעסק בהגה, ו-2 חיילים אחרים התעסקו במנוע. החיילים אמרו לו שהמכונית אינה נוסעת. הם רשמו דו"ח, ולעיאש אמרו כי מדובר בדו"ח נזקי המכונית והוא יימסר לממשל בחברון. מן המקום שבו עמדה המכונית נאלץ עיאש לגרור אותה למוסך בחלחול. בסופו של דבר תוקנה המכונית במוסך בחברון, ועיאש שילם מכיסו את הנזקים שנגרמו למנוע, להגה, למצמד, לבלמים, לקפיצים, למכסה מקרר המים ולמאורר.

העדויות

על פי הוראת הממשל הצבאי בחברון הגיש עיאש – סמוך לאירוע – בקשה בכתב לתשלום פיצויים בשל הנזקים שגרמו החיילים למכוניתו. לבקשתו צירף קבלות על סך 740 ש"ח, עלות תיקון הנזקים ששילם מכיסו. בשלב מאוחר יותר, כאשר הגיעה תביעת הפיצויים לטיפולו של קמ"ט תובענות, מסר את מספר הג'יפ שבו הגיעו החיילים אשר החרימו את מכוניתו.

קמ"ט תובענות מתחמק

* ב-20.12.89, כ-10 חודשים לאחר הגשת תביעתו של עיאש, פנתה עו"ד עליזה הרמן מן המוקד לקמ"ט תובענות בבית אל, בדרישה שימסור את החלטתו בתביעה.

* ב-2.1.90 הודיעו מקמ"ט תובענות בטלפון לעו"ד הרמן, כי באין צו החרמה למכונית – לא ישולמו פיצויים לעיאש. בתגובה על הסברה של עו"ד הרמן, כי במקרה זה לא ניתן לעיאש צו החרמה, נאמר לה כי יבקשו את תגובת קצין המינהל האזרחי בחברון.

* ב-11.2.90 שלחה עו"ד הרמן תזכורת לקמ"ט תובענות, וביקשה לדעת אם התקבלה תגובת הקמ"א מחברון.

* ב-7.3.90 הודיע קמ"ט תובענות, כי כלל לא נתקבלה אצל מושל נפת חברון תביעה לפיצוי עקב החרמת הרכב. הוא גם חזר על כך, שבאין אישור החרמה, לא ישולמו פיצויים.

* ב-18.7.90 שלחה עו"ד הרמן תזכורת לקמ"ט תובענות.

* ב-29.7.90 הודיע קמ"ט תובענות לעו"ד הרמן, כי ג'יפ צבאי שמספרו כמספר שמסר עיאש לא נמצא בשירות המשטרה הצבאית, וכי נבדקת השתייכותו לממשל יהודה ושומרון.

* ב-7.9.90 שוב שלחה עו"ד הרמן תזכורת לקמ"ט תובענות. קמ"ט תובענות לא הגיב.

- * ב'1.91.21 שלח עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד תזכורת נוספת לקמ"ט תובענות. קמ"ט תובענות לא הגיב.
- * ב'22.2.91.22 שלח עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד תזכורת נוספת לקמ"ט תובענות.
- * ב'5.3.91.53 השיב קמ"ט תובענות, כי טרם התקבלה אצלם תשובה בעניין.
- * ב'31.5.91.31 דרש עו"ד רוזנטל מקמ"ט תובענות, כי העניין יוכרע ללא דיחוי נוסף.
- * ב'19.6.91.19 הודיע קמ"ט תובענות, כי היות שלא הוכח שהמכוננית אכן הוחרמה על ידי חיילים, הוחלט לדחות את תביעתו של עיאש.

התנהגות קמ"ט תובענות סיכלה את סיכויי החקירה

קמ"ט תובענות לא הזדרז לבדוק את הנתונים שהיו לפניו. רק חמישה חודשים אחרי שנמסר לו מספר הג'יפ שבו נסעו החיילים הוא הודיע, כי ג'יפ זה אינו שייך למשטרה הצבאית. בהתחייבותו לבדוק האם הג'יפ שייך לממשל יהודה ושומרון – מעולם לא עמד. באף לא אחד ממכתביו אין איזכור מה – אם בכלל – נעשה בעניין זה, ולא יזו יחידה שייך הג'יפ.

יתרה מזאת, בפני קמ"ט תובענות היה מונח תצהירו של מונזר אחמד עבד אלחמיד עיאש, שמשקלו כמשקל עדות בשבועה בפני בית משפט, ובו פירוט האירוע, לרבות העובדה שדרש מהחיילים צו החרמה וכי הם סירבו לתת לו צו כזה. ואף על פי כן חזר קמ"ט תובענות אוטומטית על טענתו, כי אין בפניו שום הוכחה שהמכוננית אכן הוחרמה, ובאין הוכחה כזאת – לא ישולמו פיצויים.

למרות הכל – שולמו פיצויים

- ב'15.9.91, בעקבות דחיית התביעה על-ידי קמ"ט תובענות עירער עו"ד רוזנטל על החלטתו בפני ועדת העררים.
- ב'13.1.92, כבר בדיון המקדמי בערר, הסכימה באת-כוח קמ"ט תובענות לשלם לעיאש 600 ש"ח פיצויים.

הקצין הבודק שלא מונה

שריפת ספרים בביתו של מחמוד אלעזרארי

תיאור המקרה

ביום 30.10.89, בשעה 14.00, נכנסו חיילים לביתו של מחמוד אלעזרארי, תושב מחנה הפליטים דהיישה. הם חיפשו את בנו. משלא מצאו אותו, ערמו שלושה ספרי לימוד שמצאו בבית במרכז אחד החדרים – והבעירו אותם בעזרת עיתונים. לאחר מכן עזבו את הבית.

העדויות

בעת האירוע נכחו בבית רעייתו ואחותו של מחמוד אלעזרארי. רעייתו היא שכיבתה את האש לאחר צאת החיילים. הספרים לא הספיקו להישרף כליל, ושרידיהם החרוכים נותרו בידי בני המשפחה. בתלונתו למוקד מסר בנו של מחמוד אלעזרארי, עאהד, כי החיילים חבשו כומתות אדומות. ככל הנראה הסתמך על דברי אמו, שכאמור היתה עדה למתרחש.

פרקליטות מרכז אינה עושה דבר

תלונת המוקד בעניין זה הועברה לפרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, ב-7.11.89, כלומר שבוע ימים לאחר האירוע. היא מעולם לא השיבה על פניית המוקד. ב-26.9.90 שיגר המוקד תזכורת לפרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס. התיק נדון בפגישה עימו ב-24.12.90. תזכורת בעניין זה נשלחה לסא"ל פוליטיס ב-31.1.91, וכעבור כחודשיים וחצי, ב-12.3.91, נשלחה אליו תזכורת נוספת.

ב-3.9.91 הודיע סא"ל פוליטיס למוקד, כי בדק את העניין ומצא, כי על אף שפרקליטת מרכז פנתה אל הרשות הממנה קצינים בודקים, על מנת שימונה קצין בודק לפרשה, לא נפתחה חקירה בעניין. אף על פי כן החליט שלא להורות על פתיחת חקירה, מפני שלדבריו קלושים סיכוייה להניב ממצאים של ממש.

אפשרויות אחרות לחקירת האירוע

המחדל החמור ביותר בפרשה זו הוא העובדה, שפרקליטת מרכז בעת קבלת התלונה, סא"ל רחל דולב, לא טרחה לעקוב אחרי פנייתה למינוי קצין בודק. אילו בדקה בזמן מה עלה בגורל פנייתה, ייתכן שהיתה נפתחת חקירה סמוך ככל האפשר למועד האירוע, ועדיין אפשר היה לקבל עדויות מבני המשפחה שהיו עדי ראייה למתרחש, וכן לאתר את החיילים ששרפו את הספרים. משלא ננקט שום צעד של ממש לשם הבטחת קיומה של חקירה, סיכלה פרקליטות מרכז במו ידה את הסיכוי לחקור את נסיבות שריפת הספרים.

החיילים לא אותרו, לא היה צו תפיסה חוקי, פיצויים שולמו

גרימת נזקים לביתו של עבד ארחים אשתייה עקב הצבת תצפית על הגג

תיאור המקרה

החל בחודש יוני 1990 הוצבה עמדת תצפית ובה חיילים על גג ביתו של עבד ארחים אשתייה בכפר סלפית שבנפת טול כרם. בחודש אוקטובר 1990 תקעו החיילים עמודים בגג כדי שישמשו נקודות מאחז לאוהל שהקימו שם. עקב תקיעת העמודים נוצרו בגג חורים, שגרמו לנזילת מים מן הגג פנימה אל תוך הבית בחודשי החורף. בתקופה שבין יוני 1990 למאי 1991 שברו החיילים שלוש פעמים את זכוכיות הקולטים של דוד השמש המצוי על הגג. אחרי הפעם השנייה שהחיילים שברו את הזכוכיות כיסה עבד ארחים אשתייה את הקולטים ברשת, ולמרות זאת שברו אותן החיילים פעם נוספת. פרט לכך השתמשו החיילים במים האגורים בחבית שעל הגג לצרכים שונים, ואף הבעירו אש על הגג.

נוסף על נזקים אלו התעללו החיילים בבני המשפחה: הם היכו את בנו של עבד ארחים אשתייה הלוקה בפיגור, ובלילות הרעישו מאוד והפריעו לדיירי הבית. גרימת הנזקים וההטרדות נמשכו גם לאחר מאי 1991.

התצפית לא היתה חוקית

עבד ארחים אשתייה התלונן על התצפית כשנה לאחר הקמתה, ב־15.5.91. עם קבלת התלונה במוקד ביקש עו"ד אנדרה רוזנטל לקבל העתק מצו התפיסה שאיפשר את הקמת התצפית על גג הבית. משהגיע העתק צו התפיסה למוקד התברר, כי תוקפו הוא החל ב־23.5.91. כלומר, לגבי כל התקופה שעליה התלונן אשתייה – יוני 1990 עד אמצע מאי 1991 – לא היה כל צו תפיסה, והחיילים שהו שם באופן בלתי חוקי.

משהעיר עו"ד רוזנטל על כך ליועץ המשפטי של איזור יהודה ושומרון, השיב לו עוזר היועץ המשפטי, כי בדיקה העלתה שהתצפית הוקמה בחודש מרץ 1991, ולא ביוני 1990. גם אם נקבל גירסה זו, היתה על גג הבית תצפית לא חוקית, לפחות משך חודשיים וחצי.

על אף שהצו היה לתשעה חודשים, כבר בסוף ספטמבר 1991 פורקה התצפית מגג הבית.

לבסוף שילמו פיצויים

משהוגשה תביעת עבד ארחים אשתייה לקבל פיצויים על הנזקים שגרמו החיילים, הוא פירט מה היה טעון תיקון ושיפוץ אחרי החודשים שבהם היתה התצפית על גג הבית: החלפת מיכל המים על הגג, שזוהם עקב השימוש שעשו בו החיילים ואי־אפשר היה להשתמש בו עוד; תיקון קולטי דוד השמש; תיקון זוגיות חלונות בחדר המדרגות; סתימת החורים בגג שגרמו החיילים בעת שתקעו שם עמודים; צביעת הבית עקב הרטיבות שנגרמה כתוצאה מהנזילה מהגג; הוספת גדר סביב הבית כדי למנוע את כניסת החיילים; תיקון דלת הכניסה לגג. תיקון כל הנזקים עלה 5,200 דינארים ירדניים, סכום שאז היה שווה ערך ליותר מ־20,000 שקלים חדשים.

שמאי מטעם קמ"ט תובענות העריך את הנזקים ב־5,700 ש"ח בלבד. אחרי משא ומתן שנמשך חודשים אחדים הסכים קמ"ט תובענות לשלם לעבד ארחים אשתייה 8,860 ש"ח, מהם 8,140 בגין הנזקים ו־720 עבור "דמי שימוש" בגג. הכסף שולם בסוף חודש פברואר 1993, קרוב לשנתיים אחרי הגשת התלונה וכשלוש שנים מן היום שהחלו להיגרם נזקים לבית.

כמה זמן אורכת חקירת התלונה

- המוקד** לא הסתפק בתשלום הפיצויים, ודרש כי תיערך חקירה, יימצאו החיילים שגרמו את הנזקים, ויועמדו לדין. * ב'27.8.91 ביקש עו"ד אנדרה רוזנטל מעוזר היועץ המשפטי לאיזור יהודה ושומרון, סרן אדריאן אגסי, כי תיבדק התנהגות החיילים שהיו בתצפית. בקשתו לא זכתה לתגובה.
- * ב'3.12.91 שלח עו"ד רוזנטל תזכורת.
- * ב'12.12.91 השיב פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, כי טרם נתקבלו ממצאי הבדיקה.
- * ב'17.12.91 הודיע סרן אדריאן אגסי, כי מתנהלת חקירה של קצין בודק ביחס לתלונה.
- * ב'25.6.92 הודיע קמ"ש מוניר נבואני, בשם פרקליט מרכז, כי הבדיקה בנושא טרם הסתיימה.
- * ב'10.9.92 נשלחה תזכורת מהמוקד. לא התקבלה כל תשובה.
- * ב'8.10.92 נשלחה תזכורת נוספת מהמוקד. לא התקבלה כל תשובה.
- * ב'22.11.92 נשלחה תזכורת נוספת מהמוקד. לא התקבלה כל תשובה.
- * ב'18.12.92 כתבה עו"ד באדרה חורי מהמוקד לפרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, כי עברה למעלה משנה מאז הודיע לה כי "טרם נתקבלו ממצאי הבדיקה". היא ביקשה לקבל את תגובתו ללא דיחוי נוסף.
- * ב'28.12.92 נתקבל במוקד מכתבו של סא"ל פוליטיס לעו"ד חורי: "טרם נסתיימה הבדיקה שנערכת בנושא שבנדון".
- * ב'19.3.93 שוב שלחה עו"ד חורי תזכורת לסא"ל פוליטיס.
- * ב'23.3.93 השיב סא"ל פוליטיס, כי החליט לסגור את התיק, מפני שלא ניתן היה לאתר את החיילים. אשר לנזקים, כתב, "...התרשמתי ממכלול הנסיבות כי אין לפסול את האפשרות שעקב הצבת התצפית על בית המתלונן נזרקו אבנים לעבר החיילים שהיו בתצפית, דבר שגרם לנזק לבית המתלונן".

ה"חקירה" לא היתה אלא תשאולו של חייל אחד בלבד

אחרי ארבעה חודשי התכתבות נמסר לבסוף למוקד, כי חומר החקירה זמין לעיון ולצילום. משצולם החומר התברר, כי הוא מכיל עדות של קצין בדרגת סרן בשם מנצור מועדי, שבתקופה הרלבנטית שימש כעוזר קצין מודיעין במינהל האזרחי בנפת טול כרם. הוא נחקר ב'14.5.92, כלומר שמונה חודשים וחצי אחרי פניית המוקד לחקור את התלונה. בחקירתו טען, כי פעם אחת בלבד פנה אליו עבד ארחים אשתייה בתלונה בעניין השימוש שעשו החיילים בחבית המים שעל הגג. כאשר הגיע לשם התברר, ש"המים פתוחים" (כנראה הכוונה לכך, שהחיילים הסירו את מכסה החבית והיא נותרה פתוחה – המוקד). בתשובה לשאלה מנחה בעליל שהציג לו הקצין הבודק – "האם זרקו אבנים על הבית והתצפית" – השיב מועדי בחיוב, והעריך ש"כנראה זה מה שגרם לנזקים".

עו"ד באדרה חורי הגיבה על מסקנות אלו במכתב לסא"ל פוליטיס ב'20.1.94. ברור כי רק חייל אחד נחקר, כתבה לו. "לא נחקרו חיילים נוספים שניתן היה לאתרם לפי רישומים או פרטים במינהל האזרחי בסלפית".

על כך השיב סא"ל פוליטיס ב'6.3.94, כי הקצין הבודק עשה מאמצים לאתר חיילים שהוצבו בתצפית, אך הדבר לא עלה בידו. כיוון שכך, הורה לסיים את הטיפול בעניין.

משהתעקשה עו"ד חורי להבין מה הסיבה שבגינה לא עלה בידי הקצין הבודק לאתר את החיילים, השיב סא"ל פוליטיס: "לא עלה בידי הקבו"ד לאתר את החיילים ששהו על גג הבית. יצוין שכוחות המבצעים פעילות זו מתחלפים לעיתים תכופות ולפיכך לא עלה בידי הקבו"ד לאתר את החיילים המדוברים". עוד טען, ש"המתלונן לא נקב במועד ספציפי בו נעשו המעשים ושוא התלונה ולא מסר כל פרט שעשוי להביא לידי זיהויים". לפיכך, סיכם, "טענות המתלונן כנגד התנהגות חיילי צה"ל לא אומתו".

מטייחים חקירה, ממצאים גירסה, ואז אפשר לסגור את התיק

כאמור, החייל היחיד אליו פנו בפרשה זו נחקר באמצע מאי 1992, על אף שהתלונה הועברה לסא"ל פוליטיס כבר בסוף אוגוסט 1991. אם לא די בזאת, הקצין הבודק הביא את הנחקר – באמצעות העלאת גירסה שאיש לא טען לקיומה קודם לכן – לענות שייתכן כי הנזקים נגרמו עקב השלכת אבנים לעבר החיילים בתצפית על הגג. פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, נאחז בתשובה זו בתשובתו למוקד. מעניין לציין שממש באותם ימים שהוא השיב ברוח זו לעו"ד חורי, שילם קמ"ט תובענות פיצוי לעבד ארחים אשתייה בגין נזקיו. כלומר, אפילו קמ"ט תובענות הכיר בכך, שבמשך קיום התצפית על גג הבית גרמו החיילים נזקים. שאם לא כן, לא היה מפצה על הנזקים, ועוד בשיעור הגדול ב־55% לעומת הצעתו המקורית, שהסתמכה על חוות דעת של שמאי.

אשר להיבט המשמעת־פלילי, נראה שלא נעשה שום ניסיון לאתר באמת חיילים מאלו ששהו בתצפית על הגג. גם אם ישנה תחלופה בין החיילים, ידוע מי היחידות שקיימו את התצפיות, ומיומני יחידות אלו אפשר להגיע לחיילים עצמם. סא"ל פוליטיס, במקום להחזיר את תיק החקירה על מנת שתבוצע כראוי, העדיף להעלות טענות של עיתוי זיהוי דווקא נגד הנפגע.

תיאור המקרה

ביום 3.6.91 הרסו חיילי צה"ל, בפיקודו של קפטן פואד, את ביתו של נביל דיאב אברקביטה בכפר יאטה שבנפת חברון. בעת ההריסה ולאחריה נפל חלק מהבית ההרוס על ביתו של חסן עווד אברקביטה המצוי בשכנות לבית שנהרס, ועקב כך נגרמו לביתו נזקים כבדים. שמאי שהעריך את הנזקים קבע, כי עלות התיקונים יסתכמו ב־14,050 ש"ח.

קמ"ט תובענות מושך זמן

* ב־28.8.91 העביר קמ"ט משרד הביטחון את תלונת המוקד בעניין זה לטיפולו של קמ"ט תובענות באיזור יהודה ושומרון.

* ב־11.9.91 פנה עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד לקמ"ט תובענות וביקש התייחסות מהירה לתלונה כיוון שהתיקונים נחוצים בדחיפות עקב החורף המתקרב. קמ"ט תובענות לא הגיב.

* ב־22.11.91 שלחה מנהלת המוקד, דליה קרשטיין, תזכורת לקמ"ט תובענות. קמ"ט תובענות לא הגיב.

* ב־28.2.92 שלח עו"ד רוזנטל תזכורת נוספת לקמ"ט תובענות.

* ב־10.3.92 הודיע קמ"ט תובענות למוקד, כי העניין בטיפול.

* ב־25.6.92 נשלחה תזכורת מהמוקד לקמ"ט תובענות.

* ב־5.7.92 הודיע קמ"ט תובענות, כי הוא מקווה לסיים את העניין בתוך 10 ימים.

* ב־19.7.92 הודיע קמ"ט תובענות, כי לפי הערכת שמאי שקיבל, שווי הנזקים הוא 500 ש"ח בלבד, וסכום זה הוא מוכן לשלם.

* ב־2.8.92 הודיעה עו"ד באדרה חורי מהמוקד לקמ"ט תובענות, כי היות שבידיה הערכת נזקים על סך 14,050 ש"ח, היא פונה אליו ומציעה לו לשקול את החלטתו.

* ב־16.8.92 הודיע קמ"ט תובענות, כי הוא עומד על הצעתו הקודמת – 500 ש"ח.

למן היום שהתביעה לפיצויים הועברה לקמ"ט תובענות ועד שהוא הודיע כי הצעת הפיצוי שלו עומדת על 500 ש"ח, עברו כ־11 חודשים. זהו זמן בלתי סביר בעליל להערכת נזק מסוג זה. ראשית, הערכת נזק מן הסוג שנגרם לביתו של אברקביטה צריכה להיעשות סמוך ככל האפשר לאירוע, שכן השארת בית במצב של סדקים בקירות הבית ובקורותיו עלולה לגרום הן להחמרת הנזק והן לעיוות תמונת הנזקים המקורית. שנית, אין מחסור בשמאים בתחום זה, כך שכבר עם קבלת התביעה אפשר היה לפנות לשמאי שיעריך את עלות התיקונים. ושלישית, זמן עבודה של שמאי כזה הוא ימים בודדים. לשם השוואה, השמאי שחוות דעתו היא שהכריעה לבסוף בהליך המשפטי, ציין בתחשיב עלות עבודתו כי לשם לימוד המסמכים, נסיעה לבניין ובדיקת נזקים, וכן ניתוח החומר ומתן חוות דעת נדרשו לו 15 שעות; כלומר, יומיים עבודה. מכאן, שלא היתה כל מניעה מצדו של קמ"ט תובענות להמציא הערכת שמאי מטעמו על גובה הנזקים כבר סמוך לאירוע עצמו.

שולמו פיצויים ריאליים

לאחר הצעתו של קמ"ט תובענות לפצות את אברקביטה ב־500 ש"ח עירערה עו"ד באדרה חורי מהמוקד בפני ועדת העררים. בהסכמת באת כוח קמ"ט תובענות מונה מומחה מטעם הוועדה, שהעריך אף הוא את הנזקים. הערכתו הסתכמה ב־13,700 ש"ח, כלומר רק 350 ש"ח פחות מהערכת השמאי מטעם אברקביטה, וזה הסכום שקבעה ועדת העררים שישולם כפיצוי.

איזה נזק באמת מחויב המציאות בעת חיפוש אחרי מבוקש גרימת נזקים בביתו של עבד אלוואחד עבד אלעזיז פקיה

בשני מקרים שונים פרצו חיילי צה"ל לביתו של עבד אלוואחד עבד אלעזיז פקיה בכפר עין שבנפת רמאללה, וגרמו נזק לרכוש.

האירוע הראשון תיאור המקרה

המקרה הראשון היה ביום 14.1.93. בסביבות השעה 17.00, בעת שבני הבית שהו בחצר, הגיעו אל הבית ארבעה אנשים בלבוש אזרחי, חובשי כפיות. ככל הנראה היו אלה מסתערבים. הארבעה נכנסו לבית ומנעו מבני הבית להיכנס עימם. לאחר מכן הגיעו למקום כ-35 חיילים. הם הקיפו את הבית, ופרצו לתוכו תוך שבירת דלתות. עבד אלוואחד פקיה הציע להם כי יפתח את הדלתות, אך אחד החיילים חבט בו באגרוף, דבר שגרם לשבר באחת משיניו של פקיה, ואף היכה אותו במקל. החיילים נשארו בתוך הבית כשעה וחצי. כשנכנסו לתוכו בני הבית, גילו את היקף ההרס: שלושה ארונות, שולחן כתיבה וכוננית ספרים, שני מכשירי רדיו ושתי מיטות – כולם שבורים. נוסף על כך, אחד החיילים בעט בעז, וכתוצאה מכך היא מתה. לפני עזיבתם את המקום עצרו החיילים את בנו בן ה-17 של עבד אלוואחד פקיה, מחמוד. הוא שוחרר כעבור יומיים.

העדויות

באירוע זה נכחו בחצר הבית, ולכן ראו את החיילים, עבד אלוואחד פקיה עצמו, אשתו, בנותיו ובנו מחמוד – שלאחר מכן נעצר. תיאור מעשי החיילים, כולל הכאת עבד אלוואחד פקיה, ההרס שגרמו והריגת העז, נמצא בתצהיר שמסר פקיה. את התצהיר העבירה לפרקליט מרכז דאז, שלמה פוליטיס, עו"ד באדרה חורי מהמוקד כחלק מתלונתה על המקרה ומדרישתה כי יחקר. על תיאור זה חזר עבד אלוואחד פקיה בעת שנחקר במצ"ח ב-10.3.93. באותו יום נחקרה גם רעייתו במצ"ח, ועדותה מאששת את זו של בעלה.

פרקליטות מרכז מודיעה: "לא נמצא כוח צבאי"

אחרי פניית המוקד ותזכורות, השיב פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, כי "חרף חקירת מצ"ח לא נמצא כי כוח צבאי היה מעורב באירוע הנטען ע"י מרשכם".

מה שפרקליטות מרכז ומצ"ח לא בדקה

כאמור, בני המשפחה העידו, כי האנשים שהגיעו לביתם לפני החיילים לבשו בגדים אזרחיים וכפיות. זה היה יותר מקצה חוט עבור מצ"ח לחקור אם היו אלה אנשיה של אחת מיחידות המסתערבים. זאת ועוד, בתום האירוע נעצר מחמוד פקיה, בן 17. התחקות אחרי מקום מעצרו והרישומים ביחס אליו יכולים היו להוביל גם הם אל היחידה שהיתה מעורבת באירוע.

אך כל אלה לא נבדקו עד תום. מצ"ח בדקה רק ביחידות מסוימות, והסתפקה בכך שלא היה בהן רישום לגבי פעילות ביום הרלבנטי, 14.1.93. חוקרי מצ"ח לא טרחו לבדוק, שמא האירוע אכן בוצע על-ידי יחידות אלה, אך מטעמים השמורים עימן הוא לא תועד.

האירוע השני תיאור המקרה

המקרה השני היה ביום 16.7.93. בסביבות השעה 8.00 בבוקר הגיעו חיילים לבית. הם חיפשו את בנו של עבד אלואחד פקיה, שהיה מבוקש, למרות שהבן לא התגורר כבר זמן רב בבית אביו. גם הפעם נכנסו החיילים לבית, אך הפעם השליכו ארבעה רימוני הלם בתוך הבית וירו לכיוונים שונים בתוכו. כאשר שבו בני המשפחה ונכנסו לביתם גילו שוב מחזה של הרס: באחד החדרים נגרם נזק עקב השלכת רימון הלם; בשני מקרים היו סימני ירי של תשעה כדורים; שני ארונות נשברו; חמישה מזרונים נחתכו באמצעות סכינים; תשע שמיכות נקרעו בסכינים; בגדים שהוצאו מארונות נקרעו; סוכר, אורז ושמן זית היו שפוכים ומעורבים זה בזה. את כל הנזק הזה תיעד עבד אלואחד פקיה באמצעות מצלמת וידאו.

העדויות

גם לאירוע השני היו בני המשפחה עדי ראיה. נוסף על כך, כאמור, צולמו הנזקים בווידיאו, והקלטת הועברה למצ"ח, שחקרה את העניין.

לגבי אירוע זה נחקרו חיילים, ולמעשה גרסאותיהם תואמות את זו של בני משפחת פקיה. החיילים אישרו כי הם אכן הגיעו לבית כשהם לובשים בגדים אזרחיים. לאחר מכן החליפו אותם והקיפו את הבית חיילים במדים, ואז פרצו לובשי האזרחי אל תוך הבית. מטרת הפריצה היתה חיפוש אחר המבוקש וכן אמצעי לחימה, אם הוסתרו בבית. את השלכת רימוני ההלם הסבירו כאמצעי זהירות, למקרה שהמבוקש חמוש. הירי למקומות שונים בבית הוסבר כירי למקומות מסתור אפשריים של המבוקש. חיתוך המזרונים, השמיכות ושקי המזון היה במסגרת חיפוש אחרי אמצעי לחימה. ארונות הוזזו ותכולתם הוצאה מהם בעת חיפוש אחרי אמצעי לחימה. החיילים הכחישו כי גרמו נזק מכוון בתוך הבית.

איש מבין החיילים שנחקרו לא העיד, כי אכן נמצאו נשק או אמצעי לחימה כלשהם בבית כתוצאה מהחיפוש שערכו בו.

כמה זמן לוקח לקבל מידע על מצב החקירה

* ב־17.10.93 התלוננה עו"ד באדרה חורי מהמוקד בפני בפני פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, על הפריצה השנייה לבית משפחת פקיה. היא ביקשה כי יורה על חקירת האירוע.

* ב־29.11.93 הודיע סא"ל פוליטיס, כי הורה על חקירת האירוע.

* ב־24.1.94 שלחה עו"ד חורי תזכורת בעניין זה.

* ב־13.3.94 הודיע סא"ל פוליטיס, כי התקבלו תוצאות ביניים של הבירור שנערך, וכי הוא הורה על השלמת הבדיקה במספר נקודות.

* ב־30.6.94 מסר המוקד את קלטת הווידאו שצילם פקיה למצ"ח.

* ב־12.2.95 שוב שלחה עו"ד חורי תזכורת לפרקליט מרכז דאז, סא"ל אבירם ניר.

* ב־2.4.95 הודיע סרן אודי בן אליעזר, בשם פרקליט מרכז, כי "החיפוש בתאריך 16.7.93 נעשה במטרה לאתר מבוקש מסוכן אשר עפ"י מידע מוקדם הסתתר בביתו של המתלונן, ולשם איתור נשק אשר עפ"י החשד הוסתר במקומות שונים בבית. במסגרת חיפוש שכזה לא ניתן להימנע מפגיעה ברכוש. לא נמצאה כל ראיה כי החיילים געגו והשחיתו רכוש בזדון וללא הצדקה". לאור כל אלה הורה פרקליט מרכז לסגור את תיק החקירה.

המידע על ממצאי החקירה ותוצאותיה הגיע למוקד כשנה וחצי אחרי החקירה, ולמעלה מ-7 חודשים אחרי שנחקר אחרון הנחקרים על-ידי חוקרי מצ"ח.

כמה זמן לוקח לקבל את חומר החקירה

- * ב-16.4.95 ביקשה עו"ד באדרה חורי מהמוקד לאפשר לה לצלם את חומר החקירה. פרקליט מרכז, סא"ל אבירם ניר, לא הגיב.
- * ב-10.7.95 שבה וביקשה עו"ד חורי לצלם את חומר החקירה.
- * ב-31.7.95 השיב סרן אודי בן אליעזר בשם פרקליט מרכז, כי עם קבלת החומר המצונזר יודיע למוקד.
- * ב-13.5.96 פנתה עו"ד חורי למנהל מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, עו"ד עוזי פוגלמן, בתלונה על שפרקליטות מרכז מעכבת את מסירת חומר החקירה.
- * ב-4.6.96 הודיע סרן בן אליעזר, כי מטעמים שאינם נהירים לפרקליטות מרכז, התעכבה העברת החומר לשם צינזורו. עם זאת, בירור טלפוני עם הגורמים המתאימים העלה, שהצינזור יבוצע בקרוב.
- * ב-14.7.96 צולם חומר החקירה.
- 15 חודשים חלפו מפניית המוקד לצלם את החומר ועד צילומו.

תביעת הפיצויים

- ב-26.8.96 פנה עו"ד הישאם שבאיטה מהמוקד לעו"ד אדריאן אגסי מיחידת ביטוח ותביעות במשרד הביטחון, בדרישה לפצות את משפחת פקיה בסכום של 5,000 ש"ח על הנזקים שנגרמו בביתה בשתי פריצות החיילים. מדינת ישראל ומשפחת פקיה הגיעו להסכם פשרה ב-2.3.97 לפיו תקבל המשפחה פיצוי בסך 2,000 ש"ח.

תיאור המקרה

ביום 17.7.93, בשעה 5.00 לפנות בוקר, בעת שבני משפחת אוולאד-עיסא נמו את שנתם, הוקפו שלושת בתיהם במחנה הפליטים אלערוב שליד חברון על ידי כמה עשרות חיילים. לחלק מהחיילים היו כומתות בצבע ירוק-צהוב, ואחרים היו שוטרי משמר הגבול. החיילים קראו ברמקול לבני המשפחה לצאת מן הבית. בעוד כל בני המשפחה נמצאים מחוץ לביתה, זרקו החיילים שלושה רימוני הלם אל תוך ביתו של יוסף רשדי אסמעיל אוולאד-עיסא. לאחר מכן נכנסו החיילים אל תוך הבית. הם שהו בו כשעה ומחצה. כשיצאו מהבית ראה יוסף אוולאד-עיסא, כי נטלו עימם קלסרי לימוד של ילדיו. באותו שלב ראה גם קצין שעלה על גג ביתה של אמו, המצוי בסמוך לביתו, כשבדיו פטיש גדול. הקצין חבט בגג, העשוי אבץ, במשך כ-15 דקות.

כשהותר לבני המשפחה להיכנס לבתיהם, נתגלה בפניהם מראה של הרס. בביתו של יוסף שרר תוהו ובוהו. כל כלי המטבח היו שבורים, המקרר היה שבור, מכונת הכביסה נהרסה כליל, דלתות ארונות באחד החדרים היו שבורות, הכיור במקלחת היה שבור, המושבים והידידות ברהיטי הסלון היו שבורים, והריפוד היה קרוע. לאחר מכן גילה יוסף, כי נוסף על קלסרי הלימוד של ילדיו נלקחו מביתו גם קלטות מוסיקה ווידאו, דיסקטים המיועדים לשימוש במחשב, וכן רשיון הבנייה של ביתו.

בתצהיר שנתנה האם בפני עו"ד תגריד ג'השאן מהמוקד בתאריך 12.12.93, גוללה מסכת התנכלויות קשה של חיילים ולובשי בגדים אזרחיים שהגיעו לביתה כ-25 פעמים במהלך ארבעה חודשים, לשם עריכת חיפושים בבית. במהלך "ביקוריהם" פגעו פיזית בבני המשפחה, השחיתו והרסו את כל תכולת הבית ואת המבנה עצמו.

לביתה של האם, ג'מילה חסונה חסן אוולאד-עיסא, נגרמו נזקים חמורים עוד יותר. עקב חבטות הקצין בפטיש הגדול בגג הבית התמוטט הגג, ובעקבותיו התמוטטו גם קירות הבית. כל תכולת הבית נפגעה קשות ויצאה מכלל שימוש. האם התלוננה עוד, כי חרף היותה אשה דתייה, הכריחו אותה החיילים לצאת לרחוב, לעיני כל, בעודה לבושה כתונת לילה בלבד ולראשה אין כיסוי ראש, דבר שפגע ברגשותיה.

האם גם מציינת, כי בעת ה"ביקורים" הללו נאלצו היא ובני המשפחה לשבת שעות מחוץ לביתם, בחום הצהריים או בקור הלילה, בלא שדבר מאכל או משקה בא אל פיהם, וכאשר החיילים אוסרים עליהם אפילו להסתייע בבתי השכנים לשם עשיית צורכיהם.

העדויות

תלונת המוקד בעניין זה הועברה לפרקליט מרכז דאז, שלמה פוליטיס, ב-29.12.93. תצהיריהם של יוסף רשדי אסמעיל אוולאד-עיסא ואמו היו מצורפים לתלונה, כך שעיקרי הדברים היו ידועים גם למצ"ח, שאליה הועבר החומר לחקירה.

מחומר החקירה עולה, כי לא נעשה מאמץ של ממש לאתר את הכוחות שהיו מעורבים בפעולה שבמהלכה נגרם ההרס בבית משפחת אוולאד-עיסא, זאת למרות שבפני חוקרי מצ"ח היו די והותר נתונים כדי לאתרם. בדו"ח פעולה של חוקר מצ"ח מ-5.7.94 נזכר יומן המבצעים של חטיבת חברון, אך לא נראה שנעשה בו שימוש כלשהו בהקשר זה. ולא זו בלבד, אלא שבדו"ח פעולה של חוקר מצ"ח מ-7.7.94 נזכרות שלוש יחידות שהיו באותו יום, 17.7.93, במחנה אלערוב, ופעלו במסגרת מבצע של כוחות צה"ל שם. בחומר שהועבר למוקד נמחקו שמות היחידות הללו, אך ברור שהן היו גלויות לעיני חוקרי מצ"ח, ויכלו ללמדם היכן להתחיל לחפש. מידע נוסף היה כלול גם בתצהירו של יוסף אוולאד-עיסא: הוא ציין כי צבע הכומתות של החיילים היה ירוק-צהוב. ככל הנראה היו אלה חיילי נח"ל. ואולם, חוקרי מצ"ח לא טרחו לנסות להיאחז בקצות חוטים אלו, ומשכו ידיהם מחקירת העניין.

מידע נוסף החמיצו בשל סירובו של איש שב"כ לשתף עימם פעולה. בדו"ח פעולה מ-5.7.94 כותב חוקר מצ"ח, כי ביקר באותו יום בשב"כ חברון, ונפגש עם איש שב"כ, שלא הזדהה. החוקר הציג בפניו יומן מבצעים מיום 17.7.93, וביקשו לבדוק אם היה ביחידה איש העונה לשם "נועם". וזו היתה תגובתו של איש השב"כ, כפי שסיכם אותה חוקר מצ"ח: "לבד מאישור הידיעה כי לא היה ביחידה אדם העונה לשם 'נועם', סירב האחרון למסור כל התייחסות". חוקר מצ"ח הסתפק בסירוב ונמנע מחקירת מידע שהיה לו לגביו חשד כי הוא רלבנטי לחקירת האירוע. חלק מתקופת החקירה שהו בני המשפחה בערב הסעודית, אך בראשית ספטמבר 1994 הגיעה האם למשרד המוקד, והביעה את נכונותה להתייצב לחקירה בפני חוקרי מצ"ח. אך כל נסיונות המוקד לאתר את התיק במצ"ח או להביא לחקירת האם עלו בתוהו. כל הפניות – בכתב ובטלפון – לא נענו. האם מעולם לא נחקרה על ידי חוקרי מצ"ח, ולא נגבה ממנה שום מידע מעבר למה שכבר מסרה בתצהירה.

פרקליט מרכז סוגר את התיק

ב-20.11.94 הודיע פרקליט מרכז דאז, סא"ל ניר אבירם, כי עקב הזמן שחלף מאז הגשת התלונה קטנו הסיכויים לאתר את הכוח שפעל. נימוק נוסף לכך היה, כי המתלוננים שהו בחו"ל ואי-אפשר היה לקבל מהם פרטים מזהים נוספים על הכוח. המתלוננים אכן שהו בחו"ל חלק מתקופת החקירה, אך בחודש ספטמבר, חודשיים לפני החלטת פרקליט מרכז לסגור את התיק, שהו בביתם והביעו נכונותם להיחקר. לגופם של דברים מסכם פרקליט מרכז, כי החיפושים נערכו בבית אחרי קרוב משפחה המשתייך לחמאס. "בנסיבות אלו", הוא כותב, "של חיפוש אחרי מבוקש מסוכן, מתבקש חיפוש יסודי ומדוקדק בבית המבוקש, במגמה לאתר מסמכים, חפצים או אמצעי לחימה. בחיפוש זה, נזקים לרכוש, לצערנו, עלולים לעיתים לקרות". בתשובתו מתעלם הפרקליט מהחקירה השטחית שערך מצ"ח, ומנסה לגלגל את האחריות לכשלון החקירה על המתלוננים עצמם.

אחרי שנודע למוקד כי פרקליט מרכז הורה לסגור את התיק, פנתה אליו עו"ד באדרה חורי, וביקשה כי ישקול שנית את החלטתו, תוך הדגשה כי האם ובנה מוכנים להיחקר על ידי חוקרי מצ"ח. סרן אודי בן אליעזר השיב בשם פרקליט מרכז, כי "בשלב זה – נוכח חלוף הזמן ואי היכולת לאתר את הכוח הספציפי שערך החיפוש בבית משפחת עיסא – אין טעם בפתיחת החקירה מחדש, בהעדר כל פרט נוסף היכול לסייע באיתור החיילים המעורבים". במכתב קודם הליון על שהמתלוננים לא באו להיחקר, ולכן לא היתה אפשרות לקבל מהם פרטים נוספים על הכוח; ומשהביעו נכונות לבוא ולהיחקר – על מנת למסור פרטים אלו – נאחז סרן בן אליעזר בטענה כי אין "כל פרט נוסף היכול לסייע באיתור החיילים המעורבים" כדי לתרץ את סגירת התיק.

כמה זמן לוקח לקבל את חומר החקירה

- * ב-23.1.95 ביקשה עו"ד באדרה חורי, כי פרקליט מרכז יאפשר למי מאנשי המוקד לצלם את חומר החקירה.
- * ב-14.5.95 נשלחה תזכורת לפרקליט מרכז. סא"ל אבירם ניר לא הגיב.
- * ב-7.6.95 נשלחה תזכורת לפרקליט מרכז.
- * ב-1.8.95 השיב סא"ל ניר, כי היות שהכוחות שפעלו באלערוב באותו יום לא אותרו, וכיוון שהפעולה היתה חוקית, "איננו סבורים שיש בחומר החקירה שביקשתם כדי לקדם את עניינו של מרשכם. אם בכל זאת תעמדו על עיון בחומר האמור, אנא הודיעונו".
- * ב-12.11.95 שבה עו"ד חורי והודיעה על רצונה לקבל את חומר החקירה. סא"ל אבירם ניר לא הגיב.
- * ב-3.4.96 נשלחה תזכורת נוספת לפרקליט מרכז.
- * ב-23.4.96 הודיע סרן אודי בן אליעזר, בשם פרקליט מרכז, כי החומר טרם התקבל במשרדם.
- * ב-13.5.96 פנתה עו"ד חורי לעו"ד עוזי פוגלמן, מנהל מחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, בתלונה על העיכוב הממושך בהעברת חומר החקירה.

* ב-4.6.96 הודיע סרן בן אליעזר, כי החומר בדרך למשרדו.

* ב-14.7.96 צולם החומר.

מיום הפנייה הראשונה לקבלת החומר ועד צילומו חלפה שנה וחצי, זמן לא סביר. זאת ועוד, הנמקתו של סא"ל אבירם ניר בקשר לאי-מסירת החומר היא מרחיקת לכת אפילו במכלול העיכובים שנקטה פרקליטות מרכז בתיקים אחרים. מעולם לא היה ניסיון להתחמק ממסירת החומר בטענה ש"אין בו כדי להועיל" לנפגע.

אפשרויות אחרות לחקירת האירוע

חרף הזמן שחלף מהגשת התלונה ועד תחילת החקירה, עדיין אפשר היה להיעזר ביומני מבצעים של היחידות שאיתר מצ"ח. עובדה היא, שחוקר מצ"ח הגיע לשב"כ, שככל הנראה אנשיו היו מעורבים בפעולה. אילו הגיעו חוקרי מצ"ח ליחידות, יש סיכוי שהיו מאתרים ולו חלק מהחיילים לשם חקירתם. חקירה רצינית, אילו נערכה, היתה מגלה מדוע נגרם נזק כה רב לשני בתיים, כאשר מטרת הכניסה אליהם היתה חיפוש אחרי חשוד. ייתכן שהיתה מתבררת גם השאלה, מדוע הושלכו רימוני הלם לבית, והאם היתה הצדקה לכך.

צה"ל מודה: החיילים המעורבים לא נחקרו

גרמת נזקים בביתו של אמין מעאלי

תיאור המקרה

ביום 20.8.93, בסביבות השעה 12.00, הגיעו ששה חיילים בסיור רגלי לביתו של אמין מעאלי בכפר סלפית שבנפת טול כרם. הוא עצמו שהה בחנותו, הסמוכה לביתו. דלת הבית היתה נעולה. משהגיעו החיילים למקום הציע להם מעאלי כי יפתח את הדלת. חייל אחד, גובהו כ-1.70 מטר, בעל עור כהה ומזוקן, אסר על מעאלי להיכנס לביתו. חייל אחר, גבוה ובעל עור בהיר, בעט בדלת וכתוצאה מכך נשבר המנעול. שני חיילים נכנסו לחצר הבית והשליכו רימון הלם בחצר. אחר כך נכנסו החיילים לבית. הם היו בו כחצי שעה. לאחר שיצאו ממנו גילו בני הבית את ההרס שגרמו החיילים: דלתותיהם של שני ארונות היו שבורות; מגירות במזנון היו שבורות; תכולתם של ארונות הוצאה מהם; נזק נגרם גם לכלים במטבח ובשירותים. מדברי אחד החיילים לאשתו של אמין מעאלי עלה, כי הם מחפשים את בנם המבוקש – עבד אלפתאח.

בתצהיר שנתן אמין מעאלי למוקד ציין עוד, כי לפני אירוע זה היו חיילים כמה פעמים בביתו, אך בפעמים הקודמות לא גרמו נזק. "ביקור" נוסף של חיילים היה גם אחרי האירוע הזה, ובו ערכו החיילים חיפוש בשעת לילה מאוחרת.

העדויות

בעת האירוע שהו בחצר הבית אמין מעאלי עצמו, רעייתו, בתו וכלתו. כאמור, בתצהירו פירט אמין מעאלי את השתלשלות האירוע, וכן תיאר שניים מהחיילים שהשתתפו בו.

בהוראת שר הביטחון חקרה פרקליטות צפון את המתלונן

- * ב-7.9.93 העבירה עו"ד באדרה חורי מהמוקד תלונה ראשונה בעניין לפרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס.
- * ב-12.10.93 נשלחה תזכורת לסא"ל פוליטיס.
- * ב-18.10.93 הודיעה רס"ן רחל תורן-כהן, פרקליטה צבאית, לעו"ד חורי, כי התלונה הועברה לחקירה. באותו יום הורתה רס"ן תורן-כהן למצ"ח לחקור את התלונה.
- * בימים 28.10.93 ו-30.10.93 שוחח חוקר מצ"ח עם מפקד גדוד 71, סא"ל דורון מיינרד, שהוברר כי חייליו הם שפרצו לבית משפחת מעאלי. בשיחה אמר סא"ל מיינרד, כי הפריצה לבית התבססה על מידע שהמבוקש, עבד אלפתאח מעאלי, בנו של אמין מעאלי, הוא אלים, נושא נשק באופן קבוע, היה שותף למספר רציחות ופיגועים חבלניים, הוא מתכנן לפגוע ומאיים לרצוח את חיילי הנציגות (ככל הנראה של המינהל האזרחי – המוקד) ואת קפטן מנצור בפרט, וכן שהוא נראה נכנס מדי פעם לבית אביו. המג"ד, סא"ל מיינרד, ערך בירור עם קציני הגדוד, והם אמרו לו שהחיפושים בבית נערכו באופן יסודי אך הכחישו את שבירת המנעול, את זריקת רימון ההלם ואת הנזקים המתוארים בתלונה.
- * ב-1.11.93 הודיע רס"ן יגאל שטייף, מפקד בסיס מצ"ח ים ואיו"ש, לפרקליטות מרכז, כי "לאור האמור לעיל בכל חיפוש שבוצע אחרי המבוקש לא נלקחו סיכונים, אך בבירור שנערך עם קציני הגדוד שהשתתפו בחיפושים אחרי המבוקש הכחישו האחרונים את שבירת המנעול, זריקת רימון ההלם, והנזקים המתוארים בגוף התלונה. לאור האמור לעיל הנני ממליץ שלא לפתוח בחקירת מצ"ח בנושא שבנדון".
- * ב-18.11.93 העבירה רס"ן תורן-כהן את הטיפול בעניין לפרקליטת צפון, סא"ל לני אלפורד, כיוון שגדוד 71 הוא בתחום סמכותה.

* ב-13.2.94 הודיע סרן ארז רבן, מפקד מצ"ח ברמת הגולן, שאליו הועברה החקירה, לפרקליטת צפון, כי סא"ל מינרד מסר ש"אין באפשרותו לאתר את זהות חיילי הכוח שהשתתף בחיפוש".

* ב-23.3.94 השיבה סא"ל אלפורד לסרן רבן, כי עיינה בחומר שהעביר אליה, וכי היא סבורה ש"אין מנוס מהמשך חקירה בנושא, שכן מדובר בתלונה חמורה". והמשיכה: "יש לבקש עזרת המג"ד באיתור הפלוגה ששהתה באותה עת בתעסוקה ולגבות עדות החיילים או חלק מהם לגבי החשדות המועלים בתלונה". עוד ציינה, כי גם ממכתבו של רס"ן שטייף, מפקד מצ"ח בים ואיו"ש, עולה כי אותרו קצינים שהשתתפו בחיפושים והכחישו את הנזקים המתוארים בתלונה. גם אותם הורתה לאתר ולגבות מהם עדויות.

* ב-1.6.94 הודיעה סא"ל לני אלפורד לעו"ד באדרה חורי, כי "החיילים שנחקרו הכחישו כי גרמו נזק לרכוש המתלונן וכי הושלך רימון הלם... חרף החקירה המאומצת לא אותרו חיילים שלכאורה גרמו לנזקים הנטענים". לפיכך הורתה סא"ל אלפורד על סיום החקירה.

* ב-26.6.94 שלחה עו"ד חורי מכתב לסא"ל אלפורד, ובו תהתה הכיצד לא זומן אמין מעאלי לחקירה, ואיך הוחלט כי החיילים המזיקים לא אותרו, בעוד שלא נערך כל מסדר זיהוי שבמהלכו היה מנסים אמין מעאלי ובני משפחתו לזהותם.

* ב-28.8.94 השיבה סא"ל אלפורד, כי אמין מעאלי לא נחקר המצ"ח, כיוון שתצהירו היה מונח בפני החוקרים. היא ציינה כי נערך בירור עם מפקדים ביחידה, וכי הם הכחישו את טענות מעאלי, וכי "החיילים שנחקרו", כדבריה, הכחישו כי גרמו נזק לרכוש וכי הושלך רימון הלם.

* ב-13.9.94 השיבה עו"ד חורי למכתבה של סא"ל אלפורד, וציינה כי הבדיקה היתה שטחית ולא יותר מאשר בירורים כלליים. היא ביקשה לאפשר לה לצלם את חומר החקירה. סא"ל אלפורד לא השיבה.

* ב-2.11.94 נשלחה תזכורת לסא"ל אלפורד. סא"ל אלפורד לא השיבה.

* ב-8.1.95 נשלחה תזכורת נוספת לסא"ל אלפורד.

* ב-27.3.95 השיבה סא"ל אלפורד וחזרה על תמצית מכתביה הקודמים.

* ב-17.4.95 כתבה עו"ד חורי לסא"ל אלפורד, השיגה על החקירה השטחית והודיעה לה כי זו פנייתה האחרונה בעניין, שכן עדיין אפשר לאתר את החיילים המזיקים.

* ב-17.5.95 השיבה סא"ל אלפורד, ובמכתבה היה שינוי גירסה: "נעשו נסיונות לאתר את החיילים שפעלו במקום, אולם כיוון שלא נערך רישום פרטי החיילים, לא היתה קיימת אז אפשרות ובוודאי שאין כיום אפשרות לאתר חייל מסוים...". היא ציינה כי היות שהוחלט שלא לפתוח בחקירת מצ"ח, אין ברשותה חומר חקירה.

* ב-31.5.95 פנתה עו"ד חורי לשר הביטחון דאז, יצחק רבין. במכתבה שטחה את פרטי הפרשה וביקשה כי יורה על חקירת האירוע.

* ב-10.7.95 הודיע אל"מ דני בארי, התובע הצבאי הראשי, לפרקליטת צפון, כי אחרי עיון בהשגת המוקד הוא סבור שיש מקום להורות למצ"ח לגבות את עדותם של בני משפחת מעאלי.

פרקליטת צפון השלימה עם העובדה שמצ"ח הפרה את הוראותיה

כאמור, במכתבה של פרקליטת צפון, סא"ל לני אלפורד, מ-23.3.94, לסרן רבן ממצ"ח, היא הורתה לו לבקש את עזרת המג"ד באיתור הפלוגה ששהתה באותה עת בתעסוקה ולגבות עדות החיילים או חלק מהם לגבי החשדות המועלים בתלונה, וכן לגבות עדות גם מקצינים שהשתתפו בחיפושים והכחישו את הנזקים. כלומר, היה ברור לה כי איש מן החיילים המעורבים במעשה לא נחקר.

אף על פי כן, במכתבה לעו"ד חורי מ-1.6.94 כתבה כי "...נערכה חקירת מצ"ח" וכן כי "החיילים שנחקרו הכחישו כי גרמו נזק לרכוש המתלונן וכי הושלך רימון הלם" – בעוד שמכחישי הנזק היו הקצינים ולא החיילים עצמם. ואם לא די בכך, טענה כי "חרף החקירה המאומצת לא אותרו חיילים שלכאורה גרמו לנזקים הנטענים".

בכך מתעוררות שתי בעיות: ראשית, הוראותיה של סא"ל אלפורד עצמה למצ"ח לא מולאו: החיילים והקצינים

מגדוד 71 מעולם לא נחקרו על-ידי חוקרי מצ"ח שכן אפילו לטענתה, הם כלל לא אותרו. גם בחומר החקירה שהועבר למוקד לא נמצא זכר לנסיונות חיפוש. שנית, אף על פי שהוראותיה המדויקות את מי לחקור לא בוצעו, החליטה סא"ל אלפורד להסתמך על הבירור שערך מפקד גדוד 71 עם קציניו בלבד, על מנת לבסס את החלטתה לסגור את התיק.

עם זאת, נראה שבשלב מאוחר יותר עמדה סא"ל אלפורד על כך, שמכתבה לעו"ד חורי מ-1.6.94 לקה בתשתיתו העובדתית, ולכן שינתה גירסה במכתבה לעו"ד חורי מ-17.5.95: כעת טענה כי "נעשו נסיונות לאתר את החיילים שפעלו במקום, אולם כיוון שלא נערך רישום פרטי החיילים, לא היתה קיימת אז אפשרות ובוודאי שאין כיום אפשרות לאתר חייל מסוים...".

באותו מכתב טענה גם, כי אין ברשותה כל חומר חקירה, כיוון שלא נערכה כלל חקירת מצ"ח. גם כאן לא דייקה. ייתכן שחקירת מצ"ח במובנה הפורמלי לא נערכה, אך מידע על שיחות המג"ד עם קציניו ותמצית שיחה שערך חוקר מצ"ח עם מג"ד 71 היו ברשותה. את אלו היה עליה להמציא לעו"ד חורי כבר בשלב מוקדם יחסית, וייתכן שהיה בכך כדי להקל על חקירת הפרשה ואולי לאפשר לגלות את זהות החיילים המזיקים.

הסחבת השיגה את מטרתה

ב-23.8.95, בעקבות התערבות שר הביטחון והתובע הצבאי הראשי, נחקר סוף סוף אמין מעאלי על ידי מצ"ח. החקירה נערכה בדיוק שנתיים אחרי הפריצה לביתו, שהיתה כאמור ב-20.8.93.

בעת הפריצה לביתו היה אמין מעאלי, יליד שנת 1924, בן 69. בעת שנחקר על-ידי מצ"ח כבר מלאו לו 71 שנים. אין תימה, הן עקב הזמן הרב שחלף מאז האירוע והן בשל גילו המתקדם, שהיו סתירות בין תצהירו שניתן סמוך לאירוע לבין עדותו במצ"ח. לא ייפלא גם, שעם הזמן התחלפו לו האירוע עצמו ו"ביקורים" אחרים של חיילים בביתו, שכאמור גם עליהם דיווח למוקד.

פרקליטת צפון, סא"ל לני אלפורד, ביססה תגובתה על סתירות אלה: "עדותו של המתלונן שונה ורצופת סתירות לעומת הגירסה שמסר בתצהירו", כתבה לעו"ד באדרה חורי ב-30.1.96. "לא היתה באפשרות המתלונן למסור כל סימני זיהוי אשר יאפשרו את איתור החיילים. לפיכך, הוחלט על סיום הבדיקה ללא נקיטת צעדים משפטיים".

וכך, שנתיים וחצי אחרי האירוע, השיגה הסחבת המכוונת את מטרתה: עקב הסתירות הללו סוכלה אפילו האפשרות לפנות לקמ"ט תובענות על מנת שיפצה בסכום כלשהו את בני משפחת מעאלי על הנזקים שנגרמו לביתם ולרכושם.

כשצה"ל רוצה – החקירה מהירה ומקצועית גניבת תכשיטים ומטבעות זהב מביתה של סועאד עיסא

תיאור המקרה

ב־11.8.91, סמוך לשעה 21.00, נכנסו חיילים לבית של סועאד עיסא בכפר אלחד'ר שבנפת בית לחם. הם באו לעצור את בנה, חאלד, וערכו בבית חיפוש מדוקדק. לאחר שעזבו את הבית גילתה סועאד עיסא, כי קופסת פלסטיק כחולה שבה הוחזקו תכשיטים ומטבעות זהב, אשר היתה באינטרסול, מושלכת על הריצפה – ריקה. התכשיטים שהיו בה נעלמו.

מהתלונה עד החקירה

- * למחרת היום, ב־12.8.91, הגישה סועאד עיסא תלונה במטרה על הגניבה.
- * ב־14.8.91, התלונה במוקד על הגניבה. בו ביום פנה עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד לפרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, בבקשה לחקור את העניין.
- * ב־11.9.91 העביר סא"ל פוליטיס את התלונה למצ"ח.
- * ב־7.10.91 נחקרו שלושה חיילים מהיחידה שביצעה את החיפוש בבית: סג"מ חנן אזולאי, סמ"ר אריאל אסבג וסמ"ר מידד וקנין. מעדויותיהם של השלושה עלה, כי מידד וקנין הוא זה שערך את החיפוש באינטרסול. כאשר נשאל מידד וקנין על ידי חוקר מצ"ח על קופסת התכשיטים הכחולה, הכחיש כי נתקל בה בעת החיפוש. יש לציין כי בשלב זה נחקר מידד וקנין כעד – ולא כחשוד.
- * ב־8.10.91 פנה חוקר מצ"ח למוקד כדי לברר אם סועאד עיסא מוכנה להיבדק בפוליגרף. היא הסכימה.
- * ב־24.11.91 הגיעה סועאד עיסא לבדיקת הפוליגרף, אך אז התברר כי היות שעברה ניתוח לב פתוח היא אינה כשירה לבדיקה זו.
- * נראה כי עקב הצלבת העדויות – זו של סועאד עיסא כי קופסת התכשיטים היתה באינטרסול, ואלו של החיילים כי מידד וקנין הוא זה שערך את החיפוש שם – הגיעו חוקרי מצ"ח למסקנה, כי החשוד העיקרי בגניבה הוא מידד וקנין.
- לכן, ב־2.12.91 נחקר מידד וקנין שוב – הפעם כחשוד, תחת אזהרה. בחקירה זו שב והכחיש כי גנב את התכשיטים.
- * באותו יום נחקרה גם סועאד עיסא על ידי חוקרי מצ"ח, והיא חזרה על גירסתה.
- * בתאריך לא ידוע נבדק גם מידד וקנין בפוליגרף, והבדיקה העלה כי הוא משקר.
- * משום כך הוא נחקר פעם נוספת – שוב תחת אזהרה – ב־4.12.91. בחקירה זו הודה בגניבה. לאחר מכן גילה היכן הוסתרו התכשיטים, והם אכן נמצאו במקום המחבוא.

החקירה הסתיימה בהצלחה שלושה חודשים וחצי מיום הגשת התלונה, פרק זמן קצר למדי, בוודאי בהשוואה לתיקים אחרים.

כתב אישום והרשעה

* ב-23.12.91 הודיע פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, לעו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד, כי הורה לתובע הצבאי הראשי להגיש כתב אישום נגד החייל.

* ב-22.1.92 הרשיע בית הדין הצבאי במחוז שיפוט מרכז את מידד וקנין בעבירות של גניבה והתנהגות שאינה הולמת. בגין שתי עבירות אלו נגזרו עליו 6 חודשי מאסר, מהם 2.5 לריצוי בפועל והשאר על-תנאי למשך שנתיים; כן הורד בדרגה מסמל ראשון לטוראי.

מיום סיום החקירה ועד הרשעתו של מידד וקנין עברו כחודש ומחצה בלבד – גם זה פרק זמן קצר למדי.

מסקנה: כשמצ"ח רוצה – היא יודעת לחקור באופן מקצועי

תיאור שלבי הפרשה, מהגשת התלונה ועד הרשעת החייל, מלמד על תהליך חקירה נכון, הגיוני ותכליתי. במילים אחרות – מקצועי. כאשר כך מנהלים חקירה, ולא מתוך רצון לטייח עבירה של מישהו, אין תימה שהחקירה אינה נסחבת. חמישה חודשים מיום הגשת התלונה כבר הורשע החייל.

כל זה מלמד, כי כאשר מצ"ח רוצה לברר עניין עד תום היא מסוגלת לאתר, די מהר, את היחידה שחייליה היו מעורבים באירוע נשוא התלונה. לאחר מכן, כאשר החקירה נערכת כראוי, אין קושי מיוחד לאתר את החשוד או החשודים.

השוואת טיפולה של מצ"ח בפרשה זו עם טיפולה בחקירות אחרות, שמקצתן נזכרות בדו"ח זה, יותר משהיא מעודדת, מצירת תמונה עגומה לגבי התפקיד שמילאה מצ"ח בחקירתן של תלונות רבות. דווקא חקירה כה מקצועית כמו זו שנוהלה ביחס לגניבת תכשיטיה של סועאד עיסא מחזקת את התחושה כי בשאר התלונות – שרבות מהן היו על פגיעה בחיי אדם, פציעות והתעללויות – טיחה מצ"ח בכוונה את החקירה, משכה אותה, וחקריה לא טרחו להתייחס למסקנות או לסתירות שעלו מחקירת עדים או חשודים כדי להגיע לחקר האמת. שכן, וזאת מלמדת החקירה בתיק זה, לא מקצועיות חסרה למצ"ח, אלא רצון לחקור כראוי. מיום סיום החקירה ועד הרשעתו של מידד וקנין עברו כחודש ומחצה בלבד – גם זה פרק זמן קצר למדי.

מסקנה: כשמצ"ח רוצה – היא יודעת לחקור באופן מקצועי

תיאור שלבי הפרשה, מהגשת התלונה ועד הרשעת החייל, מלמד על תהליך חקירה נכון, הגיוני ותכליתי. במילים אחרות – מקצועי. כאשר כך מנהלים חקירה, ולא מתוך רצון לטייח עבירה של מישהו, אין תימה שהחקירה אינה נסחבת. חמישה חודשים מיום הגשת התלונה כבר הורשע החייל.

כל זה מלמד, כי כאשר מצ"ח רוצה לברר עניין עד תום, היא מסוגלת לאתר, די מהר, את היחידה שחייליה היו מעורבים באירוע נשוא התלונה. לאחר מכן, כאשר החקירה נערכת כראוי, אין קושי מיוחד לאתר את החשוד או החשודים.

השוואת טיפולה של מצ"ח בפרשה זו עם טיפולה בחקירות אחרות, שמקצתן נזכרות בדו"ח זה, יותר משהיא מעודדת, מצירת תמונה עגומה לגבי התפקיד שמילאה מצ"ח בחקירתן של תלונות רבות. דווקא חקירה כה מקצועית כמו זו שנוהלה ביחס לגניבת תכשיטיה של סועאד עיסא מחזקת את התחושה כי בשאר התלונות – שרבות מהן היו על פגיעה בחיי אדם, פציעות והתעללויות – טיחה מצ"ח בכוונה את החקירה, משכה אותה, וחקריה לא טרחו להתייחס למסקנות או לסתירות שעלו מחקירת עדים או חשודים כדי להגיע לחקר האמת. שכן, וזאת מלמדת החקירה בתיק זה, לא מקצועיות חסרה למצ"ח, אלא רצון לחקור כראוי.

בדו"ח זה ניסינו לבחון את דרך טיפולה של הרשות הצבאית במדגם של תלונות אשר נתקבלו במוקד להגנת הפרט בנוגע לעבירות גוף ורכוש של חיילים כלפי תושבים פלסטינים בשטחים בשנים 1989–1994. בדקנו אם בתיקים הנדונים בו עשתה המערכת הצבאית מאמץ להגיע לחקר האמת ללא משוא פנים, תוך בירור יסודי, חקירה אמينة, הגשת כתבי אישום המבטאים באופן הולם את העבירה שנעשתה, ומתן פסקי דין ההולמים את חומרת המעשים. המסקנות שהגענו אליהן עגומות, ומצביעות על מדיניות של המערכת הצבאית לעצום את עיניה מעבירות חמורות שמבצעים חיילים, ובכך, בין השאר, להתיר לאחרים לבצע עבירות דומות בעתיד.

התמונה מדאיגה עוד יותר כאשר מביאים בחשבון שלוש עובדות: האחת, שרוב התלונות המפורטות בדו"ח זה הוגשו בתקופת האינתיפאדה, כאשר הפרות זכויות האדם בשטחים היו בשיאן ועל המערכת הייתה מוטלת החובה להעביר לשטח מסרים של איפוק בהפעלת כוח. השנייה, שכמעט כל המתלוננים שפנו למוקד נפגעו בנסיבות שאינן קשורות להשתתפות פעילה בהפרות סדר או בהפרות חוק אחרות. השלישית, שהתלונות ששלח המוקד היו, ברוב המקרים, מבוססות על מסמכים רפואיים ומסמכים אחרים הנוגעים למקרה וגובו בתצהירים של המתלוננים.

ממצאים דומים לאלה העולים מדו"ח זה, הופיעו גם בדו"ח מס' 43 של מבקרת המדינה, שבדקה את דרכי עבודתה של הפרקליטות הצבאית פיקוד מרכז במשך שני פרקי זמן – בחודשים אוקטובר–דצמבר 1991, ומאי–ספטמבר 1992.¹ בדו"ח נמתחת ביקורת הריפה במיוחד על חקירת תלונות נגד חיילים על ידי קצין בודק (קבו"ד). לדברי המבקרת, "הקבו"דים, שבדרך כלל אינם בעלי הכשרה משפטית או ידע בתחום החקירות, מבצעים במקרים רבים עבודה שטחית, והמקרים שבהם מוגש לפרקליט מרכז תיק כהלכתו הנם מעטים ביותר. תופעה זו קיימת למרות הנחיות ברורות ומפורטות המצויות על גבי כתב המינוי של הקבו"ד, ולמרות הנחיות ייחודיות על אופן הבדיקה, שמעביר פרקליט מרכז, שרק מעטים מהקבו"דים טורחים למלא אחריהן... עוד עולה מן המסמכים, כי במקרים רבים מסתפק הקבו"ד בצילום יומן מבצעים ובצירופו לתיק, ואין הוא גובה עדויות, אפילו לא מן המתלוננים; בהרבה מקרים דו"ח סיכום קבו"ד אינו תואם כלל את חומר הראיות המצוי בתיק".²

המבקרת גם מצביעה בדו"ח על ליקויים בטיפול פרקליטות פיקוד מרכז, רובם ככולם מומחשים בתיקי הדו"ח ובאחרים, אשר הכשילו את החקירות ואת האפשרות להעמיד מישהו לדין: "החקירה לא נעשתה בסמוך לאירוע, והזמן שחלף מאז האירוע היקשה על החקירה ועל איתור החיילים שנטלו בו חלק; תיקי קבו"דים רבים הוחזרו על ידי פרקליט מרכז לקבו"דים להשלמת פרטים חסרים, והם לא הוחזרו או שהוחזרו לאחר זמן רב, ולעתים לאחר שנים; חל עיכוב רב בבירור פרטים חיוניים, דבר שסיכל את האפשרות לברר את האירוע לאשורו; הרישומים המנוהלים על ידי היחידות הצבאיות באזור אינם מאפשרים במקרים רבים את זיהויים של החיילים החשודים; היעדר שיתוף פעולה ואי-התייצבות של עדים ובכלל זה גם חיילי צה"ל".³

הדברים שנאמרו בדו"ח המבקרת לגבי הקצינים הבודקים, נכונים באותה מידה גם לגבי החקירות שנעשו על-ידי

¹ מבקר המדינה – דו"ח שנתי 43 לשנת 1993, דפוס הממשלה, ירושלים.

² שם, עמ' 879.

³ שם, עמ' 880.

מצ"ח. עם זאת, ולמרות דברים חמורים אלה בדו"ח המבקרת, המערכת הצבאית לא עשתה כל ניסיון לשפר את החקירות של תלונות שהוגשו על-ידי פלסטינים כנגד חיילים שפגעו בהם. בעבר, גם אם הדין לא מוצה עם החיילים, יכלו לפחות חלק מהנפגעים לקבל פיצויים מהמדינה על הנזקים והסבל שנגרמו להם. היום מנסה הממשלה לחסום אפשרות יחידה זו באמצעות חקיקת חוק שמטרתו לשלול פיצויים מפלסטינים שנפגעו על-ידי כוחות הביטחון בשטחים. המקרים המתוארים בדו"ח זה מתארים פגיעות בחפים מפשע, כולל בקטינים. לפי הצעת החוק, גם אלה ייוותרו בלא כל תרופה לסבל שנגרם להם. הצעת החוק מהווה המשך ישיר לטיפול המערכת הצבאית בהפרות החוק שבוצעו על-ידי אנשי כוחות הביטחון בעת פעילותם בשטחים. כפי שעולה מדו"ח זה, המערכת הצבאית מעולם לא עשתה מאמצים לעקור מהשורש את הפרות החוק של אנשי כוחות הביטחון כאשר אלה בוצעו כלפי פלסטינים. כיום מנסה המדינה לתת לכך גושפנקא חוקית, ולפטור את המדינה מכל אחריות להפרות חוק אלה.

נספח א: נתונים

תלונות שנתקבלו במוקד על פגיעות של חיילי צה"ל בפלסטינים 1988-1997

העמדה לדין:

441 תלונות נתקבלו במוקד על אלימות של חיילים כלפי פלסטינים, בין השנים 1988-1997. מתוכן:

22 – מוות	102 – השחתת רכוש
60 – פציעה	54 – החרמת רכוש
51 – הכאה ללא כוונה לעצור	28 – גניבה במהלך חיפוש
32 – הכאה בעת מעצר	59 – אחר.
33 – איומים והטרדות	

מתוך 441 התלונות, רק ב־22 מקרים היתה העמדה לדין.

ב־7 מקרים הועמדו תשעה חיילים לדין בבית־דין צבאי לפי הפירוט שלהלן:

העבירה ומספר המקרים	הועמדו לדין	פסק הדין
2 מקרים של מוות	2 חיילים	שניהם זוכו, אחד בעקבות ערעור.
2 מקרים של התעללות ומכות	3 חיילים	אחד נידון לחמישה חודשי מאסר על תנאי; אחד נידון לשני חודשי מאסר על תנאי; אחד נידון לארבעה חודשי מאסר, מהם חודש אחד על תנאי. שלושתם הורדו בדרגה.
3 מקרי גניבה	4 חיילים	שניים נידונו לשישה חודשי מאסר, מהם 2.5 חודשים בפועל והורדה בדרגה; אחד נידון לחמישה חודשי מאסר, מהם 45 יום בפועל; אחד נידון לחמישה חודשי מאסר, מהם 25 יום בפועל.

ב־16 מקרים הועמדו 25 חיילים לדין משמעתי, לפי הפירוט שלהלן:

העבירה ומספר המקרים	הועמדו לדין	החלטה
3 מקרי מוות	4 חיילים	לא ידוע*
11 מקרי מכות והתעללות	18 חיילים	לא ידוע*
2 מקרים אחרים	3 חיילים	לא ידוע*

* הצבא אינו נוהג למסור החלטה בדין משמעתי. במקרה אחד הועמדו חלק מהחיילים לדין משמעתי וחלקם לדין בבית־דין צבאי.

פיצויים:

ב-102 מן המקרים של אלימות חיילים כלפי פלסטינים, הגיש המוקד תביעות פיצויים לפי הפירוט:
מתוך 102 תביעות הפיצויים:

מוות – 7 תביעות	השחתת רכוש – 31 תביעות
פציעה – 21 תביעות	החרמת רכוש – 9 תביעות
הכאה ללא כוונה לעצור – 7 תביעות	גניבה – 7 תביעות
הכאה במעצר – 2 תביעות	אחר – 12 תביעות.
איומים והטרדות – 6 תביעות	

ב-67 תיקים קיבלה המשפחה פיצוי, מתוכם ב-11 מקרים התקבל פיצוי בתביעה שהוגשה בבית המשפט, ב-50 מקרים התקבלו הפיצויים מקמ"ט תובענות וב-6 מקרים מוועדת עררים.

הפיצויים בכל התיקים הללו נתקבלו בעקבות הסכמי פשרה, עם הפרקליטות או עם קמ"ט תובענות.

ב-29 תיקים התביעה טרם הוכרעה: 23 בבתי משפט ו-6 אצל קמ"ט תובענות.

ב-60 מקרים הוגשה תביעה לקמ"ט תובענות. ב-9 מהם נדחתה התביעה.
ב-6 מהתביעות שנדחו פנה המוקד לוועדת עררים ובכולם פסקה ועדת העררים על תשלום פיצויים.

בשלושה מקרים הוגשו תביעות שהטיפול בהן הופסק, עפ"י רצונו של המתלונן.

נספח ב: הצעת החוק לשלילת פיצויים

רשומות הצעות חוק

י"ח בתמוז התשנ"ז

2645

23 ביולי 1997

הצעת חוק לטיפול בתביעות של פעולות כוחות הבטחון ביהודה והשומרון וחבל עזה, התשנ"ז-1997

מתפרסמת בזה הצעת חוק מטעם הממשלה:

מבוא

הצורך בחוק לטיפול בתביעות בשל פעולות כוחות הבטחון ביהודה והשומרון וחבל עזה, התשנ"ז-1997, המוצע בזה, נובע מסוג ייחודי של תובענות בנזיקין המוגשות נגד מדינת ישראל בשנים האחרונות. מקור תובענות אלה באירועי "האינתיפאדה" באזורי יהודה והשומרון וחבל עזה (להלן – האזורים). בתובענות אלה נטען כי צה"ל וכוחות בטחון אחרים גרמו נזקי גוף ורכוש לתובעים תושבי האזורים.

מאז מלחמת ששת הימים החזיקה מדינת ישראל באזורים בדרך של "תפישה לוחמתית". בכל אזור הוקם ממשל צבאי אשר בראשו עומד מפקד צבאי. מקור הסמכות של המפקד הצבאי הוא בכללי המשפט הבינלאומי הפומבי שעניינם תפישה לוחמתית. בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי, מתפקידו של המפקד הצבאי לשמור על הבטחון ועל הסדר הציבורי באזור, ולשמור על שלוםם ובטחונם של כוחות צה"ל ושל האוכלוסיה האזרחית באזור. בדצמבר 1987 החלו באזורים מהומות והפרות סדר בהיקף נרחב, אשר כונו "האינתיפאדה". המהומות והפרות הסדר היו מאורגנות במסגרות שונות, על ידי מפקדות מתוך האזורים ומחוצה להם, שריכוזו והנחו את הפעילות בשטח. האינתיפאדה אופיינה בהפגנות המוניות, שכללו הבערת צמיגים בצמתים ובדרכים על מנת למנוע גישה לכפרים ולערים, שבתות, יידוי אבנים ובקבוקי תבערה לעבר כוחות צה"ל ואזרחים ישראלים, דקירות ושימוש בנשק קר אחר, וכן שימוש בנשק חם.

האינתיפאדה נשאה אופי כפול: פעילות אלימה, שהיתה מכוונת לפגוע באזרחים ישראלים, בחיילים ובאנשי כוחות הבטחון האחרים, וכן פעילות תעמולתית, כגון הפצת כרוזים, תליית דגלים, כתיבת סיסמאות וכד'. המכנה המשותף של ביטוייה השונים של האינתיפאדה הוא הכפירה בלגיטימיות של שליטת מדינת ישראל וכוחות הבטחון שלה באזורים.

האינתיפאדה היתה אפוא ביטוי למאבק קולקטיבי אלים, בעל יעדים פוליטיים, שתכליתו פגיעה בשליטתה האפקטיבית של מדינת ישראל באזורים במטרה לגרום ליציאתה מהם.

המציאות האמורה, שבפניה הועמדו כוחות הבטחון, היתה מורכבת: פעילות התושבים לא עלתה כדי צבא מאורגן, אולם היתה מאורגנת. לעתים הפעילות היתה המונית, ולעתים בקבוצות קטנות; לעתים נשאה אופי של הפגנות אלימות, ולעתים נשאה אופי של פעילות אלימה נקודתית ומכוונת, כגון ירי על חיילים או על כלי רכבם, השלכת בקבוקי תבערה על ריכוז חיילים, והשלכת בלוקים מגות כדי לפגוע קשות בחיילים ספציפיים. לעיתים סוגי פעילויות אלה היו משולבים ומעורבים זה בזה, קשים לזיהוי כפעילות מסוג מסוים, מאחר שחלק מהתושבים נטל חלק במעשים האלימים, וחלקם לא נטל בהם חלק, ולעולם לא היתה ערובה שאירוע שהתחיל בהפגנה, לא יסתיים באמצעים אלימים יותר. מצב זה הצמיח קשיים מיוחדים והעמיד סיכונים רבים בפני החיילים.

כבר בתחילת תקופת האינתיפאדה החלו תושבי האזורים להגיש תביעות נזיקין נגד המדינה, ובהן נטעו כי על המדינה לפצות את התובעים בשל נזקי גוף ורכוש שגרמו להם כוחות הבטחון. תחילה הוגשו התביעות ב"טיפטוף", ועם חלוף השנים, בקצב הולך וגובר. בנוסף לתביעות שהוגשו לבתי המשפט, תלויות ועומדות פניות רבות למשרד הבטחון לתשלום פיצוי לתובעים, הכנה להגשת תביעה.

עד כה הוגשו למעלה מ־4000 תביעות נזיקין נגד המדינה, מהן למעלה מ־700 תביעות תלויות ועומדות כיום בבתי המשפט ברחבי הארץ. בשנה האחרונה בלבד הוגשו למעלה מ־600 תביעות. תביעות אחרות מצויות בשלב התחלתי של פניה למשרד הבטחון, ואחרות שהסתיימו בפסק דין או בפשרה. לפי רישומי צה"ל, נהרגו במהלך אירועי האינתיפאדה כ־1000 פלסטינים ונפצעו כ־18,000.

בהתאם לסעיף 5 לחוק הנזיקים האזרחיים (אחריות המדינה), תשי"ב–1952, פטורה המדינה מאחריות בניזיקין בשל "פעולה מלחמתית של צבא הגנה לישראל".

בפסיקת בית המשפט העליון פורש הפטור בשל "פעולה מלחמתית" בצמצום, באופן שהוא חל רק לגבי פעולה שבה מתקיימים סממנים מובהקים של מלחמה. (ראה, למשל, בע.א. 623/83 אשר לוי נ' מדינת ישראל, פ"ד מ(1) 477).

בשאלת תחולת הפטור שבסעיף 5 לחוק האמור על פעולות שנעשו על ידי כוחות הבטחון בתקופת האינתיפאדה טרם נפסקה הלכה על ידי ביהמ"ש העליון. כיום תלויים בפני בית המשפט העליון מספר ערעורים בסוגיה זו, ובשאלות נוספות הכרוכות בכך. נשיא בית המשפט העליון איחד את הדיון בתיקים אלה, וקבע כי הדיון יהיה בהרכב מיוחד של 9 שופטים. בדיון (תזכורת) שהתקיים לפני כמה חודשים הביע בית המשפט את דעתו כי עדיף שהסוגיה של פיצוי תושבי האזורים עקב פגיעה על־ידי כוחות הבטחון בתקופת האינתיפאדה תוסדר בחקיקה.

האינתיפאדה היתה כאמור מאבק אלים, מתוכנן ומאורגן, לפחות בחלקו, על רקע קונפליקט בין עמים. מאבק זה כלל פגיעה מכוונת בחיילים ובאזרחים. כוחות הבטחון אשר נדרשו להשליט סדר ולשמור על הבטחון באזורים, פעלו בתנאים קשים תוך סיכון ממשי לחיים ולגוף, במידה המצדיקה לראות בכך "פעולה מלחמתית", שאין המדינה צריכה לשאת באחריות לנזקה. מלחמה היא מאבק אלים בין עמים. דרכי המאבק רבים ומגוונים הם. מלחמה פנים רבות. יש שהיא לובשת אופי של מלחמה כוללת, ויש שהיא לובשת צורה של פעילות אלימה אחרת. החוק המוצע מיועד להבהיר ולקבוע את תחולת הפטור בשל "פעולה מלחמתית" גם על פעילות של כוחות הבטחון באזורים אשר נעשתה במסגרת המאבק בטרור ובפעילות איבה והתקוממות נגד כוחות בטחון ואוכלוסיה אזרחית.

התביעות המתוארות לעיל מעמידות את המדינה גם בפני בעיות קשות בתחום סדרי הדין ודני הראיות, אשר לעתים תכופות אין בידה להתמודד עימם בכלים המשפטיים הקיימים.

בחלק מן התובענות, אין למדינה אף "קצה חוט" כדי לבדוק את הטענות בדבר מעורבות כוחות הבטחון באירוע הנטען, הן מבחינת האחריות לאירוע והן מבחינת גובה הנזק. בתקופת האינתיפאדה התקשתה המדינה להגיע לסביבת מגוריו של התובע, תושב האזורים, במטרה לברר את נסיבות הפגיעה הנטענת והיקף הנזקים. הביורור כשלעצמו היה כרוך בסיכון חיי אדם ולעתים קרובות נמנע עקב כך. עם יציאת צה"ל ממרכזי האוכלוסיה, כינון הרשות הפלסטינית, והפריסה החדשה של צה"ל באזורים, אין למדינה, למעשה, אפשרות גישה למקומות שבהם נגרם הנזק הנטען.

קושי נוסף באותו הקשר הוא שהטיפולים הרפואיים של הנפגעים נעשו במתקנים רפואיים שאינם בישראל, ואשר גם אליהם אין כיום גישה למדינה. עובדה זו יוצרת קושי לגבי בדיקת מהימנות הדיווח הרפואי הנטען. חטיפת גופות

מבתי חולים של פלסטינים שנהרגו סיכלה את האפשרות לברר אם נפגעו מחיילי צה"ל, חלק מהפגיעות לא היו ידועות לחיילים ולכן לא נחקרו כלל. בבתי חולים מקומיים ישנם רישומים חלקיים בלבד, וגם אלה – אין בהם בהכרח ללמד על זהות הפוגע. אף אם נמצאו רישומים כלשהם אודות האירוע הנטען אצל צה"ל, אזי אין ברישומים, ברוב המקרים, די כדי ללמד באופן ברור על אופי האירוע או על תוצאותיו.

קיים גם קושי באיתור עדים מטעם המדינה מקרב כוחות הבטחון והבאתם לבית המשפט. הקושי באיתור נובע מכך שתדירות תחלופת הכוחות בשטח היתה גבוהה מאוד, וקיים קושי רב לאתר בדיעבד, לעתים שנים רבות לאחר האירוע, את החיילים שהשתתפו בפעילות נקודתית. גם אם אותרו החיילים, אזי במועד שבו נדרשת עדותם הם כבר, בדרך כלל, לא חיילים, חלקם שוהים בחו"ל, וקיים קושי להביאם למסירת עדות. אף אם אותרו, ואף אם התייצבו למסור עדות, מתברר לעתים מזומנות כי עקב השתתפותם באירועים דומים רבים בפרק זמן קצר, הם אינם יכולים לזכור כדבעי אירוע פלוני. קושי זה מחריף נוכח השיהוי הניכר בהגשת חלק גדול מהתביעות.

צירוף כל אלה תוצאתו חוסר יכולת מעשית להתגונן מפני התביעות, ועידוד תופעה של תביעות כזב ונסיגות הונאה מצד התובעים, כאשר אין בידי המדינה כלים אפקטיביים להבחין בין תביעות מסוג כאמור לבין תביעות המבוססות על עובדות שאכן התרחשו בפועל.

לשיקולים שפורטו לעיל יש להוסיף את החתימה על ההסכמים עם אש"ף, הכוללים הכרה הדדית והתחייבות להפסקת מעשי האלימות בין הצדדים. במסגרת ההסכמים גם בוצעה נסיגה של כוחות צה"ל ממרכזי הערים וריכוזי האוכלוסיה הפלסטינית, והעברת מכלול הסמכויות לטיפול באוכלוסיה הפלסטינית לידי הרשות הפלסטינית.

בעת מאבק מזוין בין עמים על כל צד לשאת בנזקיו ולטפל בנפגעייו. לאזרחי ישראל שנפגעו בתקופת האינתיפאדה אין, כידוע, אפשרות מעשית לתבוע פיצוי לנזקם מאלה האחראים לפגיעתם, והם זוכים לתגמולים מהמדינה כנפגעי פעולות איבה. משנחתמו ההסכמים עם הפלסטינים, נוצר אקלים מדיני חדש בין מדינת ישראל לפלסטינים באזורים, המצדיק כשלעצמו פתיחת "דף חדש" גם בהיבט שבו מדובר כאן.

הצעת חוק לטיפול בתביעות בשל פעולות כוחות הבטחון ביהודה והשומרון וחבל עזה, התשנ"ז – 1997

הגדרות

1. בחוק זה –

"אזור" – כל אחד מאלה: יהודה והשומרון וחבל עזה;
"בית המשפט" – בית משפט הדין בתובענה לפי סעיף 2;
"המועצה", "ההסכם" – כהגדרתם בחוק להארכת תוקפן של תקנות שעת חירום (יהודה והשומרון וחבל עזה – שיפוט בעבירות ועזרה משפטית), התשכ"ח-1967;¹
"המדינה" – מדינת ישראל, לרבות צבא הגנה לישראל;
"מעשה" – לרבות מחדל;
"נפגע" – מי שנגרם לו נזק כתוצאה ממעשה שנעשה באזור על-ידי צבא הגנה לישראל;
"צבא הגנה לישראל" – לרבות כוחות בטחון אחרים של מדינת ישראל שפעלו או שפועלים באזור, ולרבות כל מי שפעל או שפועל מטעמם;
"קטיף" – מי שטרם מלאו לו שמונה עשרה שנים.

תובענה נגד

המדינה

2. (א) תובענה בניזיקין נגד המדינה בשל נזק שנגרם כתוצאה ממעשה שנעשה באזור על-ידי צבא הגנה לישראל (בחוק זה – תובענה) תידון בהתאם להוראות חוק זה.
(ב) הוראות חוק זה לא יחולו על תובענה שפרק ד' לחוק יישום ההסכם בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה (סמכויות שיפוט והוראות אחרות) (תיקוני חקיקה), התשנ"ו – 1996,² חל עליה, ועל תובענה בשל תאונת דרכים כמשמעותה בחוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה – 1975,³ שבה מעורב רכב של צבא הגנה לישראל אשר מספר הרישוי שלו או זהותו של מי שנהג בו בעת התאונה ידועים, זולת אם התאונה אירעה אגב פעילות עוינת של הנפגע נגד צבא הגנה לישראל או נגד אוכלוסיה אזרחית.

פעולה מלחמתית

3. לענין תחולת סעיף 5 לחוק הנוזיקין האזרחיים (אחריות המדינה), התשי"ב – 1952,⁴ על תובענה לפי חוק זה, יראו כ"פעולה מלחמתית" כל פעולה מבצעית של צבא הגנה לישראל שתכליתה לחימה בטרור או מניעתו, וכל פעולה אחרת של שמירה על הבטחון ומניעת פעולות

דברי הסבר

סעיף 1 מוצע שהמונח "צבא הגנה לישראל" יכלול את כל כוחות הבטחון של מדינת ישראל שפעלו ופועלים באזורים, לרבות משטרת ישראל ושירות הבטחון הכללי, ולרבות מי שפעל מטעמם, היינו גם אנשי כוחות הבטחון, ככל שייתבעו אישית.

סעיף 2 החוק המוצע קובע, כי תובענות בניזיקין נגד המדינה בשל נזק שנגרם כתוצאה מפעילות כוחות הבטחון באזורי יהודה והשומרון וחבל עזה יידונו בכפוף להוראות המיוחדות של חוק זה בנוגע לתובענות אלה.

החוק אינו חל על תובענה שפרק ד' לחוק יישום ההסכם בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה (סמכויות שיפוט והוראות אחרות) (תיקוני חקיקה), התשנ"ו – 1996, חל עליה, היינו, תובענות בשל פעילות המינהל האזרחי באזורים במסגרת תחומי האחריות שהועברו לרשות הפלסטינית בהתאם להסכם הביניים, כגון: תובענות בשל רשלנות רפואית, אשר לגביהן נקבע בחוק האמור כי בית המשפט לא ייזקק להן.

החוק אינו חל גם על תובענה בשל תאונת דרכים שבה מעורב רכב של כוחות הבטחון שמספר הרישוי או זהותו של הנהג ידועים, אלא אם כן התאונה אירעה אגב פעילות עוינת של הנפגע נגד כוחות הבטחון או נגד אוכלוסיה אזרחית.

סעיף 3 האינתיפאדה היתה כאמור מאבק אלים, מתוכנן ומאורגן, לפחות בחלקו, על רקע קונפליקט בין עמים. מאבק זה כלל

¹ ס"ח התשכ"ח עמ' 20; התשל"ח עמ' 48; התשנ"ו, עמ' 34.

² ס"ח התשנ"ו, עמ' 34.

³ ס"ח התשל"ה, עמ' 234.

⁴ ס"ח התשי"ב, עמ' 339.

איבה והתקוממות שנעשתה בנסיבות של סיכון לחיים או לגוף על-ידי צבא הגנה לישראל, אלא אם כן הורשע אדם בדין בשל גרימה בזדון של הנזק נושא התובענה.

דחיית תובענה 4. בית המשפט רשאי, מטעמים שיירשמו, לדחות תובענה, כולה או מקצתה, אם נוכח כי –
(1) הפגיעה אירעה אגב פעילות עוינת חמורה של הנפגע נגד צבא הגנה לישראל או נגד אוכלוסייה אזרחית;
(2) הנפגע הורשע בשל פעילות טרור חמורה נגד צבא הגנה לישראל או נגד אוכלוסייה אזרחית.

תשלום מטעמים הומניטריים

5. בית המשפט רשאי, מטעמים שיירשמו, לפסוק לנפגע פיצויים, בשיעור שלא יעלה על השיעור הקבוע בסעיף 10, אף בהתקיים הפטור לפי סעיף 3, אם נוכח כי בנסיבות המקרה טעמים הומניטריים מיוחדים מצדיקים זאת.

חובת הודעה 6. (א) לא ידון בית המשפט בתובענה אלא אם כן הנפגע או אפוטרופסו או אחר מטעמו נתן הודעה בכתב, כפי שייקבע בתקנות, על המעשה נושא התובענה.

דברי הסבר

פגיעה מכוונת בחיילים ובאזרחים. כוחות הבטחון אשר נדרשו להשליט סדר ולשמור על הבטחון באזורים, פעלו בתנאים קשים תוך סיכון ממשי לחיים ולגוף, במידה המצדיקה לראות בכך "פעולה מלחמתית", שאין המדינה צריכה לשאת באחריות לנזקה. מלחמה היא מאבק אלים בין עמים. דרכי המאבק רבים ומגוונים הם. מלחמה פנים רבות. יש שהיא לובשת אופי של מלחמה כוללת, ויש שהיא לובשת צורה של פעילות אלימה אחרת.

החוק המוצע מיועד להבהיר ולקבוע את תחולת הפטור בשל "פעולה מלחמתית", הקבוע בסעיף 5 לחוק הניזקין האזרחיים (אחריות המדינה), התשי"ב-1952, בכל הנוגע לתובענות לפי חוק זה, על פעילות כוחות הבטחון באזורים, אשר נעשתה במסגרת המאבק בטרור ובמניעתו, או במסגרת פעילות אחרת של כוחות הבטחון שתכליתה שמירה על הבטחון ומניעת פעולות איבה והתקוממות, שנעשתה בנסיבות של סיכון לחיים או לגוף. הגדרה זו כוללת, בין היתר, גם את פעילות כוחות הבטחון לדיכוי מהומות והפרות סדר ולפיזור הפגנות אשר כללו יידי אבנים, זריקת בקבוקי תבערה, ולעתים גם ירי מנשק חם, אשר נעשו בנסיבות של סיכון לחיים או לגוף. סייג להגנה לפי סעיף זה מקום שהורשע אדם, מכוחות הבטחון, בדין בשל גרימה בזדון של הנזק נושא התובענה.

כפי שנקבע לאחרונה בפסק הדין של בית המשפט המחוזי בירושלים בתובענה בניזקין מהסוג הנדון של תושב האזורים שנפגע על-ידי כוחות הבטחון: "אחת התכליות שביסוד הגנת פעולה מלחמתית היא מניעת פגיעה בשיקול הדעת של מקבל החלטה בשטח... המדובר בהחלטות אשר צריכות להתקבל בתנאי לחץ כבד, האופייניים למלחמה. במקרים כאלה העדיף המחוקק לשחרר את מקבל החלטה מכללי הניזקין הרגילים על מנת לאפשר מילוי מטרות הפעולה הצבאית." (ת.א. 0209/93 מאהר מחמד שעבאן התהת נ' מדינת ישראל (טרם פורסם) – ניתן ביום 1.7.97).

סעיף 4 בית המשפט יהיה רשאי, מטעמים שיירשמו, לדחות תובענה, כולה או מקצתה, אם הפגיעה אירעה אגב פעילות עוינת חמורה של הנפגע כלפי כוחות הבטחון או נגד אוכלוסייה אזרחית, וכן מי שהורשע בשל פעילות טרוריסטית חמורה נגד כוחות הבטחון או נגד אוכלוסייה אזרחית. הטעם לכך הוא, כי מי שפעל פעילות עוינת או טרוריסטית חמורה כאמור נגד כוחות הבטחון או נגד אוכלוסייה אזרחית אין מדינת ישראל רואה עצמה מחויבת לפצותו בשל נזק שנגרם.

סעיף 5 לבית המשפט מוקנית סמכות שבישקול דעת לקבוע פיצוי לטובת נפגע, אף אם חלה על האירוע שבו נפגע הגנת "פעולה מלחמתית" לפי סעיף 3, וזאת אם נוכח בית המשפט כי טעמים הומניטריים מיוחדים מצדיקים להעניק לנפגע פיצוי. הפטור לפי סעיף 3, מטבעה של נורמה כללית, שהוא עלול לחול גם על מקרים שבהם שילת פיצוי מהנפגע אינה מתיישבת עם תחושת הצדק. סמכות זו, אשר מוצע להקנות לבית המשפט, מיועדת למנוע עוול באותם מקרים שבהם קיימות לדעת בית המשפט, מטעמים שיירשמו, נסיבות הומניטריות מיוחדות. שיעור הפיצוי שרשאי בית המשפט לפסוק לא יעלה, בכל מקרה, על הסכומים שניתן לפסוק לפי סעיף 10.

סעיף 6 החוק מחייב מתן הודעה בכתב, במועדים הקבועים בחוק, על-ידי הנפגע או מי מטעמו, בדרך שתקבע בתקנות, בדבר המעשה נושא התובענה. דרישה זו תכליתה לאפשר לכוחות הבטחון לברר במועד קרוב לאירוע את נסיבות האירוע והפגיעה הנטענת,

(ב) ההודעה תינתן תוך 60 ימים מיום המעשה; ואולם אם מחמת מצב בריאותו של התובע או אפוטרופוסו, או מחמת נסיבות מוצדקות אחרות נבצר ממנו לתת את ההודעה בתוך המועד האמור תינתן ההודעה תוך 30 ימים מהיום שבו הוסרה המניעה.

(ג) נפטר הנפגע ולא ניתנה הודעה בעודו בחיים וטרם חלף המועד למתן הודעה לפי סעיף קטן (ב), תינתן ההודעה על ידי התלויים בו או על ידי עזבונו או על ידי אחר מטעמם תוך 60 ימים מיום פטירתו.

(ד) על אף האמור בסעיף זה רשאי בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, לדון בתובענה בשל מעשה שהודעה עליו לא נמסרה במועד.

התיישנות

7. לא ייזקק בית המשפט לתובענה שהוגשה לאחר שחלפה שנה מהיום שבו נולדה עילת התובענה, ואולם, רשאי בית המשפט להאריך תקופה זו לתקופה נוספת שלא תעלה על שנה אחת אם שוכנע כי לא היתה בידי התובע אפשרות סבירה להגיש את תביעתו קודם לכן.

העדר אפשרות להתגונן

8. נוכח בית המשפט כי נשללה מהמדינה הזדמנות הוגנת להתגונן בתובענה כתוצאה מכך שהמועצה הפלשתינית אינה מקיימת את ההוראות בדבר עזרה משפטית כקבוע בסעיף 1V לנספח 1V להסכם, רשאי הוא לדחות את התובענה.

דיני ראיות

9. (א) הוראות סעיפים 38 ו-41 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]⁵, לא יחולו בדיון בתובענה לפי חוק זה.

דברי הסבר

ולמנוע אפשרות של העלאת טענות על פגיעה על-ידי כוחות הבטחון זמן רב לאחר האירוע, כאשר בדרך כלל בשלב זה אין אפשרות לברר את נסיבות האירוע הנטען. הוראה זו לא תחול, מטעמים ברורים, על תובענה שעילתה מעשה שאירע לפני תחילתו של החוק, כקבוע בסעיף 12(ב) לחוק.

סעיף 7 החוק המוצע קובע תקופת התיישנות של שנה מיום היווצרות עילת התביעה, עם סמכות לבית המשפט להאריך תקופה זו בשנה נוספת מקום ששוכנע כי לא היתה בידי התובע אפשרות סבירה להגיש את תביעתו במועד. מטרת הוראה זו לרכז ולסיים את הטיפול בתובענות אלה בהקדם, ולאפשר לרשויות המדינה הנוגעות בדבר להיערך לבדיקת הטענות הנטענות בתובענות במועד מוקדם ככל שניתן, שכן החובה למסור הודעה לפי סעיף 6 לחוק אינה חלה כאמור על תובענה שעילתה מעשה שאירע לפני תחילתו של החוק.

סעיף 8 בהתאם לסעיף 1V לנספח 1V להסכם הביניים, שכותרתו "עזרה משפטית בעניינים אזרחיים", התחייבו שני הצדדים להסכם לתת סיוע, כל צד למשנהו, בענייני עזרה משפטית, כגון: המצאת כתבי בידין לרבות צווי הבאה וגביית עריות. הסדרי העזרה המשפטית חיוניים לעתים על מנת לאפשר למדינה להתגונן נגד תובענות מהסוג הנדון. מוצע על כן להסמיך את בית המשפט לדחות התובענה אם נוכח כי נשללה מהמדינה הזדמנות הוגנת להתגונן בתובענה כתוצאה מכך שהמועצה הפלשתינית אינה מקיימת את ההוראות בהסכם בדבר עזרה משפטית.

סעיף 9 לסעיף קטן (א):

בתובענות מהסוג הנדון כאן, נוהגים בתי המשפט, לעתים מזומנות, להפוך את נטל הראיה על-ידי החלת הוראות סעיף 41 לפקודת הנזיקין ("הדבר מדבר בעד עצמו"), ולעתים גם את הוראות סעיף 38 לפקודה ("דבר מסוכן"). העברת נטל הראיה לפי סעיף 41 הנ"ל נועדה להקל על תובע את הוכחת התביעה בנסיבות שבהן התובע לא יודע ואין לו אפשרות לדעת את נסיבות גרם הנזק. במצב דברים זה, ללא הפיכת הנטל עלול למצוא עצמו תובע ללא יכולת להוכיח תביעתו בשל נחיתות ראייתית, גם אם תביעתו מוצדקת לחלוטין. לא כך הם פני הדברים בתביעות הנזיקין שבהן עסקין. הנחת היסוד כי למדינה יש ידיעה, כעניין שבשגרה, אודות נסיבות גרם הנזק, אינה עומדת במבחן המציאות; אדרבה, המדינה היא העומדת בדרך כלל בנחיתות ראייתית, ודווקא לתובע יש לעתים קרובות ידיעה בדבר נסיבות האירוע. במצב דברים זה העברת נטל הראיה חורצת במקרים רבים את גורל התביעה, ועל המדינה מוטלת האחריות

⁵ דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 10, עמ' 266.

- (ב) בבואו להחליט בתובענה, יתן בית המשפט משקל, בין היתר, לקיומה או להעדרה של תמיכה בגרסת הנפגע, לגבי נסיבות האירוע, באחד או יותר מאלה:
- (1) רישום הנפגע ברשימות הנפגעים שניהלו כוחות הבטחון או המינהל האזרחי באזור בעת האירוע;
 - (2) רישום תלונה שהוגשה לכוחות הבטחון או למינהל האזרחי;
 - (3) החלטה שניתנה בהליך שיפוטי או משמעתי שהתנהל בקשר לאותו אירוע;
 - (4) כל עדות או מסמך רשמי אחר של כוחות הבטחון.

פיצויים בשל נזקי גוף

10. (א) פיצויים בשל נזק גוף בתובענה לפי חוק זה ייפסקו בתשלום חד-פעמי.
- (ב) הפיצויים ייפסקו בהתאם לדרגת הנכות התפקודית הצמיתה שנקבעה לנפגע עקב הפגיעה בשיעור של אחוז אחד של השכר הממוצע לכל אחוז מדרגת הנכות כאמור, כפול מספר החודשים שבו עתיד היה הנפגע להשתכר ממועד האירוע ועד המועד שבו ימלאו לו 65 שנים; היה הנפגע קטין – מהיום שמלאו לו 18 שנים ועד המועד שבו ימלאו לו 65 שנים.
- לעניין סעיף זה, "השכר הממוצע" – השכר החודשי הממוצע באזור מגוריו של הנפגע במועד תחילתו של חוק זה, כפי שיקבע שר האוצר בצו; הסכומים בצו יעודכנו ב-1 בינואר וב-1 ביולי של כל שנה לפי שיעור עליית מדד המחירים לצרכן.
- (ג) נוסף על הפיצוי על פי סעיף קטן (ב), רשאי בית המשפט לפסוק לנפגע פיצוי חד-פעמי בשל כאב וסבל ובשל הוצאות ריפוי ושיקום, בהתחשב בשירותי הריפוי והשיקום הנהוגים באזור ובעלותם.
- (ד) מת הנפגע, יחושבו הפיצויים לתלויים לפי הוראות סעיף זה, בשינויים המחויבים.
- (ה) מת הנפגע ולא הותר אחריו תלויים, יהא עזבונו זכאי לפיצויים בסכום שלא יעלה על הסכום שקבעו שר הבטחון ושר האוצר, בהתייעצות עם שר המשפטים ובאישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת.
- (ו) לא ייפסק פיצוי לפי סעיף זה אם שיעור נכותו הרפואית הצמיתה של הנפגע אינו עולה על עשרה אחוזים, זולת אם מצא בית המשפט טעם מיוחד המצדיק זאת.

דברי הסבר

לאירוע. גם החלת סעיף 38 בתובענות מהסוג הנדון אינה מוצדקת שכן תנאי ההחלטה הוא "הדבר המסוכן" (כלי הנשק) גרם את הנזק כשהיה נתון בידי אחר או כשהיה עזוב, ולא בעת שהיה נתון בידי הממונה עליו (ע"א 751/68 רעד נ' מדינת ישראל, פ"ד כה(1) 197, 208). לא אלה הנסיבות באירועים נושא התובענות הנדונות כאן.

לסעיף קטן (ב):

החוק המוצע מנחה את בית המשפט, כי בבואו לקבוע את מסכת העובדות הרלוונטיות לענין שבפניו, עליו לתת משקל, בין היתר, לקיומה או להעדרה של תמיכה בגרסת המבקש לגבי נסיבות האירוע, ברישום הנפגע ברשימות הנפגעים שניהלו כוחות הבטחון או המינהל האזרחי באזור בעת האירוע; ברישום תלונה שהוגשה לכוחות הבטחון או למינהל האזרחי בסמוך לאירוע הנטען; בהחלטה שניתנה בהליך שיפוטי או משמעתי בקשר לאירוע; ובכל עדות או מסמך רשמי אחר של כוחות הבטחון או המינהל האזרחי.

סעיף 10 החוק המוצע קובע כי התשלום לנפגע או נתמך שנמצאו זכאים לכך יהיה בתשלום חד-פעמי מהוון, בהתאם לדרך החישוב הקבועה בסעיף. שיעור פיצויים ייקבע, בעיקרם של דברים, בהתאם לכללים הרגילים של תובענות בנויקין בשל נזק גוף, תוך התאמות לאילוצים הנובעים מייחודיות סוג התובענות הנדון, כגון העדר אפשרות ממשית לבירור וקביעה של אבדן ההשתכרות הממשי של התובע הקונקרטי, ומתוך מגמה לקבוע מנגנון פשוט ויעיל יותר לפסיקת פיצויים. כן מודגש בחוק המוצע כי הפיצויים ייקבעו בהתאם לשכר הממוצע באזור מגוריו הנתבע ובהתאם לשירותי הריפוי והשיקום הנהוגים באזור ובהתחשב בעלותם שם.

סעיף 11 אין בחוק המוצע כדי לגרוע מכל טענת הגנה או פטור שיש למדינה לפי כל דין אחר, ואין כוונתו לגרוע מהוראות הדין ותחיקת הבטחון באזורים שענינם טיפול בתובענות מהסוג הנדון.

שמירת הוראות

11. (א) אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מכל הוראת הגנה או פטור בדבר אחריות המדינה או רשות מרשויותיה ומי שפעל מטעמם לפי כל דין.
- (ב) אין בהוראות חוק זה כדי לגרוע מהוראות הדין ותחיקת הביטחון באזור לענין תובענות בשל נזק שנגרם כתוצאה ממעשה של צבא הגנה לישראל באזור.

תחולה והוראות

מעבר

12. (א) חוק זה יחול גם על תובענה שעילתה מעשה שאירע לפני מועד תחילתו, בין שהוגשה לפני תחילתו ובין לאחריו, למעט תובענה אשר ניתן בה פסק דין לפני מועד תחילתו של החוק.
- (ב) הוראות סעיף 6 לא יחולו על תובענה שעילתה מעשה שאירע לפני תחילתו של חוק זה.

- (ג) לענין סעיף 7, תובענה שעילתה מעשה שאירע לפני תחילתו של חוק זה וטרם התיישנה, יימנו המועדים שבאותו סעיף מיום תחילתו של חוק זה ובלבד שלא יהיה בכך כדי להאריך את תקופת ההתיישנות אלמלא הוראות הסעיף האמור.

ביצוע ותקנות

13. שר הבטחון ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי, בהתייעצות עם שר המשפטים, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו.

דברי הסבר

סעיף 12 לסעיף קטן (א):

מאחר שתכלית החוק היא להסדיר את הטיפול בתובענות בשל אירועים שרובם המכריע היה בתקופת האינתיפאדה, הרי שהחוק המוצע יחול גם על תובענות שעילתן אירועים שאירעו קודם תחילתו של החוק, בין תובענות שכבר הוגשו לבית המשפט לפני תחילתו ובין תובענות שטרם הוגשו, למעט תובענה אשר ניתן בה פסק דין לפני מועד תחילתו של החוק אף אם הוגש ערעור על פסק הדין.

לסעיף קטן (ב):

הוראות סעיף 6, בדבר חובת מסירת הודעה, לא יחולו, מטעמים מובנים, על תובענה שעילתה מעשה שאירע לפני תחילתו של החוק.

לסעיף קטן (ג):

תובענה שעילתה מעשה שאירע לפני תחילתו של חוק זה וטרם התיישנה, יימנו תקופת ההתיישנות החדשות שבסעיף 7 מיום תחילתו של החוק. עם זאת, אין בהוראות החוק כדי להביא להארכת תקופת ההתיישנות הרגילה, כגון מקום שנתר פרק זמן של פחות משנה עד לתום תקופת ההתיישנות אלמלא הוראות הסעיף האמור.

סעיף 13 השר הממונה על ביצוע החוק המוצע הוא שר הבטחון, שהוא השר הממונה על הפעלת כוחות הבטחון באזורים, והוא רשאי להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו, בהתייעצות עם שר המשפטים.

נספח ג: תגובת ארגוני זכויות האדם להצעת החוק

תגובת ארגוני זכויות האדם להצעת החוק שנועדה לשלול מתושבי השטחים את הזכות לפיצויים

1. מבוא

בתאריך 20.7.97 אישרה ממשלת ישראל את הצעת החוק הממשלתית לטיפול בתביעות בשל פעולות כוחות הבטחון ביהודה והשומרון וחבל עזה, התשנ"ז – 1997.

אנו, ארגוני זכויות האדם – אבי – האגודה הבינלאומית לזכויות הילד; האגודה לזכויות האזרח בישראל; בצלם; הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל; המוקד להגנת הפרט; רופאים לזכויות אדם ושומרי משפט – רבנים למען זכויות אדם – מתנגדים להצעת החוק, כשל פגיעותיה המפליגות בזכויות האדם ובערכי היסוד של מדינת ישראל. הצעת חוק זו תאפשר לצה"ל ולכוחות הביטחון האחרים ליהנות מפטור גורף לאחריותם בגין פגיעות ונזקים שנגרמו בניגוד לדין.

2. כללי

הצעת החוק יוצרת דין מיוחד לאיזור הגדה המערבית ורצועת עזה, הסוטה באופן מהותי מדיני הנזיקין הישראליים. החוק יחול על כל אדם, ישראלי או פלסטיני, שנפגע בשטחים ועל כל סוגי הנזק, נזקי גוף ונזקי רכוש.

החוק יעניק פטור גורף ומרחיק לכת מאחריות בנוזיקין למדינת ישראל ולכל כוחות הביטחון הפועלים בשטחים – צה"ל, מג"ב ושב"כ, וכן לכל מי שפועל מטעמם. הפטור יחול הן על פגיעות העבר והן על כל פגיעה שתגרם בעתיד. במקרים המעטים בהם לא יחול הפטור, יהיה הפיצוי לנפגע מצומצם בהרבה מזה הניתן לפי כללי הנזיקין הרגילים, ובחלק מהמקרים יישלל לחלוטין.

המגמה האמיתית מאחורי הצעת החוק הינה לפטור את המדינה מחובתה לשלם פיצויים לפי הדין הקיים, וזאת על-ידי שלילה של זכויות יסוד, גם באופן רטרואקטיבי.

3. הרחבת ההגדרה ל"פעולה מלחמתית" והפטור בעקבותיה

כיום, פוטרים דיני הנזיקין מאחריות חייל שירה או פגע בדרך אחרת באדם, אם פעל תוך "פעולה מלחמתית". גם אם פגע בעובר אורח תמים, ואף אם התרשל ופעל בניגוד לדין. בנסיבות כאלה פטורה גם המדינה מאחריות בנוזיקין. "פעולה מלחמתית" הוגדרה בפסיקה הישראלית כדלקמן:

"פעולת מלחמה ממש, במובנה הצר והפשוט, כגון כינוס כוחות הקרב, תקיפה לוחמת, חילופי אש, פיצוצים וכד'" (דברי כבוד הנשיא שמגר בע"א 623/83 לוי נ. מדינת ישראל פ"ד מ(1) 477, 479).

בית-המשפט פירש את המונח "פעולה מלחמתית" כפעולה הקשורה קשר אמיץ למלחמה של אמת, והבהיר שרק בנסיבות אלה מוצדק להעניק "חסינות מפני אחריות למעשה שהוא, לפי טבעו ובנסיבות רגילות, בגדר מעשה עוולה", המחייב מתן פיצוי לנפגע (שם, בעמ' 480). מכאן שכאשר חייל פוגע בנסיבות שאין בהן הצדקה לפגיעה, והוא לא פעל במסגרת הצרה של פעולת מלחמה ממש, על המדינה מוטלת החובה לפצות את הנפגע.

כעת מבקשת הממשלה להפוך את החריג הצר לכלל גורף ולהחיל את הפטור בגין "פעולה מלחמתית" על "כל פעולה מבצעית של לחימה בטרור או מניעתו וכל פעולה אחרת של שמירה על הביטחון ומניעת פעולות איבה והתקוממות שנעשתה על-ידי צה"ל בנסיבות של סיכון לחיים או לגוף..." (סעיף 3 להצעת החוק). היות וכל פעולותיהם של כוחות הביטחון בשטחים הינו פעולות של "שמירה על הביטחון" וכמעט תמיד טמון בהן סיכון לחיים או לגוף, הרחבה זו מחילה את הפטור על כל פעולות כוחות הביטחון בשטחים, וזאת בניגוד מפורש לפסיקת בית-המשפט.

לדוגמא, במהלך חיפוש לצורך מעצר מבוקש שנערך על-ידי שוטרי משמר הגבול בבית מגורים בגדה המערבית, נפלט כדור מנשקו של אחד השוטרים ופגע בילד והפכו לנכה. במקרה זה, על פי הצעת החוק, יהיו המדינה ושוטר משמר הגבול פטורים מתשלום פיצויים לילד שנפגע.

החריג היחיד ל"פעולה מלחמתית" שנקבע בהצעת החוק הינו מקרה בו הורשע איש כוחות הביטחון "בגין גרימה בזדון של הנזק נשוא התובענה". חריג זה ספק אם יתממש, שהרי נדירים המקרים בהם מעמידה המדינה לדין אנשי כוחות הביטחון בגין עבירות שיש בהן זדון. מאז תחילת האינתיפאדה נהרגו בשטחים 1,308 פלסטינים על-ידי כוחות הביטחון, אולם רק בפחות מעשרה מקרים הורשעו אנשי כוחות ביטחון בעבירות שיש בהן זדון. החריג שנקבע בהצעת החוק יביא למצב בו דווקא המנועות המדינה מהגשת כתבי אישום, תביא לכך שהיא תהיה פטורה מתשלום פיצויים לנפגעים.

4. ענישה כפולה

הוראה נוספת בהצעת החוק תאפשר לבית-המשפט לשלול פיצוי מנפגע שהורשע בעבר בשל "פעילות טרור חמורה". משמעות הדבר היא כי אדם שהורשע בעבר, גם כשאינן כל קשר בין העבירה בה הורשע לבין הפגיעה בגינה הוא תובע, ייענש בשנית בכך שזכותו לפיצויים תשלל. כלל יסוד בדיני עונשין הוא שאין מענישים אדם יותר מפעם אחת על אותו מעשה.

5. התיישנות בת שנה

הממשלה מציעה להגביל את התקופה שבה זכאי מי שנפגע בשטחים להגיש תביעה בגין נזקיו לשנה אחת מיום האירוע שגרם לנזק, במקום שבע שנים לפי החוק הקיים. הגבלה זו מפלה לרעה כל אדם שנפצע בשטחים לעומת מי שנפגע בישראל, לגביו לא תחול הגבלה זו.

יתרה מזו, ההגבלה הקיצונית של תקופת התיישנות אינה עונה על צרכי המציאות, המיוחדים לפגיעות על ידי כוחות הביטחון, וזאת מסיבות שאינן תלויות כלל בתובע הנפגע אלא דווקא במדינה, הנתבעת: נסיבות גרימת הנזק על-ידי כוחות הביטחון, שעליהן צריכה להתבסס התביעה, נמצאות בידעית כוחות הביטחון. התובע נזקק לתוצאות החקירה של האירוע לצורך הכנת תביעתו. אולם, חקירות אלה אורכות חודשים רבים; עד להחלטה אם לנקוט בהליכים פליליים או משמעתיים נגד המעורבים, חולפים חודשים ולפעמים אף שנים. רק בתום החקירה ניתן לבקש לעיין בחומר החקירה החיוני לתובע, אך בקשה זו נענית רק לאחר עריכת צנזורה של ביטחון שדה, הליך שבמקרה הטוב מסתיים כעבור חצי שנה נוספת.

זאת ועוד, הגבלה זו תמנע מהתובע להסתמך על הקביעה בהצעת החוק, לפיה אם הורשע חייל בגין גרימה בזדון של הנזק נשוא התביעה, לא תהנה המדינה מחסינות בשל "פעולה מלחמתית". למותר לציין כי הליכים של חקירה, החלטה להעמיד לדין, משפט והרשעה, מסתיימים ברוב המקרים זמן רב מעבר לשנה מיום האירוע. התוצאה הינה בלתי נסבלת: השתהות בחקירה או העמדה לדין זמן רב לאחר התרחשות האירוע, תפטור את המדינה מתשלום בגין הנזק.

6. הפיכת נטל הראיה

בהצעת החוק, מבקשת הממשלה לעקור מהשורש שני כללים בני מאות שנים בידי הנזיקין, לפיהם בנסיבות בהן הוכח שהנזק נגרם על-ידי דבר שבשליטת הנתבע, נטל הבאת הראיות מועבר אל הנתבע. משמעות הצעת החוק הינה שגם בנסיבות אלה, התובע יצטרך להוכיח עובדות שלעולם לא יהיו בידיעתו, כגון סוג הנשק ממנו נורה הקליע, סוג ההנחיות וההכשרה שניתנו לחיילים שפגעו בו וכד'. אולם עובדות אלה הן בידיעתה הבלעדית של המדינה ואם היא אינה מפקחת עליהן, אינה מתעדת אותן ולא חוקרת אותן בדיעבד, לאחר שאירע הנזק, אין לה להלין אלא על עצמה.

הסעיף המוצע ייצור תמריץ שלילי לכוחות הביטחון: לא כדאי יהיה להם לתעד כראוי ובזמן אמת את מעשיהם הגורמים לפגיעה, ולא כדאי יהיה לרשויות החקירה של כוחות הביטחון לחקור כראוי ובסמוך לאירוע את התלונה. הרי בהיעדר תיעוד וממצאי חקירה, ייקל על המדינה לצאת פטורה בתביעת נזיקין.

7. הגבלת הפיצוי בגין נזקי גוף ושלילתו

הוראות הצעת החוק שנדונו עד כה, ישללו את זכות התביעה ממרבית הנפגעים ויקשו על התובעים הנותרים להוכיח את תביעתם.

סעיף 9 להצעת החוק סוגר את מעגל הגזל בקובעו כי אדם שנפגע בגופו, אך אין לו נכות רפואית לצמיתות בשיעור של מעל עשרה אחוזים, לא יזכה לכל פיצוי. כך לדוגמא, אדם שנפגע וסבל מאחוזי נכות גבוהים לתקופה מוגבלת, לא יזכה לכל פיצוי בגין הכאב והסבל שנגרמו לו, ואף יאלץ לשאת בעצמו בכל ההוצאות הרפואיות הכרוכות בפגיעה.

לפי הצעת החוק, יופחת באופן ניכר סכום הפיצוי לו זכאי נפגע הסובל מאחוזי נכות לצמיתות בשיעור של מעל עשרה אחוזים. החישוב ייעשה על-פי השכר הממוצע בשטחים, תוך התעלמות מהכנסתו הריאלית של הנפגע בהתאם למקצועו ולכישוריו. כך לדוגמא, כירורג מומחה שנפגע בידו וכתוצאה מכך איבד את כושרו לנתח, יפוצה באותה רמה בה יפוצה פועל.

8. סוף דבר

הצעת החוק יוצרת למעשה דיני נזיקין מיוחדים למי שנפגע בשטחים, תוך סטייה חדה ורטורואקטיבית מעקרונות היסוד של דיני הנזיקין בישראל.

הענקת פטור גורף למדינה, על-ידי הרחבה מפליגה של המונח "פעולה מלחמתית", מבטלת, הלכה למעשה, את חובת הזהירות שחבים אנשי כוחות הביטחון כלפי האוכלוסיה האזרחית בשטחים. בכך מסירה המדינה מעליה את אחת החובות העיקריות שהטיל המחוקק על כוחות הביטחון ואשר נועדה להגן על זכויות היסוד של האדם לשלמות גופו ושמירה על חייו וקניינו.

צבא הגנה לישראל
יחידת דובר צה"ל
ענף קשרי ציבור
רח' איתמר בן אבי"ו 9
תל - אביב 64736
ד.צ. 01000
טל/פקס 5692129
סימוכין: 00024096.DOC
י"א בחשון תשנ"ח
11 בנובמבר 1997

דובר צה"ל
IDF SPOKESMAN

לכבוד
"המוקד להגנת הפרט"

הנדון: דו"ח "בורחים מאחריות"

להלן תגובת דובר צה"ל לדו"ח "בורחים מאחריות":

מעיון ראשוני שערכנו בדו"ח עולה כי הוא מגמתי וחד צדדי.
הדו"ח דן במקרים מועטים יחסית לאלפי החקירות שנפתחו במהלך השנים
1988 - 1997, בוודאי שאין ללמוד ממקרים אלו על הכלל.
בדיקת נכונות הפרטים באשר לארועים הנזכרים בדו"ח, אשר חלקם ארעו
בשנים 1998 - 1989, תארך זמן רב בשל היקפם ומהותם, והחומר כולו מצוי
בארכיונים.
לפיכך, מענה מקיף ורציני לטענות המועלות בדו"ח ינחן, אם יחפוץ הארגון,
לאחד בדיקה מעמיקה בתומר.